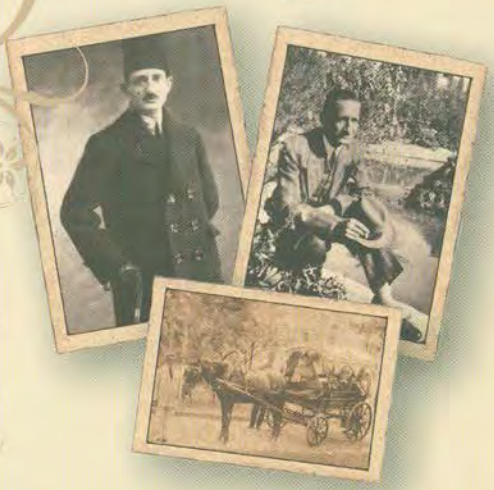
11
Roman

Refik Halid Karay

İstanbul'un Bir Yüzü

LIBRARY

İNKILÂP

Refik Halid Karay

•

İstanbul'un Bir Yüzü

İstanbul'un Bir Yüzü / Refik Halid Karay

© *2017,* İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Yayıncı ve Matbaa Sertifika No: 10614

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince İnkılâp Kitabevi'ne aittir. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Dizgi Nilgün Yavuz
Sayfa tasarım Derya Balcı
Kapak tasarım Okan Koç
Redaksiyon Levent Çeviker
Yayına hazırlayan Aslıhan Karay Özdaş

Kapakta kullanılan fotoğraflar Karay Ailesi albümünden alınmıştır.

ISBN: 978-975-10-3083-2

17 18 19 20 21 8 7 6 5 4
İstanbul, 2017

Baskı ve Cilt
İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna – İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

İNKILÂP Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna – İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)
Faks : (0212) 496 11 12
posta@inkilap.com
www.inkilap.com

Refik Halid Karay

İstanbul'un Bir Yüzü

roman

İNKILÂP

Refik Halid Karay

1888 yılında Beylerbeyi'nde Serveznedar Mehmed Halid'in oğlu olarak doğan Refik Halid'in anne tarafı Kırım Giraylarına dayanmaktadır; baba tarafı ise 18. yüzyıl sonlarında bir kolu Mudurnu'dan İstanbul'a göçen Karakayış ailesindendir. "Galatasaray Sultanisi" ve "Mekteb-i Hukuk"ta okuyan yazar, Meşrutiyet sıralarında gazeteciliğe başlamıştır. Kısa sürede hiciv yazılarıyla üne kavuşmuş, "Fecri Âti" edebiyat topluluğunun kurucularından olmuştur. "Kirpi" adıyla yazdığı taşlamaları ve siyasal yazıları sonucu İttihat Terakki hükümetince Anadolu'nun çeşitli illerinde beş yıl sürgüne gönderilmiş, ancak I. Dünya Savaşı'nın son yılı İstanbul'a dönebilmiştir. Dönüşünde Robert Kolej'de öğretmenlik, Sabah gazetesi başyazarlığı, iki kez Posta-Telgraf Genel Müdürlüğü yapan Refik Halid, bu süreçte "Aydede" mizah dergisini çıkarmıştır.
Siyasal yazıları ve görüşleri nedeniyle memleketten ayrılmak zorunda kalan yazar, Halep'e yerleşerek yayımladığı "Vahdet" gazetesindeki yazıları ve çalışmalarıyla Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasına katkıda bulunmuştur. 1938'de yurda dönen Refik Halid, dergi ve gazetelerde günlük yazılar yazmış ve 20 kadar roman kaleme almıştır.

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan zaman dilimini, güçlü gözlem yeteneği ve dilinin zenginliğiyle farklı türlerdeki eserlerine taşıyan Refik Halid, Memleket Hikâyeleri'nde Anadolu gerçeğini; Gurbet Hikâyeleri ve Sürgün gibi eserlerinde, derin memleket hasretini edebiyatla buluşturmuştur. Yazarın, Ago Paşa'nın Hatıratı, Kirpinin Dedikleri gibi mizah eserlerinde; Bir Avuç Saçma, Makyajlı Kadın gibi kroniklerinde; Minelbab İlelmihrab ve Bir Ömür Boyunca adlı hatıratlarında, çok yönlü ve renkli anlatımı, sosyal-siyasal ortamın resimlendirilmesini sağlar. Anahtar, Nilgün, İki Cisimli Kadın, 2000 Yılın Sevgilisi, Bugünün Saraylısı gibi romanlarında ise sürükleyici kurgular içinde tasvir yeteneğiyle yaratıcılığını birleştirerek, genel olarak bireysel ilişkileri ve özel olarak da kadın-erkek ilişkilerini mekân-zaman boyutlarında derinlemesine ele alır, romanların geçtiği dönem ve mekânlara ait ince detaylara yer vererek anlatımını zenginleştirir.

18.7.1965 tarihinde İstanbul'da ölen yazar Refik Halid, muhalif kaleminin keskinliği, temiz İstanbul Türkçesi, renkli anlatımı, tasvir gücü ve yaratıcılığıyla, Türk edebiyatının en güçlü isimlerinden biridir.

Kitap yayına hazırlanırken yapıtın edebi niteliği göz önünde tutularak yazarın özgün anlatımı korunmuş, gençlerin de yararlanması amacıyla bazı sözcükler dipnotlarla açıklanmıştır.

I

Bir Harp Zengini

Olur tesadüf değil, dün Büyükada iskelesinde karşı karşıya gelince şaşırakaldım. Cilası gözler alan narin tekerlekli, tombul atlı, oyuncak gibi küçük ve süslü bir arabadan indi; uzaktan, ilk bakışta tanıyamadım. Arkasında bal renginde, beli kemerli, dar, şık bir pardösü vardı. Altın saplı bastonu elinde dimdik, selamlar dağıtarak, telaşsız ve yorgun bana doğru yürüyordu.

Bu kim, diyordum, gözüm ısırıyor... Nihayet tanıdım; İdris Hoca'nın oğlu Kâni, bizim Kâni, benim Kâni... Ne kadar değişmiş yarabbi! Vakarlı, gösterişli bir adam, bir büyük ve mühim adam olmuş; o ürkek tavırlı kalem efendiliği üzerinden tamamen gitmiş... Evvelce, yolda bir yere çarpmaktan, bir şey devirmekten, birinden azar işitmekten korkar gibi, sünepe sünepe yürürdü; için için kaynar, yüreği ateşli, gözü büyüklükte bir gençti ama zavallı sokakta bu halini hiç göstermez, emir, hüküm altında yetişmiş bir sığıntı olduğunu çekingen, ezgin tavrıyla daima belli ederdi. Fakat bu sinsiliği altında haşarı, çapkın, küstah bir tabiatı da vardı.

Ta küçükten beri birbirimizi mahalleden tanırız. O Soğukçeşme rüşdiyesine giderdi; pembe yanaklı, ablak çehreli,

simsiyah üzüm gözlü, biraz peltek ve bön bir çocuktu; ben o zaman daha dört yaşında, başımda yemeni, kulaklarımda, düşmesin diye arkadan ibrişimle birbirine bağlanmış çeyrek liradan küpeler, sakız çiğneye çiğneye sokaklarda gezen, yaramaz bir kızdım. Ona yanaklarının renginden kinaye "Elma Kâni" derlerdi, benim ismim "Yüksük İsmet"di; çıtır pıtır olduğundan bunu yakıştırmışlardı; sonraları o sarardı, zayıfladı; ben geliştim, irilendim. Fakat lakaplarımız kaldı, değişmedi.

Kâni'nin annesi kibar dalkavuğu idi. Fikri Paşa'nın konağına devam eden misafir kadınlar arasında Paşa'ya kurulan işret tepsinin karşısına dizilip saz çalan, şarkı okuyan, taklit yapan bir takım vardı ki kendileri haremde, kocaları selamlıkta masrafsız ve zahmetsiz gayet refahlı bir ömür sürerler, baş sofrada yer, üst sedirde mevki bulurlardı. Evin içinde olup biten, yenilip içilen, giyinilip kuşanılan ne varsa hepsinden hisseleri ayrılırdı. Hamam yanınca hemen kurnanın başına, seyran yapılınca ön arabanın karşısına geçerler, bohçacı ve yazmacı kadınların tuhaflığa vurarak etrafını alırlar "kadınım, sultanım, şehzadem" gibi hitaplarla ev halkından her birini ayrı ayrı memnun ederek hesaplarına sandıklarını doldururlardı. Bunların bayramda elbiseleri ısmarlanır, zevklerine muvafık çeşitlerden ayrı sepetlerde şekerleri yaptırılır, ancak iki, üç ayda bir tozunu alıp havalandırmak için uğradıkları evlerine Ramazan gelince yağından, pirincinden tutunuz da güllacına kadar noksansız mutfak masrafları gönderilirdi. Fakat bu mübarek ay zarfında konağın tabla tabla çıkan nefis yemeklerde mebzul[1] eğlencele-

1 mezbul: bol, çok

rinden ayrılmalarına gönülleri bir türlü razı olamadığından bermutat[1] gene soğuk edalar, manasız sözler, sahte kahkahalarla meclisi şenlendirmekte devam ederlerdi.

İşte Kâni'nin anası bu kabil kadınlardan biriydi. Vaktiyle Mollagüranî tarafında berberlik eden kocasını, Fikri Paşa'ya sokulunca mubassırlıkla mekteplere kayırmış, bir müddet sonra da başına bir abani sarık bağlattırıp rüşdiyelere tecvid ve ilmihal hocası tayin ettirmiştir. Berber İdris, İdris Hoca olmuştu. Küçük yaşından beri konak tufeylileri arasına sokulan Kâni hayli zaman kahve ocağında arabacılar, bahçıvanlar içinde memnun sürünmüş durmuştu. Hamama sokuluşunu takip eden günlerde, ara sıra hareme de alınır, hatta Paşa'nın küçük oğlu İhsan Bey'e gece kandili artıklarından adam ve ayı şekilleri, gazete kâğıtlarından sandal ve yelkenli kayıklar yaparak vakit geçirirdi. Bu kaba saba şeylerin, Avrupa'dan gelme oyuncaklardan daha fazla hoşuna gittiğini gören Kâni kibrit çöplerinden yangın kulesi, çikolata kalaylarından "Bab-ı seraskerî" dairesi yapmaya kadar varır, beyini daha çok memnun etmeye çabalardı. Bazen de anasına bir iltifat olmak üzere hanımefendi: "Kâni de nerelerde; hiç görünmüyor, bulup şunu getiriniz, göreceğim geldi!" der, kümesten veya bir oyundan alınarak ter içinde, hicabından kıpkırmızı bir halde salona girince okşanır, yer gösterilir ve ellerine hediyeler doldurulurdu. Kapının hemen yanıbaşında iki diz üstü çökerek ve hiçbir yere bakmadan, hiçbir söz söylemeden, yalnız heyecanından kesik kesik soluya soluya yazı masası baskısı gibi temkinli bir oturuşu vardı ki; baktıkça ve takdir edildiğini duydukça anasını ifti-

1 bermutat: alışılagelen biçimde, her zaman olduğu gibi

har içinde bırakırdı. Dokuz, on yaşına kadar işte, böyle, kâh kapı eşiğiyle bir seviyede, kâh hindiler, kazlar ve seyislerde bir halde hayat sürdü.

Ara sıra ana oğul, birkaç gece kalmak üzere evlerine gelirlerdi. Yan yana otururduk. Bizim evin altında şöhreti dünyayı tutmuş bir turşucu dükkânı vardı; çardaklı turşucu derlerdi; önünde, yamrı yumru kollarını karşıki evlere kadar uzatıp sokağı iki taraflı örten bir asma yetişmişti. Altında kış yaz gölge, rutubet eksik olmaz, sık sık dökülen turşu sularından birikme mayhoş, keskin bir sirke ve lahana kokulu çamur hiç kurumaz, azalmazdı. Ah bu koku! Çocukluğumu bana ne kadar mükemmel hatırlatır... O uzak ve garip günlerimi diri renkli ve yakın bir şekilde, gözlerimin önünde ne çabuk canlandırır! Kâni ile beraber biz bu sert, baharlı hava içinde, bu ıslak toprakta yetiştik; suları kurumuş harap sebiller içinde, adam uğramayan viranelerde, bahçıvanları öğle uykusuna yatmış bostanlarda beraberce birçok zamanlar baş başa yaşadık. O beni, ben onu yenmeye, yatırmaya çabalayarak, itişip dövüşerek, ısıra haykıra, koşuşa kovalaya, serin havaya kavuşmuş köpekler gibi keyifli, neşeli, serbest bir çocukluk geçirdik.

Onun konağa kapılanması beni bir zamanlar çok üzmüştü; annem köşedeki hamamda, çekmece başında otururdu; ben de gündüzleri, fena havalarda, yanına daha sık gitmeye başlamıştım. Soğuklukta oturup baklava biçiminde kesilmiş susam şekeri satan Arap Hidayet'in masallarıyla oyalanıyordum; bir gün Kâni'nin anası, yanına Fikri Paşa'nın konağından dört, beş kadın takmış, hamama geldi: "Canımız bir sokak hamamı istedi, hem Taya Hanım'la kalfalara da bir

değişiklik olur!" diye izahat veriyor, kubbeyi inleten bir sesle sağa sola: "Haydi, bakalım, soyununuz, içeride turşu ziyafeti var!" diye haykırıyordu. Nihayet elime iri bir kâse verdiler, dükkâna beni gönderdiler. Döndüğüm zaman Taya Hanım anneme seslendi:

"Hanım, maşallah kızın ne şirin, insanın canına sokacağı geliyor!" dedi. Kıpkırmızı oldum, o zaman dayanamadı, kucakladı, yanaklarımdan öptü, birçok şeyler soruyordu, ben de pervasız, hoş hoş cevaplar veriyordum.

Daha o zamandan zenginliğe doğru kendimde bir yakınlaşma ihtiyacı duyar, elmaslı, kürklü kadınlara sokulmak isterdim; böyleleri ile yan yana oldukça dilim açılır, keyfim gelir, söyler, güler neşelenirdim. Bugün de, şu ipek entarili, küpeli, bilezikli hanım, yanındaki şetaretli, kaygusuz, güzel kadınlar beni çekiyor, şevke getiriyordu. Bir aralık Taya: "Seni Kâni'nin yanına götüreyim mi?" dedi. Öbür kalfalar da "götürelim!" diye ısrar ediyorlardı; annem bırakmak istemiyordu; bir müddet olur mu, olmaz mı diye hayli düşündüler; nihayet kararlaştı. Beni yakaladıkları gibi hamama soktular, evden en yeni çamaşırlarımla bayramlık entarim getirildi. Sokakta bulunup içeri alınmış bir kedi yavrusu gibi, akşama, birden, çok sıcak odalara, çok yumuşak sedirlere, çeşit çeşit yemeklere konmuştum. Talih beni Kâni ile orada da birleştirmişti. Bir zamanlar sokaklarda süpürge gibi tozlara, çamurlara batmış bir halde, beraberce düşmüş kalkmış, sürtünmüştük; şimdi de cilalı tahtalar, halı ve keçeler üzerinde makara gibi sağa, sola, kayarak, kanepe koltuk altlarına kaçarak, gene beraber, oyunla vakit geçirmek yolu açılmıştı; ikimiz de bir kapıda buluşmuş, birbirimize kavuşmuştuk...

Konakta yerleştiğimizden beri başımızdan ne maceralar geçti, neler gördük ve ne kadar şeyler öğrendik yarabbi! İkimiz de İstanbul'un göze sığmaz genişliği, ucu bucağı bulunmaz derinliği içinde öyle karışık, çapraşık yollara düştük, öyle eziyetler çektik veya sefalar sürdük ki hatırladıklarımızı olduğu gibi, süssüz, ilavesiz yazıversek meydana payitahtın son zamana ait ne canlı ve ne doğru bir tarihi çıkar... İşte ben, elimden geldiği kadar, bu hatıraları sırasını düşürdükçe roman gibi değil, bir hatıra defteri gibi bazen kısa kısa, bazen uzun uzun, o günkü zevkime, iştihama göre zaptedeceğim.

*

Kâni'yi üç senedir, harpten beri kaybetmiştim! Bir zamanlar asker oldu dediler, sonra Suriye'ye gittiğini duydum. Biri; büyük işlere girdiğini, ticaret yaptığını söyledi; bir başkası da Şam'da öldüğünü haber verdi, bir türlü doğrusunu anlayamıyordum. Ben de çok meşguldüm. İzmir'den incir, üzüm tüccarları yakamı bir türlü bırakmıyorlar, ziyafetten ziyafete götürerek, bir taraftan, izzet ikram, eğlendiriyorlar, öbür taraftan da para kazanmanın yolunu öğretiyorlardı. Beni, şimdi, pek rahat, kaygısız yaşatan şu küçük servetim, işte İzmir'in yadigârıydı. Valinin bir satırlık müsaadesiyle zengin oluvermiştim. Kısa, basit, anlatmaya değmez, fakat inanamaz bir sergüzeşttir.

Sonraları artık öğrenmiştim, Kâni zengin olmuştu, harp zengini idi; adı İzmir'e kadar gelmiş, şöhreti dillere destan olmuştu. Yazıhanesini tahkik ettim, bugün, yarın gidip görü-

şecektim, nihayet tesadüf, yazdığım gibi, dün, onu yoluma çıkardı, arkasında beli kemerli bal renginde dar, şık bir pardösü, elinde altın saplı bastonu, dimdik, selamlar dağıtarak, telaşsız, yorgun, bana doğru, tanımadan geliyordu.

Büyükada iskelesinde öğle vapuruna binecektik; sert bir gündoğrusuyla etraf allak bullak oluyor, tenteler sarsılıyor, camekânlar zangırdıyor, bacaklarına elbiseleri dolanıp adeta kösteklenen ahali; toz, duman içinde sersemleşmiş, gözler yarı inik, başlar rüzgârın aksi tarafına çevrik, birbirlerine çarparak iskeleye koşuyordu. O, bu hareket ve telaş içinde fütursuz, vakarlı, ağır ağır yürüyordu. Ben de derin, derin bakıyordum, şaşıyordum. Evet, ne kadar değişmişti, hazırcı mağazalarından alınıp dört günde havı dökülen, diz kapakları çıkan biçimsiz elbiseler içinde; biçare hiç böyle, ehemmiyetli bir adam gibi görünmezdi. İlle modası geçmiş bir fantazi yeleği hatırımdan çıkmaz; çok itina ile giyindiği günler bunu muhakkak sırtına geçirir ve adeta, yakıştığına, bir de değişiklik verdiğine inanarak biraz da kibirlenirdi. Şimdi, hiç kibirli değildi; dolgun, emin; metanetli, hülasa sahte değil, sahiciydi; kibirlenmiyor, yalnız mevkiine yakışık alan bir tavır takınıyordu.

Birden karşısına çıktım, peçem açıktı, çehreme çok yakıştığı söylenen, şöyle sola, yanağımın çukuruna doğru bükük, kıvrak bir tebessümle durdum:

"A," dedi. "İsmet!"

Kâni bunu söylerken, rüzgâr pelerinimi sırtımdan sıyırmış, yüzüne dolamıştı, sanki tanır gibi, benden evvel hem de herkesin içinde şu kumaş parçası onunla, alelacele kucaklaşmıştı. Hemen çektim, bu sefer de eteklerim havalan-

dı. Ta dizlerime kadar çarşafımı kaldırdı, soğuk, haşin bir nefesin çıplak etime sürtündüğünü duydum.

"A," diyordu, "İsmet... Nasılsın bakayım pilicim, –daima, bana böyle hitap ederdi– nerelerdesin?"

Ben, hâlâ şımarık ve neşeli gülüyor, susuyordum; bilmem nedendi, acaba alışkanlık mı, ne zaman bu adamla karşılaşsam hemen sokulmak, okşanmak, çocuğumsu, nazlı tavırlar almak isterdim. İlk tanıdığım, tanıdığım ilk adam... Hem söylüyor, hem de beni süzüyordu, ben de onu gözden geçiriyordum.

"Bu ne şıklık," dedi. "Büsbütün gençleşmişsin!"

Az uykudan, çok çalışmadan, yahut kumardan, sefahatten mi ne, yüzü şişkin, gözleri kırmızıydı. Çehreme aç gibi, hırsla, arzu ile baktığını hissettim, kızardım. "Nereye?" diye sordu, "İstanbul'a!" dedim. "Öyle ise beraberiz, doğru Şişli'ye çıkarız, orada da bir evim var, fingirti evi, laf atarız!" Elimden tuttu, istekli, candan sıkıyordu; ben de memnun oluyordum. Aradan bu kadar seneler geçtiğinin, yaşlandığımın üzerinde hiç tesiri yok gibiydi; zenginliği de onu benden soğutmamış, bıktırmamıştı. Biz, ne zaman bir araya gelsek ta ölünceye kadar, galiba, böyle el ele dokunur, gözgöze gelir gelmez birbirimize karşı dayanılmaz bir sokulmak, sevişmek arzusu duymaya mahkûmduk. Bu, sırf hayvani bir istekti. Fikrimizden ziyade vücutlarımız buluşmaya atılıyordu; şimdi eminim, Şişli'deki evde baş başa kalır kalmaz, sekiz, on yaşımızdayken acemi acemi başlayıp gittikçe ustalaşarak, fasılalara rağmen kıskançlıksız devam eden bu münasebet gene ezgin, dermansız bırakan bir şiddetle tekrar canlanacaktı...

Taş iskele üzerinden geçerken rüzgârın karşısında eteklerimiz ipe asılı çamaşırlar gibi kabarıp şişiyor, çırpınıp kamçılanıyor, o, hasırlı fesini uçmasın diye bir eli ile bastırıyor; ben, arkası ilişiksiz kısa pelerinimi çıplak ensem görünür korkusuyla sıkı sıkı arkamdan tutuyor, vapura öyle gidiyorduk. Sözlerini gündoğusunun bir köpek gibi karşısında oburcasına, derhal, çiğnemeden kapıp yuttuğuna ehemmiyet vermeyerek bir taraftan mırıl mırıl, çabuk çabuk anlatıyordu. Yarı işitiyordum:

"Evet, doğru," diyordu, "şimdi ben zenginim, talihim yardım etti; ama bunun böyle olacağını eskiden beri bilirdim; hatta hatırlar mısın, konakta harem tarafından dönmedolaba biner de selamlığa geçer, odama gelirdin. Sabahlara kadar konuşurduk, o zaman sana da söylerdim: 'Kızcağızım,' derdim, 'bir gün gelecek altınla oynayacağım!' Buna içinizde inanan yoktu. Hakkınız da vardı ya, o ne sünepelik, o ne uyuşukluktu bendeki... Uğursuzluk altın paradaymış; ortalığa kâğıt yayılınca talih de bana yüzünü gösterdi. Tılsım bozuldu... Evet şimdi zenginim, –kulağıma eğildi, bir isim söyledi– onunla iş yapıyorum, anlarsın ya..." –Biraz durdu, vapura şöyle hakaretle bir göz attı.– "Bu adada da," dedi, "istimbotsuz oturulmaz, aratıyorum ama bir işe yarayanını hâlâ bulduramadım!"

Ne kadar da hakkı vardı, bu daracık yerlerde itile, ezile insan harap oluyordu; ikimiz de, somurtkan bir yüzle, istemeye istemeye rıhtımdan vapura uzatılmış olan tahta iskeleye bastık; Kâni hemen elimi tuttu, gene sıkıyordu. Fakat şimdi biraz daha hafifçe... Galiba kendi hikâyesine, sergüzeştine dalmış, başka hisleri yüreğinde uyuşmuştu.

"Sana hepsini anlatacağım," dedi. "Haydi, şimdi köprüde buluşuruz!"

Onu gören, belki de yarım saattir gözleyen bir kamarot hemen koştu, "Buyurunuz, efendim!" diye önüme düştü. Bana yan kamarayı açtı. Sonra yerden selamlayarak çekildi. İçimden: İsmet, diyordum, hatırlar mısın, bir zamanlar, eski devirde kamarotlar büyük paşa hanımlarının önüne düşerler, yerden onlara temennalar ederler, onlara kamaralar açarlardı... İster istemez biraz kibirlendim. İçeride üç dört hanım vardı. Benim böyle eteklenir gibi teşrifatla girdiğimi görünce meraka düştüler. Derin bir sessizlik içinde her yerimi, peçemin cinsinden iskarpinimin kurdelesine, sürmemden yanağımın çukuruna kadar uzun uzun gözden geçirdiler; hem bunu kapalı bir tarzda değil, apaçık, camekândan mal beğenir gibi yapıyorlardı. Ben, hiç aldırmıyor, gümüş çantamın içinde bir şey arıyordum. Nihayet peşten konuşulmaya başlandı. Ağızlarında bir isim dönüyordu: Kâni Bey... Camın arkasından, galiba onu geçerken görmüşlerdi. Buna canım sıkıldı. Biliyordum ki halk, harp zenginlerini çok kıskanıyor, hiç çekemiyor. Aleyhinde bin yalan, bin masal düzerek gezdiği yere yayıyor, yılan hikâyesi gibi uzatıyordu.

Köşede oturan eski devirden numune kalmış kuru, vakarlı, fakat kibar kıyafetli bir hanım, elden kaçmış eski fırsatların hırsı gözlerinde parlayarak, zahiren terbiyeli, fakat zehirle dolu bir dedikodu yapmaya başladı. İkimizin beraber, yan yana, konuşa konuşa geldiğimizi bilmiyor, Kâni'den tanıyan yokmuş gibi bahsediyordu. Ama nasıl? Hep sizli bizli, nazik teşrifatlı bir lisanla...

"Demin geçen Raca Kâni Bey değil miydi efendim, zamane zengini, bize bu sene komşu oldular. Sayelerinde ne sazsız kalıyoruz, ne eğlencesiz; eksik olmasınlar haremleri Şayan Hanımefendi pek neşeli, pek gönülsüz bir tazedir. Ara sıra teşrif ederler de gülmeden bayılırız!"

Ah, Kâni'nin karısı mı? Nasıl gülmezler? Kim bilir eline para geçeli ne delilikler ne şımarıklıklar yapıyordur... Hiç unutmam, benim konağa getirildiğimin üçüncü senesiydi, bir gün Paşa'nın çantacısı Malik Ağa, –sonra Malik Efendi oldu, birbir arkasına rütbe, nişan, yedinci daireye reislik– işte o, bir Arap yavrusunu yakalamış, hareme girdi; Taya Hanım'a:

"Bunu hamama sokup yıkayacaksınız, temiz çamaşır, elbise de giydireceksiniz, konakta kalacak..." dedi.

Biz hemen çocuğun başına üşüştük, aman yarabbi, bu nasıl bir mahluktu! Kıvırcık, diken gibi sert, siyah saçlarının yarı yarıya kapattığı yüzü, çalı süpürgesi altında kalmış bir mutfak paçavrasına benziyordu, ne rengi belliydi, ne cinsi... Yalnız akı çok, bebekleri, ufak, keskin iki çukur ve kara göz üzerimize dikilmiş atılmaya tırmalamaya hazır, yabancı bir ahır kedisi bakışıyla bizi anlayamayarak haşin haşin seyrediyordu. İçimizden biri elini uzattı, çocuk derhal tıslayarak geri geri kaçtı, başını omuzlarının arasına soktu ve durdu. Gözleri şimdi, fırıl fırıl dönüyor, kıvılcımlar saçıyordu; odanın ortasına tilki, kurt ve çakal cinsinden bir yabani hayvan bırakılmış gibi adeta korkmuş, birbirimize ürkek ürkek bakınıyorduk. Çehresi yara bere içindeydi; karnı o kadar garip bir tarzda şişti ki insana vakti yaklaşmış bir cüce gebe tesiri yapıyordu. Ben:

"Kız senin adın ne bakayım?" diye sordum.

Anlamadığımız bir lisanla cevap verdi ve bir, iki adım daha geriledi. Konuşulursa bir şey yapmıyor, dinliyor, sonra kaba bir dilden meramını anlatmaya çabalıyordu. Fakat üzerine el sürülmesini istemiyordu; kim yaklaşsa hemen tıslıyor, tırnaklamak için pençesini uzatıyor, ağzını açarak dişlemeye hazırlanıyordu. Bunun insana benzeyen yeri yoktu. Dağ başlarında bulunmuş bir kartal yavrusu gibi yırtıcı, korkunçtu. Nihayet geri gide gide köşeyi buldu, oraya bir kovuğa tünemiş baykuş gibi gözleri bizde, sindi.

Konak halkı, hepimiz, onu yürümeye, yatmaya alıştırıncaya kadar haftalarca neler çektik... Kadınlardan kimse yıkamaya cesaret etmedi; nihayet Küçük Bey'in köpeklerini, maymununu, ceylanını yıkamaya alışmış olan seyis Yani hamama girdi, bu yırtıcı mahluku bazulu bacaklarının arasına sıkıştırıp zorla bir iyi temizledi. Seyir için kapıyı aralık ettik, bakıyorduk fakat vücudunun kiri sıcak su ve ter ile kabarınca öyle kokmaya başladı ki dayanamadık, ürkerek kaçıştık. Yüzü gözü tırmık içinde dışarı çıkan Yani bile:

"Domuz ahırı gibi kokuyor, Paşa Efendimiz bunu ne işte kullanacak ki?" diye söyleniyor, şikâyet ediyordu.

Hakikaten hep şaşıyorduk; fakat iş anlaşıldı. Sokakta, viraneler arasında onu polisler bulmuş, Zaptiye nezaretine göndermişlerdi; kimse sahip çıkmıyor, kız da iki kelime söyleyecek kadar bile dil bilmediğinden nenin nesi olduğunu bir türlü anlatamıyordu. Zaptiye nazırı o gün bu meseleyle meşguldü. Sarayda, hikâye olsun diye, vükela arasında bunu naklederken bizim Paşa merhamete gelmiş:

"Gönderin bize, bakılır, rahat eder!" demişti.

Ah Fikri Paşa, ne merhametli, ne kibar, ne başka adamdı. Onun kendi başına bir haftada yaptığı iyiliği acaba bir başkası bütün ömründe yapmış mıdır? Her ne ise, o ayrı bahis, sözü değiştirmeyeyim; kıza gelelim:

Hamamdan çıktıktan sonra çocuğun yüzü biraz açıldı; bizim gibi adeta beyaz değilse de arap da değilmiş; koyu esmer bir rengi vardı. Günlerce yatağa yatıramadık, şilte üzerinde uyuyamıyordu; gidiyor, yük kapılarını açıyor, kovuklara büzülüp geceyi öyle geçiriyordu. Hatta iki gün konağın içinde izini kayıp bile ettik, tavan arasına yol bulmuş, hatıllar ve kirişler üzerinden kayıp geçerek ta dipde bir yere gizlenmişti. Ben ona, o izbe yerlerde farelerden nasıl korkmadığını soruyordum; yavaş yavaş hafızası yerine mi geliyordu, ne, anlıyordu:

"Ben fare korkmaz; beraber yatar..." diyordu.

Hem bunu söylerken farelerle hakikaten kucak kucağa yatıyormuş gibi kollarını göğsünün üzerine çaprazlayarak taklidini yapıyordu. Kimbilir, nerelerde ve nelerle yan yana, ıslak, karlı ve kara geceler geçirmiş, ne acıklı, ne korkunç bir ömür sürmüştü...

Adını Şâyan koydular, fakat aylarca o vahşi bakışını, yük, dolap arasında yatmasını, geri gidip tıslamasını menedemedik.

Zavallı kız, anlaşılan, köpekler, fareler ve kedilerle uzun müddet beraber yaşadığından onlardan âdetler, tabiatler kapmış, virane hayvanlarına benzemişti. Galiba aslı Halepli idi, hem Türkçe, hem de Arapça kelimeler kullanıyor, bize:

"Sittî, sittî!" diye hitap ediyordu.

Acemilik devri hayli uzun sürdü; fakat günler geçtikçe o şiş karın iniyor, yanaklar renkleşiyor, gözlerinin o hasta ateşi parlayışı sönerek yerine bir tatlı bakış, kadife yumuşaklığında, tüylü bir siyahlık geliyordu. Halindeki vahşilik de günden güne eksilmiş, bilakis çok ehli, bir fino gibi sadık ve neşeli olmaya başlamıştı. Hülasa Şayan büyüdükçe birer birer kabuklarını atan, yetişen badem gibi üzerindeki kabalıkları döküyor, doluyor, olgunlaşıyordu. Halayıkların kucağından inmiyordu, bereket ben o zamanlarda hayli büyümüş, artık sekiz, dokuz yaşını bulmuştum, yoksa kıskançlıktan ölürdüm. Daha sonraları Şayan evde kalfa tavırları aldı; anahtarlardan bir kısmı da onun beline takıldı, delişmen, şımarık bir kızdı, yorgunluk nedir bilmez, gece yarılarına kadar çalışır, kahkahalarla, şakalarla ömrünü kedersiz, düşüncesiz geçirirdi; çirkince idi ama yüzünün ruha yakın bir tarafı da vardı. İlle bembeyaz dişlerini göstererek can ve gönülden bir gülüşünü hatırlarım, yüreğime genişlik verirdi... Bir aralık büzüldü; durulup sakinleşti, ne oluyor diyorduk... Çok geçmeden iş duyuldu. Ben Küçükhanımefendi ile ömür sürer, baş sofraya oturur, aşağı katlara pek inmezdim. Esassız, saçma ve noksan bir Darülmalumat tahsili konakta derecemi yükseltivermişti. Zaten eskisi kadar sık da gelmiyordum, ut koltuğumda, başka kibar konaklarının birinden öbürüne, eğlencesi, vergisi en boluna koşuyordum. İşte bu yokluğumdan istifade ederek Şayan on altısının içinde iken, benim geçtiğim o dönmedolapla, hamam aralığından selamlığa, Kâni'nin odasına gidip gelmeye başlamış, ihtiyatsız davranmış, hem yakayı ele vermiş, hem de gebe kalmıştı. O sırada Kâni baytar mektebinden kovulmuş, işsiz, güçsüz

oturuyor, konakta boy büyütüyordu. Havadis Paşa'ya kadar dallana budaklana aksedince işi şer'î bir surette bitirmekten başka çare kalmadı. Hemen o gün, nikâh kıyılıp sandıkları hazırlatıldıktan sonra ikisi de konaktan çıkarıldılar; bizim eski mahalledeki eve, Medet Hanım'ın önü çardaklı o sirke, çamur kokan evine taşındılar. Yeni evliler daha ilk haftasından hırgüre başlamışlardı. Karı koca kavgası biter, kaynana gelin atışmaya başlar, o bastırılır, baba oğul çarpışırdı; bazen de hep birden dövüşürlerdi. Böyle seneler geçti, ben semtlerine uğramıyordum. Yalnız, yılda bir, mahalledeki eve, anneme uğradım gecelerde Kâni benim geldiğimi haber alır, karısına sezdirmeden bahçe duvarını atlayarak yukarı odama girerdi. Doğrusu ben de istemez değildim, hatta yatağımdan uzanarak, yarı çıplak dışarıdaki pıtırtıları dinler, başka hiç kimseye karşı duymadığım bir yürek çarpıntısıyla hazır, onu saatlerce beklerdim. Dedimdi ya, ben bu adama dayanamazdım.

Nihayet Medet Hanım'ın dalkavukluğu tesirini gösterdi, konağın kapısı bu iki mücrime[1] tekrar açıldı; Kâni maaşa geçti, halleri düzelir gibi oldu; iyi idiler, araya meşrutiyet girdi, birbirimizi gözden kaybettik. İşte şimdi ismi geçen Şayan Hanımefendi bir zaman tıslayarak geri kaçan, anası babası bellisiz, sokakta bulunma o yabani kızdı.

Ben bunları zihnimden çabuk çabuk geçirirken köşedeki hanım da ağır ağır, lezzetini çıkara çıkara hikâyesine devam ediyordu.

Şâyan şimdi elmaslar, inciler içinde yüzüyormuş, kocası "asıl sağlam para bunlar..." diyerek eline geçen elması eve

1 mücrim: suçlu

taşıyor, içi kasalı aynalı dolaba kutu kutu istif ediyormuş. İlle tek taşlı bir çift sarı pırlanta küpeleri varmış, dünyada misli bulunmazmış, mübalağa değil, tam fındık kadarmış... Bir düğüne veya davete gideceği vakit hangisini taksam diye düşüne düşüne kasanın önünde, mücevherler eteğinde akşamları ettiği, sinirlendiği, adeta bayıldığı da çokmuş. Kâni bey: "Kuzum, Hanım! Takmayacaklarını ayır, kaldıralım, üzüle üzüle harap olacaksın!" diyormuş...

Hey gidi Şâyan, kulağına takılan ilk küpeyi ne iyi hatırlıyorum! Gene biz anamızdan bir çeyrek liralığını olsun görmüştük; o zavallıyı bir gün Taya Hanım Mahmutpaşa yokuşundan yüz paraya almıştı, sarı teneke üzerine oturtulmuş kırmızı, yeşil, beyaz üç taş, ortasında bir inci, kalay şey... Fakat ne kadar sevindiydi!

"Sittî, sittî!" diye kadının bir elini bırakıyor, öbürünü öpüyordu.

Gece iki defa mumu yakmış, mukavva kutu içinde uçacak bir kuş varmış gibi bin itina ile açarak küpelerini uzun uzun seyretmişti. Ya daha sonraları, bana Küçükhanım halka halka içine geçme oynak bir çift altın küpe alınca mahut çeyrek liraları ona, Şâyan'a bağışlayıvermiştim...

Şimdi söze başka kadınlar da karışmıştı, dar çarşafının altında dolgun kalçalı vücudunun çok güzel şekli göze çarpan bir taze, uslu kalamayacağına yemin edebileceğim bir kız, bu elmas ve pırlanta hikâyeleri karşısında nefes alamayacak kadar heyecana tutulmuştu. Ne biçimli, ne canlı ve ne tombul ayakları vardı. İnsan bunları dizlerinin üzerine koyup yavaş yavaş, sıcak yumuşaklığını avcunun içine kapa-

tarak, kedi yavrularını okşar gibi, incitmeden, uzun uzun, öpe seve eğlenmek arzusunu duyuyordu; gözlerimi ayırmıyordum. İşte bu güzel taze her meselede güzelliğe fazla bir ehemmiyet, bir hak vermek istediğini gösteren samimi bir sesle:

"Bari yüzüne bakılır bir şey olsa, ahretlik yüzlü bir âdi kadın..." diye söylendi. Öbürü: "Evet ama, talihi güzel!" mukaddemesiyle Şâyan'ın mal namına nesi varsa saydı, döktü. Mavi tilkiden bir omuz kürkü varmış, üç bin şu kadar liraya alınmış...

Mavi tilki ha?! Düşününüz uyuz kızın talihini! Pembe atkısı gözlerimin önünde canlandı. Konağın soğuk kilerinde kışın, Ramazan iftariyesini hazırlarken buz keserdi de; acımış, sütnineye ördürmüştük. Dudaklar morarmış bir halde işten çıkar, mangalın yanına çömelir, ellerini ısıtırdı. O zaman, daima, sırtına bu atkıyı alırdı. Çocuklarını da onun içinde büyütmediği ne malum? Şimdi, komşusunun rivayetine göre en ufak kızı bile sansar mantodan aşağısını giymiyormuş...

Bahis Kâni ile Şâyan'dan öbür harp zenginlerine de sıçradı, ne yalanlar, ne masallar ve ne zehirler yarabbi!...

Birbirlerinin sözünü bitirmeye meydan vermeden söylüyorlardı; ne kadar çok şey biliyorlar ve çenelerini ne kadar yoruyorlardı. O mahut hikâyeler tekrarlandı: Beşlik altın kâğıtlarla kapatmalarının yataklarını örterlermiş; çorba kâselerle sofralarında havyar yerler, Tokatliyan'a gidince "En pahalı ne varsa ondan getir!" derlermiş; köpeklerini biftekle besliyorlar, uşaklarına ekmek yerine francala veriyorlarmış.

Hatta bu bir şey mi, un kralı Nişantaşı'nda yaptığı konağın harcında kireç yerine elekten geçme un kullanmış... Bunu her kelimenin sonuna bir "cağız" yahut "cık" ilave ederek konuşan yanık esmer çehreli, masmavi gözlü, kızıla yakın saçlı, bir Rumelili kadın söylüyordu:

"Hanımcağızım, düşün, bir çiviceğizin yirmi kuruşçuk ettiği böyle bir zamanda kırk odalı konak yaptırmak nedir?. O ne masraftır?" diyordu.

Kireç yerine un kullanma saçmasına gelince artık dayanamadım, gülümsedim; deminden beri dudaklarımı mağrur bir tavırla bükerek söze karışmadan dinlememden zaten kamaradakiler şüphelenmişler, "Bu da onlardan..." hükmünü vermişlerdi. Rumelili kadın adeta kavgaya girişmeye niyet etmiş olduğunu gösteren ıslık gibi sert, haşin bir sesle:

"Ne güldünüz, Hanım, siz samanla kepek ekmeği yemiyorsunuz galiba?" diye, birden çıkıştı.

Ben bu ilanı harbe karşı daha fazla gülmeye başladım; kadın ötekilere dönerek:

"A," dedi, "karı keyfinden bayılacak, bir kelimecik daha söylesem katıla katıla kalacak..."

Hakikaten öyleydi; kendimi bir türlü zaptedemiyor, sinirlenmiş, sarsıla sarsıla, gülüyordum. Bir aralık vakit buldum, müstehzi bir tavırla:

"Biletiniz yanlış olmasın, burası mevki, mahalle kavgasını öte tarafta yaparlar!" dedim.

Ayaklarını pek beğendiğim taze gülümsedi, o benim tarafımı tutacaktı; gönlü zenginliğe yatıyordu; kibar tavırlı hanım ise fitilleyip tutuşturduğu bu bahsin istediği kadar

parlak bir netice alacağını anlayarak, gözleri keyfinden alevler saça saça:

"Hanımefendi çok sinirli olacaklar efendim, belli ki rahatsızlar!" diye mırıldandı.

Öbürü şimdi gözünü yummuş ağzını açmış, "cağız" larını kızgın tavaya yağ döker gibi büsbütün cazlatarak anlatıyordu...

Rumeli'deki çiftliklerini saydı, tam yedi taneymiş, şimendifer içinden geçermiş, bir ucundan öbürünü atla bir günde dolaşamazlarmış; öyle sonradan görme zenginlerden değilmiş... Konaklarının kapısı gece, gündüz açık durur, fıkra hangi saatte gelse önüne bir tabla tatlısı ile tuzlusu ile yemek çıkarmış... Değil birinci mevkiye, istese kaptanın yanına çıkar otururmuş...

Ben, hep gülüyordum, ille bu kaptanın yanına çıkma iddiasını işitince büsbütün gevşedim, sancım tutmuş gibi, ellerimle iki yanımı bastırarak boğulacak gibi gülüyordum. O, bu tarzdaki mukabelemden çatlayacak kadar öfkeleniyor, her tarafı havaleye uğramış gibi ayrı ayrı titreyerek boyuna atlarını, arabalarını, korucularını sayıyor; çıkardıkları tütünün okkasını, sattıkları buğdayın kilesini, bütün varidat ve masraflarını, hepsini söylüyordu. Nihayet bununla tesir yapamayacağını anladı, vaktiyle kocasının mebusluk ettiğini, şimdi de İstanbul'da bütün nazırlarla dost ve çok nüfuzlu olduğunu söyledi. Meşrutiyeti de onların sayesinde ele geçirdiğimizi, Otuzbir Mart'ta Rumeli ordusu yetişmese şimdi böyle, erkek gibi ferih,[1] fahur[2] sokaklarda güç gezebileceği-

1 ferih: çok sevinçli
2 fahur: çok övünen

mizi hatırlattı; övündü. O sırada oğluna: "Hadi behey Şemsicik, çekiver çizmeleri dizcağına, İstanbul'u kurtarıver; seni anacağızın bugün için doğurdu!" demiş, Şemsisi de hemen tozluklarını bacağına dolamış, martinini kapmış, atına sıçrayıvermiş! Ben bunlara da gülüyordum. Artık dayanamadı, şahsımla güya alaya başladı; çarşafımla boyama, açık saçıklığımla ayrı ayrı meşgul oldu. Diğerleri:

"Ayıptır hanım, uzatma!" diyorlardı.

O, bilakis; şimdi fena telmihlere, adeta sövmeye, başlamıştı. Ben yalnız gülüyordum.

Nihayet gözleri büyüdü, ağzı açık kaldı, darbemin altında ezilmiş gibiydi; yalnız:

"Bir yudumcağız su!" diyebildi, ben, ağır ağır yerimden kalktım; azametle, bir sultan gibi yürüyordum, tam kapıdan çıkarken döndüm; bütün kamara halkına, şöyle tezyifle[1] bir göz gezdirdim.

Zaten Kızkulesi önüne gelmiştik, artık başka bir mevkiye, içeriye girmedim. Ortada, erkeklerin kavrayıcı gözleri önünde bir aşağı, bir yukarı nazlı ve kıvrak kayıtsızca dolaştım.

Karaköy'de Kâni'nin arabası bekliyordu; tam sevdiğim gibi bir araba: Baştan aşağı simsiyah... İnsan içine gömülüp yaslandığı zaman simsiyah kadife bir mahfazla içinde parlayan mücevherler gibi güzel, kibar, yakışıklı görünüyor. Galata'yı dolduran gürültücü halkın ortasından kimseye sürünmeden siyah bir bulut gibi süratli, sessiz, yumuşak geçip gidiyorduk.

Kâni'nin vücudundan gözümün önünde duran kısımlarını inceden inceye tetkik ediyordum. Elleri, zaten, çok

1 tezyif: bir şeyi değersiz, adi, bayağı, aşağılık göstermeye çalışma

güzeldi, öyle nazik, narin, sanatkâr eli değil; fakat tırnaklarını gömmüş beyaz kedi pençesi gibi yumuşak, dolgun ve okşayıcı bir el... Şimdi büsbütün beyaz ve temiz görünüyordu; boyalı, cilalı, biçimli tırnaklarına bakılırsa galiba, ayrıca bunlarla bir adam meşgul oluyor, haftada bir, iki defa düzeltiyor, süslüyordu. Vapurda kadınlar bunu bile söylemişler, "Eve tırnakçılar geliyor!" demişlerdi. Benim ilk sualim şu oldu!

"Nasıl Şâyan? Memnun mu?"

Kâni'nin yüzü buruştu:

"Bir deli," dedi. "Büsbütün çıldırdı, yaptıklarını anlatamam, gelip de bir gör; öyle münasebetsizlikler, şımarıklıklar, haller ki insana ayağının altına alsam da kafasını bir ezsem dedirtiyor... Kapat pilicim şunu, başka laf atalım!"

İkimiz de susuyorduk. Zihnimiz hatıralarla, suallerle doluydu; birbirimizden anlayacaklarımız o kadar çoktu ki, hangisini daha evvel sormak lazım geldiğini tayin edemiyor, yalnız, ara sıra:

"Neydi o günler, neydi o günler!..." diyor, içimizi çekiyorduk.

Bizi böyle durgunlaştıran başka bir sebep daha vardı: Nasıl fırtına kopmadan evvel hava ağırlaşıp yüklü, yatkın bir hale gelir, sadmeyi[1] uyuşukça beklerse bizim vücutlarımız da biraz sonra kendisini sarsacak, harap edecek olan buluşmanın şimdiden tesirini duymuş, garip bir gerginlik içinde şuursuzlaşmış, dalgınlaşmıştı; fırtınayı bekleyen bir orman gibi derin bir sessizlik ve enginlik içinde, biraz sonra dallarımızı, gövdelerimizi sarsıp hırpalayacak olan o haşin, fakat

1 sadme: çarpışma, tokuşma, ani bela

lüzumlu sadmeye istekli, itaatli bir durgunlukla muntazırdık. Evvela sinirlerimizin üzerinde toplanıp katılaşmış olan şu fırtınayı geçirmek, rahatlamak lazımdır. Ancak ondan sonra yumuşayıp durulur, iki arkadaş gibi konuşabilirdik. Zaten ne zaman yan yana gelsek, senelerden beri bu, hep böyle olurdu; vücut vücuda buluşmadan, fikirlerimiz işlemiyor, sohbet edilemiyordu. Musafaha[1] eder gibi biz, daima bununla başlıyorduk... Bulanık sular gibi durulmamız için, evvelce iyice karıştırılmamız lazımdı.

Nitekim de gene öyle oldu.

Şişli'nin henüz arsa, taş ocağı, tarla halinde duran yarı boş bir sokağındaki yepyeni binaya girer girmez, daha merdivende iken, Kâni kolunu belimden geçirdi, beni kendisine çekti. İkindi uyuşukluğu altında apartman daha içine taşınılmamış kadar boş, tenha görünüyordu. Çabuk çabuk, sabırsızca mermerlere tırmanıyorduk; boşluk durgunluk içinde ayaklarımız sakin bir denizi hırpalayan uskur gibi derinden, telaşçı, hışıldatıcı bir ses çıkarıyordu. Birden aşağıdaki kapı, sokak kapısı bir kubbe iniltisiyle, hamamda gibi, gümleyerek açılıp kapandı; parmaklığa dayanıp baktık. Levent gibi gösterişli, iri endamlı bir kadın peçesi örtük, gölge sessizliğiyle kapıcının önünden geçti. Merdivenlere atıldı. Biz onu dördüncü katın sahanlığından seyrediyorduk. Kâni'ye:

"Bu kim?" diye usulca, kolunu sıkarak sordum; o, beni merakta bırakmak isteyerek:

"Bizim apartmanın esrarından, söylenmez!" dedi; baştan aşağı dikkat kesildim.

---

1 musafaha etmek: tokalaşmak, el sıkışmak

Bu ihtişamlı kadını kendimi gizleyerek gözlüyordum:

Üçüncü katın çıngırağına bastı, derhal kapı aralandı. Arasında kayboldu. Fakat ben alışkan, usta gözlerimle yarım dakikada apartmanın bu çekingen misafirini topuğundan tırnağına kadar gözden geçirmiştim. Tam istediğim gibi kusursuz, noksansız giyinmiş, emsalsiz vücutlu bir kadındı. Yalnız fazla koku sürünmüş olmalıydı ki insanın damarlarını ayaklandıran iksir gibi sert tesirli, yakıcı rayiha bir kat yukarıya, ta bize kadar yükselmişti. Bu benim tanımadığım mükemmel bir lavanta idi; kana o kadar çabuk işliyor, adamı birden kucaklar, çeker gibi öyle dayanılmaz bir kuvvetle kavrıyordu ki bu koku durgun, uyuşuk, beceriksiz adamlara sihir yerine geçebilir, en şifalı bir ilaç, bir sert kırbaç tesirini yapardı. İçimizde tüneyen sinsi, ürkek hırslarımızı çarçabuk azgın bir hale getirecek, kudurtacak olan bu cins kokular muhakkak hayalimiz üzerinde çıplaklıktan daha tesirli, daha işleyici idi...

Kâni; adeta sararak:

"Nasıl; hoşuna gitti mi?" diye sordu.

"Yaman şey... İlle bu lavanta!" dedim.

Mendilini yüzüme doğru uzattı:

"Bak," dedi. "Coeur de Janette, şişesini yirmi dört liraya aldım; bulduğumu topladım, piyasadan hepsini kaldırdım; bu şimdi yalnız benim kokum... Fakat doğrusu geçen kadınınki başka mal; acaba ne marka, adı ne? Anlarım ya..."

Dairenin kapısına gelmiştik. Kâni cebinden ufacık bir anahtar çıkardı. Sessizce kilidi çevirdi. Beni kalçalarımdan çapkınca iterek içeriye soktu. Yüreği hevesle, arzu ile dol-

duran o rayihanın hâlâ tesiri altındaydık; ikindi sıcağı, boş ev, alışkanlık; bunlar da birleşerek ikimizi artık başka bir şey düşünmeye bırakmıyordu. Nereye girdik? Nasıl bir odadaydık? Bakmaya vaktim olmadı. Yalnız pancurları çekilmiş, perdeleri inik gizli ve kapanık bir yerde olduğumuzu fark edebildim; birbirimizin üstüne, düşman gibi atıldık.

*

Ben, arkamda bir tek "kombinezon"la yarı çıplak, o, pijamalı, karşı karşıya geçmiş, yatak odasında dondurma yiyerek artık sakin ve rahat konuşuyorduk. Perdeleri açmış, pancurları itmiş, güneş ve rüzgâr içindeydik. Evvela, bir zaman, ipsiz sapsız lakırdılar ettik; o beni daha iyileşmiş, gelişmiş ve duygulu olmuş buluyordu. Ben onda bir ustalık, meleke maharet sezmiştim. Sadakor pijamasının belindeki ipek kaytanı parmaklarında çevirip oynayarak karşımda konuşan bu adam Kâni miydi? Hayret! Dünyanın işine akıl ermiyor... Kara renkli basma entarisiyle beş sene evvelki Kâni gözümün önünde dolaşıyor... Düşük çoraplarının üstünden bol, taşkın donu ne çirkin görünür, yüzüne nasıl bir bönlük, vücuduna nasıl bir bayağılık verirdi! Şimdi ayağında gergin, ince çoraplar vardı; çok pahalı ve çok zarif bir mal... Halbuki bir zamanlar konağın selamlığında alt odada yatıp kalkarken, çamaşır günü hareme, yıkanmaya gönderdiği döküntüleri arasında benim tamir etmeye mecbur kaldığım çorapları hâlâ unutmadım... Kirli krem renkli, uçları, topukları beyaz, Mahmutpaşa malı, dörder kuruşluk işporta çorapları...

Delik deşik, yırtık pırtık, ele alınır, ayağa geçirilir yerleri kalmamış murdar şeyler...

Kâni benim bu düşüncelerimin farkında değildi, hep yeni devirden, yeni eğlence ve zevklerinden birçok kadın isimleri vererek geveze geveze bahsediyor; tırtıllık zamanından hiçbir hatıra saklayamamış olan bir kelebek gibi hep zihninde hale, bugüne ait vakalar yaşıyordu. Beş sene gerisini, galiba, büsbütün unutmuştu. Zenginleşmesini hiç şaşılacak bir hadise saymayarak eskiden beri böyle, ipek çamaşırlar ve kibar kadınlarla refahlı bir ömür sürmüş, cetbecet mirasyedi tavrını ne güzel takınabiliyordu... Fakat, hiç şüphe yok, Kâni çocukluğundan beri içinde sığıntı olarak yetişip yaşadığı kibar konağında zevkini senelerce, biz farkında olmadan, yontmuş, rendelemiş, inceltmiş, hülasa paraya yakışır bir hale getirmişti. Bu hususta başka zamane zenginlerinden ne kadar ayrılıyordu...

"Hani tarihte vardır, bir padişah, bizim padişahlardan, duvarlara, sedirlere samur kürk kaplarmış; bunda hevesim kaldı, lakin bir kârlı iş bekliyorum, ondan evvel yapmayacağım. Bilir misin ben öyle delice para sarf etmiyorum, hep hesapla, kitapla..."

Böyle söyleyerek odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Birden çıngırağa bastı, çarşı kuyumcularını andıran kıranta, kemikli yüzlü, öne eğik bir Ermeni uşağa buza şampanya koymasını, şeftali, armut almasını tembih etti.

O dışarı çıktıktan sonra bana döndü:

"Gördün mü şu adamı," dedi. "Evin bekçisi... İki sene evvel, yazıhanemdeydim, kâtibim geldi: 'Efendim sizi dilen-

ci kılıklı bir Ermeni görmek istiyor, beyefendi beni iyi tanır, Maryankonun Karabeti dersiniz hatırlar! diyor, ne emredersiniz?' dedi... Nasıl hatırlamam? Uzunçarşı'da bir ev vardı, Maryankon'un evi, bir zamanlar elime geçeni gider orada tüketirdim; zaten Ziraat Bankası'nda adam olamadığımın sebebi orasıydı, fena dadanmıştım; tam dinçlik, zorluluk zamanım; bir gece sarhoşlukla tuttum, çanak çömleği kırmaya başladım. Karabet, işte bu, kapıcıydı, koştu geldi, beni yakalamaya çalıştı. Masanın üzerinde bir bıçak duruyordu, hemen kaptım, omzunun üstüne sapladım. Kıyamet koptu, polise koştular, ben şaşırdım, yalvarmaya başladım; nihayet adam merhamete geldi, 'Davacı değilim, bir kazadır oldu!' dedi. Beş, on mecidiye yedirdik, işi kapattık; bu iyiliği unutur muyum? Kâtibe: 'Alın getirin!' dedim. Karabet süklüm püklüm girdi; hatırını sordum; 'Hele otur bakalım, al şu sigarayı!' dedim. Zavallı ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilmiyordu.

Ben, "Ey, nedir bakalım işin, anlat!" diye soruyordum. Cevap vermeye kudreti yoktu, şaşkın, yüzüme bakıyordu. Tabii anladım, benim bir işgüzar adamım vardır, onu çağırttım: "Alın Karabet ağayı... Elbise, çamaşır, tıraş, hamam, ne lazımsa yaparsınız, akşam Şişli'deki eve gönderin!" dedim. Ayda yirmi beş lira veriyorum; şimdi benim evde kapıcılık ediyor; gene aynı sıfat, yalnız derecesi yüksek... Bahşişle filan elli lirayı geçer, bir elli lira kadar da misafirlerden alır, etti yüz..."

Kâni gülüyordu, memnundu, bir iş yapmış gibi yüzüme, ne diyecek diye bakıyordu. Benim sustuğumu görünce lakırdıyı çevirdi; başka şeylerden bahse başladı:

Maarif nişanı vermişler, birinci rütbe, bilmem hangi mektebe bilmem ne kadar iane[1] yolladı diye... Bilmem hangi nazır, "Yangından çıkanlara lütuflarını bekliyoruz!" diye geçenlerde haber göndermiş... Kapısında her gün kadın, erkek, çocuk yalvarıyor, ihsanına el açıyormuş; hatta gazeteciler yok mu, onlardan birisi, üç günde bir gelir "Emriniz Paşam!" dermiş... Ya mektuplar? Gördün mü eğlenceyi? İlk günlerde okuyormuş, şimdi vakti yokmuş; neler yazmışlar ve kimler yazmış, bir söylese... Eski devrin Sadrazam gelinlerinden tut da şimdiki zamanın baştacı ettiği hamiyetperver kızlarına kadar birçok kadınlardan cins cins ricalar, nazlar, pazarlıklar!

"Merak etme," diyordu. "Bana kadınlardan geliyorsa Şâyan'a da beylerden, paşalardan... Para bu, laf mı? Bereket karımın öyle işlerde gözü yok, aldırmıyor; ona kavga olsun, inat göstersin, caka yapsın, kâfi... Bu mektuplardan birkaç tanesi elime geçti; Şâyan'ı peri kızı yapıp çıkarmışlar, sırma saçlı, gümüş bedenli, ahu bakışlı, ceylan yürüyüşlü bir âfet. Daha kızım on üçüne yeni bastı. Etrafında şimdiden herifler pervane olmuş dönüyorlar. Haspa da anlar gibi bir kırılıyor, bir dökülüyor ki, olur şey değil! Görsen ama, ne de akıllı! Keman, İngilizce, resim, piyano neler de neler? Hepsine yetişiyor, hocaları, kadınlı erkekli parmak ısırıyorlar. Geçende boğazından bir hastalandı, ölüyor sandım, zengin adamlarda evlat muhabbeti daha fazla mı oluyor ne, yahut başka derdin olmuyor da ona mı merak salıyorsun, her ne ise aklımı oynatacaktım. Telefonu elime aldım, İstanbul içinde kaç

1 iane: yardım

doktor varsa, hem sade boğaz hekimi değil, dahili, harici, cilt, çocuk, hepsinden en mühimlerini, en meşhurlarını, Ada'ya, eve hususi bir istimbotla çağırdım. Görsen bizim aşağıki salon hekimler meclisine döndü; kendimi kongredeyim sandım:

"Efendiler," dedim. "Çocuğum hasta; onu iyi etmek için siz tıbbın, ben de paranın icap ettiği fedakârlığı yapacağız!"

Neme lazım, bir sultanın yanına girer gibi, hepsi derin bir sükût içinde, hürmetle yavrumun yatağına yaklaştılar. "Küçükhanımefendimiz"siz konuşmuyorlar, ürkmesin, üzülmesin diye hatta tuhaflıklar, şaklabanlıklar yapıyorlardı. Nihayet uzun bir istişare, mükemmel bir ziyafet, konsültasyon böylece bitti. Tedaviye memur olan doktora üçüncü günü iki yüz elli lira gönderdim, "Her gün teşrif etsinler!" dedim.

Bir üç gün daha sonra iki yüz elli lira daha... Bir üç gün daha geçti: İkinci iki yüz elli lira...

Nihayet çocuk iyileşti, "Hesabın pürüzünü de temizleyelim doktor!" dedim, iki yüz elli lira daha verdim. Oldu bin... Kendi kendime: "Ulan Kâni, şu adamcağıza bir iyilik daha yap!" dedim; kapıdan çıkıyordu, geri çağırdım:

"Size," dedim, "tam bin lira takdim ettim değil mi, bana bu parayı geri veriniz!"

Şaşkın şaşkın yüzüme bakıyordu. Anlamıyordu... İzah ettim: Ticarethanemde on gün dursun, işte kullanacağım.

Doktor talihliymiş, o sırada bir un işi yaptık, hissesine bin iki yüz lira düştü, iki bin yüz liralık bir çek kesip gönderdim. "Aman paşacığım, dursun işlesin!" diye yalvarmasını artık dinlemedim. Bu kadar iyilik kâfiydi!"

Kâni hikâyesini bitirdikten sonra bir dolu kadeh şam-

panya yuvarladı, bir de şeftali yuttu. İki bin iki yüz liralık çek... Bu para ile ne kadar fukara çocuğu tedavi edilebilir, ne esaslı iyilikler yapılabilirdi... Bu gün başına yirmi doktor toplayan şu kız, üç sene evvel, anasının kucağında Fatih'te eczane kapısı beklerdi. On kuruşluk vizitesini de babası belki ödünç, şuradan buradan alırdı. Canım biraz Kâni'yi üzmek, iğnelemek istedi; kamaradaki münakaşayı, mübalağa ederek anlattım. Yanakları kızardı. Belli ki bu kabil lakırdılardan hazzetmiyordu:

"Halk ile uğraşacak zamanım geçti," dedi. "Ben kulaklarımı dedikoduya kapadım, top sağır oldum; vurdumduymazlıktan âlâsı yok, başka türlü rahat edemeyeceğim! Ne garip şey yarabbi! Onlar da zengin olsunlar... Biz ellerini tutuyor değiliz a hodri meydan! Ben yağdan para yaptımsa, o da gitsin baldan yapsın... Canım, biz vaktiyle eski devir zenginlerini pek tabii görür, şikâyet etmeyi, dedikodu yapmayı aklımızdan geçirmezdik; baht işi bu derdik!

Hatırlar mısın İsmet, selamlıkta küçük Beyin poker masasını? Avuç avuç liralar dönerdi! Terzi Mir'in faturası da her ay altmış, yetmiş liradan aşağı düşmezdi; ahırda tam üç çift araba hayvanı, iki binek atı, dört beş baş yük ve dolap beygiri, Midilli ve saire vardı. Her öğünde beş tabla yemek çıkar, konakta uşak, hizmetçi otuz, kırk kişi çalışırdı. Ya küçük mahdum beyefendi? Anasından alır, babasından alır, büyük ninesinden alır, üste de gider saati kordonunu satar, Beyoğlu'larda öyle, delicesine, edepsizcesine borç, harç yer, yaşardı... Küçükhanımefendilerin elmaslarını seninle beraber götürüp emniyet sandığına biz yatırmıştık; seksen dört lira mıydı, ne? Yarı yarıya paylaştılar da biri doktoruna hedi-

ye aldı, öbürü kocasına büyü yaptırmak için hocahanımlara yedirdi. Birini ben götürüp vermiştim; öbürünü sen, elinle sarf etmiştin... Peki bunlar israf değil mi, bunlar ahlaksızlık sayılmaz mı? Bu para halkın, milletin kesesinden çıkmıyor muydu? Paşanın babası da Çankırılı bir softa idi. Ben bile hatırlarım, yobazın biri... Edirne payesi aldı, az daha yaşasaydı Mısır mollası bile olurdu. İstanbul'a geldiği akşam, hiç unutmam, merdiven başından danalar gibi 'Işığı getür!' diye haykırmıştı, biz aşağıda gülmeden katılıyorduk.

Onlar neden türedi sayılmıyor? Ya büyük hanımefendi? Tam manasıyla "zarif" kadındı, boyunlarında beyaz ipek mendiller bir sürü kesik saçlı, süzük gözlü, zuhuri lakırdılı karılar ortasında zamanı mani ile, laf yetiştirmeceyle geçirir, Hanımefendi de eline geçeni Bektaşi tekkelerine yollardı... Bunlara kimsecik bir şeyler söylemezdi! Sonradan görmekse onlar da sonradan görmüşlerdi, sefahatse katmerlisini yaparlardı; biz bütün bunları ta içinden görürdük, bilirdik de gene aklımızdan ufacık bir şikâyet, itiraz geçirmezdik. Pantolonumun arkası yamalı, fotinim patlak, çamaşırlarım delik deşik, cebimde metelik yok... Bu halde İhsan Bey bazen, çağırırdı da odasına çıkardım; oğlan bir dolap açar, otuz pantolon asılmış; yüke girer, kırk çift ayakkabı dizilmiş; sürmeyi çeker, dört düzüne ipek fanila bir bir üstüste güllaç gibi istiflenmiş cüzdanını açar, banknotlar taşıyor; ben gene kızmazdım. Kıskanmazdım; Allah ona vermiş, belki bana da verir, yahut vermez, kendi bileceği iş, derdim. Eh, sıra bana da düştü, ben de beş on para tuttum, senden saklayacak değilim ya; sırf talih işi, Allah öyle takdir etmiş, armut piş ağzıma düş, servet bana böyle geldi; sana dört kelimede anlatıvereyim:

Seferberliğin başında, ilk günü cebimde tam bir mecidiye vardı; onun da dokuz kuruşu ile tuttum, Şâyan'a bir mercan terliği aldım. Zavallı çıplak ayak geziyor, ikide bir sancılanıyordu. Elimde on bir kuruş kaldı; askere de çağırıyorlardı. Halim bitikti, konaktakilerden hiç ümit kalmamıştı. Meşrutiyetten beri her sene biraz daha azalıp küçülerek nihayet perişan bir hale düşmüşlerdi. 'Bâri ölüp kurtulayım be, böyle yaşanmaz!' dedim, kalktım, ahzıasker dairesine yollandım, artık evdekiler ne halt ederlerse etsinler benden mesuliyet çıktı; devlet asker ediyor, elbette ailemi aç bırakmaz diye de düşünüyordum. Fatih'e kadar çıktım, dalgın, sersem, solgun bir yüzle sendeleye sendeleye yürüyordum. Birisi arkamdan seslendi; döndüm, baktım; Hatif Paşa'nın oğlu Recep Bey, hani tanırsın ya, mirasyedi, babasından kalan parayı altı ayda Beyoğlu'na çıkmaya vakit kalmadan, Galata'da tüketivermişti; iyi arkadaşız, o da, benim gibi dört gün evvel meteliksizdi; fakat şimdi az daha tanıyamayacaktım: Arkasında çuha bir gocuk, başında kuzu kalpak, dizkapağına kadar Moskof çizmeleri, Savatlı bir Çerkez kamçısı...

'Sağır mı oldun yahu, arkandan avazım çıktığı kadar haykırıyorum!' dedi.

Ama cakalı söylüyordu. Belliydi ki bir işe konmuştu. Acaba tekrar miras mı yemişti? Aynı tavır, aynı muamele... Tutuyorsa esirgetmeyeceğini bilirdim; beş on, para ödünç koparmak ümidi ile yana yakıla derdimi dökmeye başladım, sözümü yarıda kesti...

'Düş önüme!' dedi.

Ben, bir eğlenceye gidiyoruz, hovardalık yapacağız sandım; 'Şimdi zamanı mı Recep Bey, başımda ateş yanıyor' diyordum. Cevap bile vermiyor:

"Hele yürü, hele yürü!" diyordu.

Tafsilâta hacet yok; Harbiye nezaretini daire daire dolaştık, birçok kayıtlar, imzalar, vesikalar ve muameleler.. Ben hâlâ işi anlamıyordum. O, muttasıl: 'Talihin varmış Elma,' diyordu, 'yakanı kurtardın, şimdi aç gözünü...' Hakikaten öyle olmuş; ertesi günü Halep'e yağ toplamaya çıktık. Recep Bey İstanbul'da kaldı; sonra ben ona bir iş öğrettim, ama yaman bir şey... Tam tüccarca bir dalavere, yek tahtada ortaklaşa kırk sekiz bin lira kâr... Ondan sonra ayaklarıma bir Yahudi dolaştı, belki adını duydun, Samuel, el ele tuttuk, şu iş, bu iş, derken bu dereceyi bulduk... Görüyorsun ya, sırf talih işi; o saatte, aynı dakikada Fatih meydanından geçmeseydim ya Kafkas'ta geberip gidecektim, yahut, şimdi İstanbul'da açlıktan inim inim inleyecektim!"

Kâni bu korkunç ihtimali aklından atmak için hemen kadehe sarıldı, fakat bir defa yüreği açılmıştı, duramadı, devam etti:

"Bazı geceler rüyamda kendimi eski halde, turşucunun üstündeki evde görüyorum; o sıkıntıyı anlatamam, ille bir aralık, bir bir üstüne, her gece aynı rüyalar musallat oldu, ilaç aldım, para etmedi; seyahat yaptım, tesirini görmedim; nihayet okundum, gülme, bir kadın getirdiler, yedi gün sabah ezanı vakti beni karşısına seccadeye oturttu, tesbihten geçirdi. Ne dersin İsmet, atlatmayayım mı? Şaşılacak şey! Garibime gitti: 'Dile benden ne dilersen?' dedim; bir ev istedi, aldım... Sonra bize hayırsız, hasenatsız zenginler diyorlar; vergili değilmişiz! Hele durun bakalım, dün bir, bugün iki... Daha kendimiz kanmadık, hem sanki eski zenginler daha mı vergili idi! Asıl kızdığım cihet halkın onlara sabır edip

bizi çekemeyişi... Türedi zenginliğinin envaını görmüş, geçirmiş ve hepsine tahammül etmiş olan bu memleket, şaşıyorum neden bizimle uğraşıyor, bizimle didişiyor, yalnız bizi görüp bizi söylüyor? Hem kaç kişiyiz kuzum? Sekizi, onu geçmez... Ama yeni zenginler parayı israf ediyorlarmış, sefahat yapıyorlarmış vur patlasın, çal oynasın diyorlarmış. Acaba bunu diyenlerden hangisine şöyle bir piyango çıksa ömrünü hayrata, hasenata; namaza, niyaza hasredip dünyadan elini, eteğini çeker, hangisi?"

Kâni birden bahsi değiştirdi:

"Bu akşam ister misin bir eğlence yapalım," dedi. "Şöyle adamakıllı bir eğlence? Telefonu eline aldı. Evvela şu işleri bir anlayalım, yazıhanede ne var, ne yok.. Bugün şerefine tatil yapıyorum... Bir, sekiz, çift yedi... Alo, sen misin Bekir?"

Uzun uzun konuştu; havale, bono, taksit, ciro gibi kelimeler ve yüksek rakamlara dolu bir mükaleme.. Sonra başka bir yere telefon etti; aynı sözler, yalnız daha hürmetkârane, âmire malumat verir gibi... İkide birde "Başüstüne paşam, hay hay efendim, şimdi gönderirim," diyordu. Bu da bitince arkadaşlarını aradı; kaba kaba onlarla bir hayli konuştu. Hepsini akşama davet ediyor, "Edepsizlik etme, şimdi beni başlatırsın ha!" gibi bir sürü sokak iltifatlarıyla ısrar ediyor, şakalaşıyordu.

Ben kanepede yarı yatmış, düşünüyordum. Talih ve dünya ne yaman, ne kudretli bir hokkabazdı... Benim bildiğim o Kâni'den şu, gözümün önündeki adam nasıl çıkabilirdi hani meşhur adamların resimli gazeteler fotoğraflarını basarlar, ta küçük yaşlarından başlayarak derece derece çocukluğu, mektebe gittiği hali, delikanlılığı, ilk şöhret zamanı ilah...

Bunun gibi Kâni de hayalimde boy boy tecessüm ediyor, ayrı şekilde, kılıkta gözümün önünden ağır ağır geçiyordu. O, zihnimdeki bu düşünceleri sanki anlamış gibi telefonu bırakıp birden dedi ki:

"Evet. Bu dünya anlaşılır muamma değil... Çok düşünmemeli, geldiği gibi olduğu gibi kabul etmeli!"

Ayağa kalktı, bana doğru yürüdü elleriyle ellerimden tutarak, ayakta, göz göze, candan seyretti. Göğsü kabarmıştı:

"İsmet'im!" dedi.

Ben de hiç ses çıkarmadan, alışkanlık olacak, başımı hemen göğsüne dayadım.

II

Eski Devirdekiler

Akşama gelecek olan misafirlere yorgun vücutla saçım dağınık, rengim soluk, hazırlıksız ve süssüz çıkmak istemiyordum. Evvela gidip bir ılık duş yaptım; sonra üzerimde hamam bornozu, çıplak ayak aynanın karşısına geçtim. Bu benim en zevk aldığım bir kıyafet, en rahat ettiğim bir elbisedir. Yıkanmış vücudumu yarı rutubetli bir geniş bornoz içinde ne kadar mümkün olursa o kadar çok bırakmaktan, bu kıyafetle elde gümüş ayna, Frenk kitaplarındaki odalıklar gibi minderin üzerine uzanıp esneye gerine vakit geçirmekten çok zevk alırım; yahut da ayakta dolaşır, çekmecelerimi düzeltir, eski mektupları okur, çamaşırlarıma kordela geçirir hatta oturup ut bile çalarım. Arkamda havlu, göğsüm açık, birbir üstüne sigara içerek geçirdiğim o saatlerin tadını hiç unutamam. Canım bir türlü giyinmek istemez. Çıplak etimin üzerine çamaşırlar, kumaşlar örtmeye gönlüm bir türlü razı olmaz... Kendimi bu kıyafette Hint veya Mısır melikelerine benzetir, keyiflenirim.

Şimdi de işte, aynı kılıkta Kâni'den çekinmeden tuvaletin önüne geçmiş, saçlarımı kıvırıyor, yüzümü düzelti-

yordum. Ben bunlarla meşgulken o da yan taraftaki banyo odasında tıraş oluyordu. Ayrı ayrı odalardan birbirimizle bağırarak konuşuyorduk. Yavaş yavaş ikimiz de sustuk. O bir düşünceye daldı ben de zihnimde eski devri yaşıyordum:

Az sene içinde İstanbul ne kadar başkalaşmış, yaşayışımızda ne koca bir inkılap olmuştu... O, büsbütün garip, fakat –doğrusu– hoş bir âlemdi... Türedilik içinde bir kibarlık vardı; böyle hercümerc[1] olmuş bir nesil değildik; sınıf sınıf ayrılmış, hudutlarımızda tecavüzsüz yaşıyorduk. Ama gene fenalıklar ve ahlaksızlıklar mevcuttu; gene böyle yüreklerimiz fısk ile, fücur ile doluydu, fakat kirli çamaşırlarımızı meydanda yıkamazdık, gizli köşe arar, örtülere bürünür, gölgelere kaçar, lambaları söndürürdük... Hem ürekliğin ayrı bir zevki, o çekinme ve korkunun büsbütün tatlı bir heyecanı vardı. O zamanki kaçamak sevgilerimiz şimdiki devrin sekizine, onuna bedeldi.. Aşk aşılmaz bir ırmak, basılmaz bir yangın, varılmaz bir memleketti; kahramanlar gibi uğraşmak, ezilip erimek, inim inim inlemek, ölümler geçirmek lazımdı. O zaman aşk yasak bir mal gibi, barut ve zehir gibi, gizli kapaklı, elden ele, fısıldaya, söyleşe, bin zorlukla satılırdı. Uzun uzun beklemek, özlemek, korkular, ürpermeler geçirmek icap ederdi. Şimdi diş fırçası alır gibi camekânda seçiyor, şöyle elimizle bir yokluyor, çantamıza atıyoruz; yarın bir başkası, öbür gün daha serti, yahut daha yumuşağı... Çeşit çeşit, mebzul[2] ve zahmetsiz!

Fikri Paşa'nın konağı o devrin en mühimlerinden biriydi. Kışın Saraçhane başında otururduk; set set bir kuhî bah-

1 hercümerc: altüst, karmakarışık
2 mebzul: bol, çok

çe içinde iki yüz senelik bir köhne binaydı; yazın Kandilli'ye taşınırdık; deniz üstündeki asıl yalı, ucu bucağı bulunmaz bir odun enkazıydı, lakin arkada, dağda yeni usul kocaman bir de köşk yaptırmışlardı. Ah, o konak ve orada geçen o unutulmaz kışlar! Kapının bile kendine mahsus bir vakarı, azameti ve tiryakiliği vardı; açılamaz, itilmez, sökülemez gibi sağlam, suratlı bir oturuşla hemen daima kapalı dururdu. Evin beyleri ekseriya muayyen saatlerde, çok intizamla gelip gittiklerinden içeride, bahçede, duvara gömülü bir tahta barakada bekleyen kapıcı vaktini bilir, hazır dururdu, köşeden arabanın gürültüsü duyulunca, hemen sürgüleri çıkarır, kocaman tunç topuzları yakalar ve kuvvetle çekerdi. Kapı derhal zahmetsiz gibi kayarak, sessiz açılırdı. O zaman araba, hiç beklemeden, yoldaki süratiyle girer, dama tahtası şeklinde yapılmış karalı beyazlı kakma çakıl taşı yolda büyük bir patırdı çıkararak mermer merdivenin önüne gelirdi. Bizler, aşağı kat misafirleri ve halayıklar sokaktan içeri bir haber getiren bu sese muhakkak koşar, kafeslere birer defa başvururduk. Konak caddeyi, gelen geçeni görmediğinden bu bize bir eğlence olurdu.

Harem tarafından girilince kocaman mermer bir taşlık başlardı. Parıl parıl yanan ve ekseriya yeni silinmiş bulunan bu geniş meydana birçok kapılar açılırdı. İşte aşağı kat, hizmetçi ve halayık dairesi burasıydı. O ayrı bir âlemdi; kendine göre misafirleri, eğlenceleri, istiklali vardı; yukarıdakiler haber bile almazlar, bir defa inip de kapısından bakmazlardı. Çırak olan kul cinsleri, eski sütnineler, kocaya varmış arap dadılar, çoluk çocuk, bohçalarla buraya inerler haftalarca yer içer rahat ederlerdi.

Bazen keyfine, zevkine düşkün mahalle karıları da gelirdi; o zaman hamam aralığına geçer, darbuka, tef çalarak mâni okuyup türkü söyleyerek geceleri geç vakit eğlenceler de yapardık. Bu daireye Taya Hanım nazırdı; ekseriya göz yumardı, onun zıddına giden bir şey vardı: Erkek... Her eğlenceye mesağ[1] verirdi; içinde bir Ahmet, Mehmet olmamak şartıyla! Aksi gibi bunsuz da içimizde kimse yoktu. Selamlık tarafında yanakları ebru ebru, mavi gözlü, sırma saçlı genç, dinç bahçıvan çırakları çalışırken haremdeki on altısına basmış kızları zaptedebilmek kolay bir iş değildi. Taya Hanım sade onlardan değil, evin beylerinden de kızları korumak mecburiyetindeydi. Zaten onlar buna can atarlar, evin beylerine sürünebilmek için kabil olsa gece yarıları yataklarından çıkıp selamlıktan gelen yolda, karanlıkta beklerlerdi.

Her kız, biri selamlıktaki uşaklardan, biri de evdeki beylerden iki kişiye muhakkak göz koyardı. Bu, ayrı ayrı meselelerdi. Biri şeref, mevki, merak içindi. Öbürü hırs, ihtiyaç, bazen de izdivaç içindi. O eski halayık devri benim konağa geldiğim sıralarda artık büsbütün geçmişti; şimdi harem yalnız Anadolu ve Rum kızları elindeydi; paytak yahut abullabut birtakım biçimsiz endamsız kızlar... Hiçbiri çok güzel değildi. Lakin hiçbirine de çok çirkin denemezdi. Sıcak kanlı, yumuşacık etli, hırslı bakışlı mahluklardı. İşten kurtulup baş başa verince sade erkek lafı ederler, yahut kirli aşçı iskambilleriyle fal açarlardı; hepsinin bir de sevdiği türkü, vardı; bunu yanık yürekle sızlaya sızlaya söylerler, içerlerindeki ateşi dökerlerdi.

1 mesağ: izin

Haftada bir, evin temizlik günüydü; tavan süpürgeleri, leğenler tahta bezleri tel ve kıl fırçalar, hatta armalar, tuzruhları... Bu mühim bir hazırlıktı; bütün kızlar başlarında tülbentler dizlerinde iş şalvarları çıplak ayak konağa yayılırlar, bütün eşyayı yerinden oynatıp sofalara taşıyarak bol su ile her tarafı şakır şakır yıkarlar, ovarlar, kumlarlardı. Akşama hafif bir ıslak tahta kokusuyla ev tertemiz yüze gülerdi. Teneffüsü kolay, tozsuz, tatlı bir hava insanın ciğerlerine dolardı. Islaklık, çıplaklık, yorgunluk hepsinin yüreklerini coşturduğundan odalardan tahta gıcırtılarına karışmış yanık türkü sesleri gelirdi. Sonra çamaşır günü vardı. Bu, daha yorucu, fakat daha neşeli, daha şevkli olurdu. Hepsi köpükler içinde yarı çıplak güle katıla şakalaşırlar, çömelmiş iş görürken birbirlerini itivererek, yahut çimdikleyerek kahkahalar, feryatlar içinde akşamı ederlerdi. Hamam günü sakin, sessiz geçerdi; saatlerce içeride kalıp haşlandıklarından çıkar çıkmaz, gece, hemen yataklarına girip uyurlardı.

İkinci katta misafir odaları, salonlar vardı; yürürken avizelerin çıngırdadığı, büyük sofalarda karıkadim boy saatleri vakit vakit harharalı veya şakrak seslerle öterler, insanın içine hüzün veren tiktaklarıyla geceleri evi, canlı ve uykusuz, beklerlerdi. Bu kat hiç boş kalmaz, misafirin arkası alınmazdı. Kapanık odaları tül, muşamba, kumaş perdeler, sık kafesler loş eder; ağır, battal kadife koltuklarla şal sedirler tıka basa doldurur, karpuzlu kocaman lambalarla yazı çerçeveleri münasebetsizce süslerdi. Burada daimi bir misafir resmi geçidi yapılırdı. Zarflı fincanlardan kahveler verirler, elmastıraş bardaklarla şerbetler getirirler, herkesi derecesine göre sessiz, pıtırtısız teşrifatla ağırlarlardı. Bunun haricin-

de konağın daimi misafirleri, bizler vardık. Kimimiz Büyük Hanımefendi'ye mensuptuk, kimimiz de Küçükhanımlara... Vaktimizi mensup olduğumuz kimsenin yanında, dizinin ucunda geçirir, derdine ortak olur, keyfini kollardık. Daha yukarıda Paşa Efendi'nin, Damat Bey'in, kerime hanımların, küçük beylerin daireleri vardı. Bunlar zevklerine göre, istedikleri biçimde döşenmişti. Tekke gibi postlu pöstekili, Mekke, Medine resimli, boy perdeli, yeşil kapılısından tut da Amerikan yazıhaneli, Venüs heykelli, Frenk gösterişli son modasına kadar...

Selamlık tarafında uşaklar hemen hemen aynı hayatı geçirirler, kendilerine göre poturlu, sarıklı birçok misafirlerle yiyip içip haşır neşir olurlardı. Bahçıvanlara Barlı, İşkodralı hemşerileri gelir, kemençe gibi bir çalgıyla gece sabahı ederlerdi. Anadolulular kaval ve saz çalarlardı. Evde en az duran aşçılardı. Tablalar verilir verilmez, hepsi kahvelerine çekilirler, gecenin yarısını orada çıkarırlardı. Biz, bazen, üç kız birleşip, eğlence olsun diye karanlıkta hamam damına çıkar, oradan koğuşu seyrederdik. Aksi gibi bahçıvanların odasından yalnız bir pencereyi görebilir, onu da yırtık pırtık bir perdeyle ekseriya örtülmüş bulur, yalnız içeriden çalgı ve türkü sesleri, yahut da mırıltılar duyardık. Uşakların odasında çok vakit Malik Ağanın bir Kürt beyi haşmetiyle köşeye kurulmuş, tesbih çekerek uyukladığını görürdük. Öbür uşaklar yanında ne rahat oturabilirler, ne eğlenebilirlerdi. Bizim asıl hoşumuza gelen ikinci kattaki misafir odasıydı. Yatanlar hemen her zaman perdeleri indirmeyi unuturlar, öyle gözümüzün önünde soyunarak bizi tuhaf tuhaf halleriyle fıkır fıkır güldürürlerdi.

Tıpkı haremdeki gibi selamlıkta da daimi misafirler vardı. Paşa'nın akait hocası Abdüsselam Efendi, Damat Bey'in doktoru Nesim Bey, İhsan Bey'in dalkavuğu Mahir Bey, Velit Bey'in jimnastik hocası Tahir Efendi... Bunlar, Allah'ın günü konakta veya yalıda ömür geçirirlerdi. Hepsi ayrı tabiatta, garip huylu adamlardı. Bir arada hiç oturmazlar, adeta dargın gibi yaşarlardı.

İçimizde en zahmetsizi, en sessizi ve en iyi huylusu Paşa idi. Onun yalnız bir merakı vardı: saat... Her zaman oturduğu odasında kımıldamaya yer kalmamıştı; duvarlar, masalar, sigara sehpaları, her köşe, her taraf saat içindeydi, guguklusu, çalgılısı, türkülüsü, barometrelisi, çeşmelisi, şimendiferlisi saat başı gelince hep birden çalmaya, çınlamaya başlarlardı. Her biri ayrı sesle işleyen ince narin makinelerden odada sinirleri uyuşturan bir garip çıtırdı çıkardı. O, bunların arasına sokulur, memnun, müsterih, Evliya Çelebi Seyahatnamesini okurdu. Ne iyi yürekli adamdı... Zaten yüzünü bayramlarda, kandillerde eteğini öpmek sırası gelince görebilirdik. Nezaretten dönünce yalnız elbisesini değiştirmek, bir de yatmak için hareme girerdi; boş vaktini saathanesinde, zamanının çoğunu da dolup boşalan misafirlerinin yanında geçirirdi. Konuşmazdı, kızmazdı, hastalanmazdı. Hep bir örnek elbise giyer, aynı kelimelerle kendine mahsus bir tarzda lakırdı söyler, mesela:

"Bir su alıveriniz," derdi. "Su verin!" demezdi. "Arabayı hazırlayınız!" yahut "Koşunuz!" yerine de: "Arabayı çıkarınız!" derdi.

Zaten işte böyle evinde kullanabileceği yirmi otuz cümlesi vardı. Misafirlerini sade dinlerdi. "Evet" veya "Hayır" de-

diği bile nadirdi. Fakat konuşmadığı halde gene nazik, kibar durmaya, herkesi memnun etmeye muvaffak olurdu. Asıl buna şaşardık... Padişahın en sevdiği nazırlardan biriydi; ona: "Hocam!" diye hitap eder, arkasını sıvazlarmış. Bunu birbirimize iftiharla fısıldar, sevinirdik. Boyuna nişan, rütbe, atiye alırdı; o günlerde tebriğe gelen misafirler odalardan dışarı taşar, kapılardan dökülürdü. Fakat Paşa etrafında olan biten işlere kayıtsız, gene öyle durgun, sükûtî köşesinde oturur, boş vakit bulunca hemen saathanesine can atar, seyahatnamesine kapanırdı. Ne kadında gözü vardı, ne mesnette... Saatlerine âşıktı; dünyanın her tarafından adamlar gelir, "Breguet"ler; "Leroy"lar, "Priol"lar gösterirler, elmas pahasına satarlardı. Reddedemezdi; yatkın, uyuşuk yüreği yalnız saatlerin karşısında açılırdı. Bir de nadiren canı rakı ve saz ister, hareme geçer, büyük salonda, karşısında Medet Hanım'lar, Taya Kadın'lar, iki, üç saat kadar vakit geçirirdi. İçtiği rakı iki yüksük doldurmazdı; önüne kilercinin çıkardığı elli türlü mezeden de yalnız üç, dört zeytin alırdı.

Mevcudiyetini öksürüğüyle, aksırığıyla bile duyurmayan bu adamdan tuhaftır ki hepimiz çekinir, ürkerdik. Cam kavanozda balık gibi sessiz, pırtısız; bulunduğu odada bile habersiz yaşadığı halde gene "Paşa ne der; ne düşünür; ne yapar?" diye üzülür, meraka düşerdik. Halbuki o, ne bir şey der, ne bir şey düşünür, ne de bir şey yapardı! Gezmediği vilâyet, görmediği iş, sokulmadığı meclis kalmamıştı.

Nasıl oluyor da altmış senedir en ufak memuriyetlerden en büyüğüne kadar adım adım, basamak basamak çıkmış, kasaba kasaba, daire daire Rumelisini, Anadolusunu dolaşmış olan bir adam anlatacak söz bulamıyor, kendini göste-

remiyor, soluk almaya korkuyor, gene de böyle mühim bir nezarette duruyor, beğeniliyordu. Bunu anlamak kabil değildi. Galiba, o, hiç iş yapmamak, hiç söze karışmamak ve hiç ilerlemeye çalışmamakla bu mevkii bulmuş, şu üç faziletiyle önündeki hailleri aşmış ve atlamıştı. Küçük yaşından beri etrafındakilere sessiz, uyuşuk ve ruhsuz, tabiatıyla hiçbir korku, kıskançlık vermemişti; binaenaleyh engelsiz, kösteksiz yürümüş, eteğinden kimse çekmediğinden kolayca yükselmişti. O ne olsa, ne makamlara geçse bir şey olmuş, büyümüş, ilerlemiş hissini kimseye vermiyordu. Hülasa renksiz, korkusuz, hassasız bir eski devir veziriydi. Belki memlekete faydası hiç olmamıştı; fakat muhakkak ki en ufak bir zararı bile dokunmamıştı...

Hiç aklımdan çıkmaz, Darülmalumatı bitirdiğim seneydi; şahadetnamemi konağa götürdüm; hanımefendi beni Paşa'nın yanına çıkardı, saathanesinde okumakla meşguldü. Ben hemen eteğine vardım; geri çekilip ta kapının yanında durdum. Hiç lakırdı söylemedi, yüzüme de bakmıyordu... Derin derin, kederli kederli düşünüyordu; zavallı adamı fena halde sıkmıştım; bunu düşündükçe ben kızarıyorum, terliyorum, odada yalnızdık... Çıkmak istiyordum, fakat bir vesile, bahane lazımdı, mademki bir defa durmuştum, emir vermeyince çıkamazdım... Ne yapacaktım? Sinirlerim gevşemişti; için için kaynadığım gençlik, güzellik, havailik zamanımdı da... Paşa hâlâ sessiz, hareketsiz duruyor, düşünüyor, şu vaziyetten kurtulmak için aklı kafasının içinde, muhakkak ökseye tutulmuş bir serçe gibi çabalıyor, fakat muvaffak olamıyordu. Derken köşeden bir hırıltı koptu, sonra:

"Guguk! Guguk! Guguk!" diye bir ses çıktı, sanki öbür saatler hep birden bu işareti bekliyorlardı; bu odada saat başına tahammül etmek için insan Paşa kadar donuk, uyuşuk, sinirsiz olmalıydı!

Hepsi kendi usullerinde bir avaze "çın çın!" ötüyorlar, şarkılar söylüyorlar, taklitler yapıyorlardı. Kimi vapur gibi öttü, kimi "Üsküdar'a giderken aldı da bir yağmur" türküsünü çağırdı, kimi zeybek havası çaldı... Kimi kilise çanı gibi odayı matemli seslerle doldurdu, kimi sucu çıngırağı gibi etrafa neşeler serpti... Dişlerimi sıktım, dudağımı ısırdım; gülmemek için aklımdan fena ihtimaller geçirerek yüreğim çarpa çarpa bu garip musikinin sonunu bekliyordum. Neden sonra hepsi sustu. Yürüdüm, tekrar Paşa'nın eteğine vardım. Tam bu sırada ayarı gecikmiş bir çalgılı saat: "Ey velinimet, ilah" diye Hamidiye Marşı'na başlamasın mı? Artık kendi kendime hâkim olamadım; bir defa:

"Hay!..." dedim; kanımın damarlarımda buz kestiğini duydum.

Kendimi kaybetmiştim; "İmtihanlara çok çalıştı da ondan düşüp düşüp bayılıyor!"u kondurdular; Paşa ertesi gün bana bir altın kalem gönderdi, lakırdı söylemektense hediye vermeyi tercih etmişti; fena da yapmamıştı.

Meşrutiyetin ilanı üzerine Paşa yeni kabineye girdi. Ona kimse hakaret etmedi; hatta bir söz bile çıkmıştı: Onlardanmış... İşte buna inanamazdım. Fakat Ayan azalığına tayin edilince benim de şüphem çoğaldı, iki kelimeyi bir araya getirip söylemek hassasından mahrum olan bu yetmişlik adam yeni idarede ne yapabilirdi?. Bermutat bir şey yapmadı, bir kelime söylemedi. Fakat taraftar ve muhalif bütün fırkala-

rın, bütün milletin hürmet ve tebcili[1] içinde bir gün, hayatında, ilk defa olarak hastalandı ve haftasında zatürreeden vefat etti.

Evliya gibi bir zattı...

*

Konak sahipleri içinde ondan sonra Büyük Hanımefendi'yi, yani Paşa'nın kayınvalidesini severdik; fakat ben kendisini ancak çocukluğumda, iki, üç sene görebildim, doksanını geçkin bir kadındı: gözünü sürmesiz bırakmazdı. Köşesinde süslü, itinalı, titiz ve müstehzi tertemiz bir oturuşu vardı ki dünyanın hoşuna giderdi. Mevsime göre gayet ince Mısır keteninden yahut Şam kumaşından entariler giyer, beline daima şal kuşak bağlar, boynundan kordonunu geçirip mineli saatini de göğsünün yanındaki mini mini cebe koyardı. Eski sadrazamlardan birinin kızıymış; babasından hazineler kalmış, fakat bu parayı hamam nazırları, çengi kollarıyla vur patlasın, çal oynasın yemiş bitirmişti. Taya Hanım bazen titizliğinden bıkardı da aşağı iner, hizmetçilerle bu eski macerasını minelevvel ilâ âhir[2] anlatırdı:

"Bilmezsiniz o ne maldır! Bir zamanlar İstanbul'da Sağır Kadı'ya sorsan şöhretini bilirdi. Rukiye Hanımefendi, Tuna valisinin kızı... Parmakla gösterirlerdi. Çingene kızlarına avuç avuç inciler saçar, narayı bastığı zaman camları şangırdatırdı; o Kandilli'deki yalı yok mu? Acaba şimdi bir ikbal mi görüyor? Yedi gün yedi gece biteviye ziyafet çeki-

1 tebcil: yüceltme, ululama
2 minelevvel ilâ âhir: başından sonuna kadar

lir, dağlar donanır, deryalar tutuşur, kıyametler kopardı... O vakitler meşhur çengi kolları vardı, ben de döküntüsüne yetiştim ya! Âfetin kolu, Benli Hatice'nin kolu, Binnaz'ın kolu... Hayahalar, arap oyunları, gemiciler, helvacılar, daha neler! Bir kemancı şöhret vardı, kemanını adam gibi konuştururdu. İşte Rukiye Hanımefendi olanını bitenini bu kuru çingene karısına yedirdi; onun takımından çengi Seza'yı, bunu, görmeliydiniz, acaba bayıla bayıla gittiğiniz Peruzların, Şamramların yüzüne bir daha bakar mıydınız...

Atlas şalvarı, sırmalı cepkeni, Hint ipliğinden tiril tiril gömleğiyle altınlar içinde ortaya bir atılır, öyle atar, öyle titrer, öyle çalkalanırdı ki, aman Allah, vurulmayan kalmazdı; defler dökülür, kemanlar inler, seyirciler haykırır; bir coşkunluk, bir taşkınlık, bir hal ki dünya emsalini bir daha görmemiş... Bütün o davetli hanımefendiler, şehislâm, kazıasker haremleri kızın başından aşağı liralar serperler, alnına beşibiryerdeler yapıştırırlardı. Evvelleri daha neler de olurmuş; kıskanırlar, birbirlerinin ellerinden almaya da çalışırlar, bu uğurda zorba gibi dövüşürlermiş. İşte Büyük Hanımefendi o âlemden yetişmedir; görmüyor musunuz? Hâlâ etrafında boynu mendilli süzük, alaycı bir sürü soğuk nevalar... Dünya ile eğlenirler, kendilerinden başka bütün kadınların inlerinde bir metelik değeri yoktur; ille Rukiye Hanımefendi torunlarıyla, gelinlerde bile acı acı bir alay eder, adamı yılan gibi bir sokar, zehirler ki menendi olmaz... Öyle tok sözlüdür o..."

Vaktiyle böyle Boğaziçi âlemlerine şan salan, İstanbul'u çın çın öttüren o yaman kadından şimdi gevşek, yumak gibi ufacık, yumuşak, temizcecik bir vücut kalmıştı; nurlu,

sevimli bir yüz, süzgün canlı gözler, durulmuş bir yürek... Evin içinde herkes onu severdi; hâlâ hediye merakından da vazgeçmemişti. Sandıklarından eski iş kıymetli tenteneler, oyalar, gümüş işlemeli havlular, çevreler çıkarır, küçük bir hizmetimiz dokunsa muhakkak bunlardan birini elimize sokuştururdu. Mesela hamam günü kendisini yıkayan hizmetçiye daima mendil ucuna bağlanmış bir çeyrek lira vermesini âdet etmişti. Bayramlarda bu herkese hediyesiydi; kırk mendil ve kırk lira çeyreği yastığının altında hazır dururdu, ev halkına birer birer verirdi. Zaten, hâlâ, ya lira kullanırdı, yahut da gümüş yüzlük ve kuruşluk... Mecidiye ve çeyreklere garezdi, elini sürmezdi, zarif, ince, kibar bir kadındı... Mazisinin gölge ve lekesinden son günlerinde yüzüne hiçbir nişane vurmamıştı; Bilakis gittikçe tabiatı iyileşiyor, siması güzelleşiyordu. Bir buçuk sene kadar hasta yattı, nesi var, nesi yoksa kendine bakan bir eski halayığa bağışladıktan sonra çok zevkini görüp ikbalini sürdüğü bu dünyaya kanmış ve mala, mülke doymuş bir halde gözlerini yumdu. Hepimiz günlerce ağladık, matemini tuttuk.

*

Kızı Dilara Hanım, Paşa'nın haremi, şanlı şöhretli tam bir hanımefendiydi. Bektaşiliğinden başka bir kusuru yoktu. Civardaki harap bir tekkeyi yeniden ihya etti; benim bile hatırımdadır, ne kadar zamandır kapısını açan kalmamıştı; izbe bir mahalle arasında, çitlenbik ağaçlarına gömülü, taflanlar, sarmaşıklarla örtülmüş korkunç yüzlü bir binaydı; yıkık damından içeriye parça parça güneş vurur, harap

çerçevelerinden kumrular girer, kovuklarında çocuklar saklambaç oynardı. Baba Efendi kenardaki ayrı bir evde münzevi oturur, tamirine para bulamadığı dergâhının her kış –kendisi gibi– biraz daha çöktüğünü görerek üzülürdü. Nihayet hanımefendi Merdivenköy'den bir gün yeni bir hararet ve heyecanla geldi. Tekkeyi kurtarmaya karar vermişti; hemen kalfalar, dülgerler üşüştüler, kireçler, keresteler taşındı; bir faaliyettir gidiyordu. Enkaz halini bulmuş olan o bina az zaman içinde boyalı, badanalı, yepyeni meydana çıktı. İçi baştan aşağı döşendi; Evkaftan taamiyeler tahsis edildi; muhipler bulundu; hülasa şenlendi, şereflendi. Hanımefendi en ufak müşkülünü gider Baba Efendi'den sorardı; en ehemmiyetsiz bir derdi olsa Baba Efendi'ye açardı; oğullarından ona şikâyet ederdi; kızlarına onunla nasihat verdirirdi; konağın içli dışlı bütün esrarına Baba Efendi vâkıftı. Zaten Dilara Hanımefendi tekke müdavimlerinden başkasıyla dost olmaz. Bektaşi ailelerinden başkasıyla sıkı fıkı konuşamazdı. Fakat herkese muamelesi kibardı; vükela haremliğini, Allah için bir sultan gibi, kusursuz, noksansız, anadan doğma bir nezaket ve asaletle idare eder, her yerde adı hürmetle, muhabbetle anılırdı. Gelen ziyaretçi hanımları kocalarının mevki ve rütbelerine göre boy boy, derece derece bir karşılayışı, hal ve hatır soruşu vardı görülecek şeydi... Kâni'nin anası Medet Hanım karşısında oturur, mütemadiyen Hanımefendi'ye sigara yapardı. Tekkeye beraber giderler, beraber gezerler, hatta bayramlarda saray ziyaretini beraber yaparlardı. Akşamları bazen piyanoya bir misafir hanım geçer, udu ben alırım, Medet Hanım def çalar, kemanı da saraydan çıkma bir Çerkez kız vardı, ona veririz,

küçük bir saz yapardık. Hanımefendi böyle akşamlarda atlas paravanayı siper ederek yarı gizli birkaç kadeh atardı.

Dilara Hanımefendi'nin, çok yazık ki, güzel denecek bir tarafı yoktu; çıkıntısız, kabarıksız yamyassı kuru vücudu insana hiçbir iştiha vermez, bu bir deri bir kemikten yapılmış kadın gözü doyurmaz, aldatmazdı. Yüzü duru beyaz, gözleri altın sarısı, saçları yumuşak ve uzun olmasına nazaran güzel sayılmalıydı lakin adı çirkine çıkmıştı. Hakikaten insana çirkinlik tesiri yapardı. Lakin bu çirkinliğin üstünde bir tavrı, muamelesi, ne diyeyim, asilane bir oturup kalkışı, lakırdı edişi vardı, seyredilecek bir şeydi... Konağa yeni vükela haremleri, mabeyinci karıları, cetbecet hanedan aileler geldiği zaman bile onlar ne kadar güzel, gösterişli, haşmetli ve debdebeli olsalar gene bizim Hanımefendi'nin tavrını alamazlar, bunu taklide özenseler bile yapamazlardı. Yabancı yerlerde, tanımayan kalfalar ve kızlar, doğru, evvela ona kahve verirler, onu eteklerlerdi. Hizmetçi ve uşak sınıfına derhal, mevkiini duyurur, yüksekliğini anlatırdı. Hiç şüphe yok ki o zamanki devirde Fikri Paşa'nın haremi, hanımefendiliği temsil eden yegâne kadındı. Zira benim kendimi tanımaya başladığım zamandan sonra eski vükela haremlerinde o yükseklik, o ihtişam kalmamaya başlamıştı. Birtakım ahretlik bozuntuları yahut, esnaf kızları nazır, mabeyinci haremi olup şıllık kıyafetler, mahalle edalarıyla mevkiin kadrini düşürmüşler, sarayda haricin nüfuzunu kırmışlardı.

Konağın en acayip adamı, tahammül edilmez bir belası Damat Beydi. Aman yarabbi, bu ne maskara, ne mecnun bir herifti... Görücülük, söz kesme, nikâh, düğün hep eski usulde, ananeye muvafık bir tarzda, yıldız barışıklığı, nikahtan

keramet beklenerek tevekkel taalallah yapıldı. Damadın pederi Bab-ı Meşihatte[1], çok mühim bir mevkide kazıasker rütbesindeydi. Eski Rus muharebesinde Kızanlıktan mı, Tatarpazarcığından mı, öyle bir yerden başına bir arşın salaşpur dolayıp gelmiş, medrese medrese hoca ibriği doldurduktan, heybe ve lapçın taşıdıktan sonra kürsü şeyhliğinden derece derece yükselmişti. Sonra bir vesile çıkmış, padişahın arabasının altına mı atılmış, yoksa başına beş on kişi toplayıp cuma selamlığında kaside mi okumuş, işte böyle bir arsızlıkla padişaha sokulmuş, az zamanda nüfuzu şeyhislamı bile korkutacak dereceyi bulmuştu. İshak Bey işte bu softanın oğluydu. Ne görgüsüz, ne adi yetişmişti... Güya mülkiyeden, hukuktan mezundu, güya babıâlinin en mühim kaleminde başkâtipti, fakat bir hamal, bir lostracı, bir lotaryacı kadar bile terbiyesi yoktu. Zaten evlerinde elan sinide, yer sofrasında yemek yiyorlar, hasırlı odalarda, mangal bacaklarının arasında yarı muhacir gibi otururak kadınları hâlâ uçkurlu çarşaf giyiyorlar, erkekleri yandan lastikli çekme fotinden başkasını bilmiyorlardı. Adi, bayağı şeylerdi! Bari güzel, şanlı bir çocuk olsaydı... Bu da değil! Yarı çürük ayva renginde lekeli ve kirli bir yüzü ve açık yeşil kirpiksiz, yılan bakışlı, ufacık gözleri vardı; seyrek, soluk, çelimsiz saçlarını makine ile kestirir, fesini kulaklarına kadar geçirirdi. Meydanda kalan kılsız fazla beyaz, iki büklüm ensesini şimdi hatırlıyorum da vücuduma soğuk bir ürperme arız oluyor. Belki bu adama çirkin denemezdi, sakatı yoktu, illeti yoktu, fakat topalları, veremlileri ona tercih ederdim. Bana sokulmak, sürtünmek arzusu hiç vermiyordu; halbuki pek de müşkülpesent bir kız

1 bab-ı meşihat: şeyhülislam dairesi

değildim; hizmetçiler arasında bile onu hoş gören zaten yoktu. Demiri mıknatıs nasıl çekerse, o şiddetle, onun aksi bir hassa ile insanı kendinden iter, öteye atar, yanına sokmazdı. Daha ilk günü kapıdan içeri çarpılmış, kıvrılmış, sünepe bir tavırla girince hep kederlendik; bir koltuğu idare edemedi. Her tarafa çarptı, ne sağını bildi, ne solunu buldu, rasgele, sendeleye sarsıla merdivenden bir çıktı, dünyaya şaşkınlık çöktü. İlle Dilara Hanımefendi ta yüreğinden vuruldu. O, ahlak bozukluğunu, huysuzluğu, çirkinliği, bütün kusurları affederdi; lakin düşüklüğü, adiliği, mahalle tavrını bir türlü çekemezdi; bir insan sefih olsun, rezil olsun, çalsın, dolandırsın, hülasa şerrinden, belasından yedi mahalle şikâyet getirsin, şayet etvarı[1] kibar, duruşu çalımlı ve gösterişli ise nazarında fena adam sayılmazdı. Kusurlarını, kabahatlarını, hatta cinayet işlese onu bile örtmeye, mazur görmeye çabalardı.

İshak Bey ahir ömrünün en büyük derdi, adeta felaketi oldu. Hakikaten bu adam da hiç şenlik görmemiş, yaşamasını hiç öğrenmemiş, hödük, çapaçul bir mahluktu. Kahve içerken fincanı iğri tutar, kanepeleri lekelerdi; hemen bir bez sabunlayıp silmeye koşardık. Salondan geçerken vazolara çarpar, masaları sarsar, saksıları devirirdi; arkasından kırık parçalar toplardık; araba kullanmaya kalkardı, akşama ya dingili sakatlanmış gelirdi, ya tekerlek parçalanmış... Ata binerdi, hendeklere saplanır, beygirin diz kapaklarını açardı...

Asıl görülecek, seyredilecek hali yemekteydi; bazen rahatsızlanırdı da haremde yerdi. O ne acemice, o ne bayağı

1 etvar: tavırlar, davranışlar

oturuştu! Daha çatal ve bıçağı tutmasına eli yatmamıştı; ikide bir düşürürdü; masadan dört karış ötede, yanpiri durur, havlusunun bir ucunu tabağına sıkıştırır, öbür ucunu gırtlağından berber önlüğü gibi sıkıca geçirirdi. İçine ekmek doğrayarak hohluya üfüre şapır şapır, kaşık dolusu bir çorba içişi vardı, bütün sofra halkının sinirlerini oynatırdı. Döke, saça, acele acele, bir lüzumsuz iş yapar, bir angarya savar gibi yemeği herkesten evvel bitirir; kocaman bir "Elhamdülillah!" çektikten sonra yılan gibi kayarak yan kapıdan odasına çekilirdi. Baş merakı dindarlıktı; Rum hizmetçilere musallat olur, ihtidaya teşvik ederdi; hatta bazılarına yarı yarıya muvaffak da olmuştu; hemen Katina'yı Fatma Belkis; Marika'yı Hatice Gülsüm gibi isimlere çevirir başlarına birer yeşil yemeni bağlatır, namaz surelerini öğretmeye başlardı. En başlıca sohbeti diyanetti; talakate gelip cehennemi anlatır, yüreğimizi korku ile doldurur, yahut cennetin methine girişir, gönlümüzü avuturdu. Arapça kasideler, Acemce gazeller okur, divanlardan uzun uzadıya dem vurur, eski tarzda şiirler de yazardı. Bir zaman bana musallat olmuştu:

"Gel bakalım Hocahanım!" hitabıyla imtihana çekerdi; fakat kendi sorup kendi anlatırdı.

Konakta birden o kadar kadın içine girince adamcağız çılgına dönmüştü. Dolgun, iri vücutlara düşkündü; bizim kızlar da hep şişmanca şeylerdi; yüzlerine yiyecek gibi bakardı. Yanlarından geçerken çarpacak, kucaklayacak zannederdik; hiçbirimiz, tek başımıza onunla bir evde kalamıyorduk. Hemen yerinden fırlayıp üstümüze atılacak gibi içimize bir korku, bir ürperme gelirdi. Gayet ahlaklı, dindar, ırz ehli görünmesine rağmen pek iyi bilirdik ki için için dünyanın

en fena adamları gibi düşünür, hepimize fena gözle, adeta hayalinde soyup açarak öyle bakardı. Gayet fassal, dedikoducuydu da... Her gelen misafir hanımın namusundan şüphe getirir: "Kaltağın biri, yürüyüşünden belli..." Yahut "Halis aşifte, üstünden akıyor..." gibi mahalle vari fena zanlarla dünyayı lekeler, kirletirdi.

Nazarında bütün kadınlar ona tutkun, yahut meyyaldi, her kendine çevrilen bakışı davet, iltifat farz ederdi:

"Ha, şu mahude mi? Tanırım, geçen gün bana, vapurdan çıkarken yeltendi ama yüz vermedim!" tarzında bir bühtan[1] savururdu. Zavallı Küçükhanımefendi neler çekiyordu... Tanınmaz hale geldi, keder yaradı, şişti şişti, küpe döndü... Fakat çok izzetinefisliydi, "Beğeniyorum!" demiyordu; hem doğrusu, herife o zamanın bütün namuslu kızları gibi –ilk erkek olduğu için– fena tutulmuştu. Hizmetçilerden, komşulardan, benden, her dişiden kıskanırdı. Hakkı da vardı; İshak Bey'in nazarında etli, canlı her kadın hemen hemen birdi, makbuldü. Müslüman etmek için karşısına aldığı kızları çetrefil Türkçeleri ve yarı peltek şiveleriyle kelime-i şahadet getirmeye başladıkları zaman Damat Bey de içinden, bayıla ayıla, "eşhed.." diye inler, haremi de beri odada "ya sabur!" çekerdi.

Ne garip huyları vardı, mesela, bazen, hiç sebepsiz ya kayınpederine yahut kayınvalidesine küserdi; selam vermez, bulundukları odaya girmez, ağzına isimlerini almaz, yemeğe inmez, somurtkan bir suratla haftalarca odasına kapanır, ömrünü tek başına, kahvaltı ile geçirirdi. Böyle zamanda evde herkes birbirine:

---

1 bühtan: kara çalma, iftira

"Damat Bey'i gene periler bağladı!" derdi.

Bazen de bir neşesi tutar; odalardan odalara koşup kayınpederini göklere uçurur, kaynanasını ermişler menzilesine çıkarır, karısını kadınlığın baş tacı eder, bütün ev halkını methe başlardı. Adi çarşı işi hediyeler dağıttığı zaman da olurdu... Hizmetçilere cam bilezikler, bizlere hacı yağ kokulu boya renkli lavantalar, hanımefendilere Direklerarası malı eldivenler, baldızına gelin suyu, kayınbiraderine allı, güllü boyunbağlar, bu kabil bir sürü bayağı şeyler... Sonra hiç yoktan gene bir küskünlüğü tutar, evde saz yapıldığına kızar, rakı içildiğine köpürür, küçük beylerin çapkınlıklarına vurulur, odasına kapanırdı. En fena devri gözünü kadın hırsı bürüdüğü zamandı. Biz, hepimiz, derhal bakışından, gezişinden bu değişikliğin farkına varırdık. Aşağı kata vesileler bulup sık sık iner, çıngırağa ikide bir basıp odasına manasız şeyler için hizmetçileri çağırır, konağı yahut yalıyı üzerine kapılar kapanmış bir kızgın kedi tavrıyla gözleri cam gibi parlayarak, yırtıcı ve haşin biteviye dolaşırdı. Onu böyle eteklerinin ardında aç aç gezdiğini görünce de kızları bir kırılıp dökülme, bir manalı gülüşme, bir fingirtilik alırdı.

Düğünden altı ay sonraydı. Bir akşam Damat Bey konağa gelmedi; evine haber gönderdik. Orada da yoktu; gündüzleri dairesine gidiyor, fakat geceleri ne kendi evine, ne de konağa geliyordu. Ne yapıyordu? Bilen yoktu. Küçükhanımefendi düşüp düşüp bayılıyordu. Araya Dayı Bey'i vasıta koydular, Medet Hanım da ayrıca başvurdu, meczubane bir eda ile:

"Hayır ve selamet bundadır!"dan başka cevap alınamadı.

Tam kırk gün İshak Bey'in yüzünü göremedik; kırk birinci günü, akşama doğru, güya sabahleyin evden çıkmış, hiçbir vaka olmamış gibi salına salına geldi; kendisini namaza, niyaza verdi. Elinde tesbih, cebinde Kur'an, boynu eğik, ağzı oruçlu öyle geziyordu. Hizmetçilerle konuşurken başını kaldırmıyor, günah işlemekten korkar gibi hep önüne, yere bakıyordu. Tövbe istiğfar âlemine dalmıştı. Karısını mütemadiyen ibadete, diyanete teşvik ediyordu. Nihayet muvaffak da olmuştu. Beraberce, türbe türbe, İstanbul'u dolaşıyorlar, fıkaraya para dağıtıyorlar, tekkelere kurban gönderiyorlar, mektebe çocuk başlatıyorlar, hayrat ve hasenatla[1] ömür sürüyorlardı. Namaz vakti gelince odaya birbirinden üç, dört karış arkada iki seccade seriliyor, öndekine İshak Bey geçiyor, öbürüne Ragıbe Hanım, fazlasıyla, nafilesiyle saatlerce ibadet ediyorlardı. Hatta hacca gitmeye bile karar verilmişti. Tam o sırada, bir gün üst kat salonda Damat Bey'e rasgeldim; nöbeti tutacak olan bir deli gibi gözleri tamamen değişmiş, dikleşmiş, yüzüne bir hırs, vahşet gelmişti. Tıpkı eski günlerindeki bakışıyla beni, anadan doğma, bir süzdü; şöyle yan çekilmeye, kanepeyi vücuduma siper etmeye vakit bulamadım. Yolunu çarpıttı, güya acelesinden, dikkatsizliğinden yapıyormuş gibi gelip ta göğsüme hammalcasına çarptı. Kendi kendime:

"Elveda namaza, niyaza... Gene Küçükhanım'ın kırk gün çilesi başlıyor!" dedim. Hakikaten öyle oldu. Damat bey bir, iki gün evde soluya soluya döndü, dolaştı, odadan odaya koştu, sonra başını alıp gitti.

---

1 hasenat: yararlı, iyi, güzel işler

İshak Bey'in böyle haftalarca, aylarca konaktan uzak kalması yanımıza yerleşen arkadaşı Besim Bey'in rahatını bozmadı; o, bermutat bol bol, geniş geniş, yer, içer, uyur, "Ben burada ne arıyorum, bu aile ile münasebetim ne? Mademki Bey yok, ben gitmeliyim..." gibi zihninden istirahatına mani olacak hiçbir fikir geçirmezdi. Hatta Taya Hanım ona müracaat ve şikâyet ettiği zamanlar:

"Vallahi valide hanım, ben bu delinin işine karışmam, ipi ile kuyuya inilir mahluk değildir ki... Hele biraz bekleyin, yakında iğne yutmuş köpeğe döner, gelir..." derdi.

Hakikaten öyle olurdu.

Damat Bey ikinci dönüşünde ibadet yerine resme başladı; boyalar, çerçeveler, sehpalar... Kalemi attı, Babıâliyi serdi, boyacılığa kapıldı; gül yapar, yaraya benzerdi; bardak maşrapadan, maşrapa testiden fark olmazdı; karpuz ıstakozdan seçilmez, sandalye masadan ayırt edilmezdi... Al, mor, yeşil, sarı renkleri birbirine karıştırır, karıştırır, kırlar, çayırlar, bahar manzaraları yapar, altına da beyitler, kıtalar yazardı. Sonra bunlara ağır, pahalı çevreler geçirtir, camlatır, kordonlarla süsler, salonlara, sofalara asardı. Yüz, göz, üst baş boyalar içinde, etrafa terebentin kokuları saçarak, boy entarisiyle, çıplak ayak, dilini dudaklarına yatıra yatıra köşede bir çalışışı vardı, Küçükhanım'a işi belli etmemek için karşısında kendimi güç zapt ederdim. Damat Bey'i üçüncü defaki avdetinde süngüsü düşük bulduk. Sarı, solgun, hastalıklı görünüyordu. Küçükhanımefendi'yle hekim hoca dolaşıyorlar, kökçülere başvuruyorlar, yelcilerden medet umuyorlardı. Dolaplar ilaç şişesi, güllaç kutusu, macun, merhem kavanozuyla doldu. İshak Bey artık ne benimle eğleniyor,

ne aşağı katta fırıl fırıl dönüyordu. Öksürüyor, tükürüyor, inliyor, tenkiyeler yapıyor, müshiller alıyor, yalnız derdiyle, illetiyle uğraşıyordu. "Nesi var?" diyorduk. Bu, malum değildi. Mütemadiyen eriyor, bozuluyordu.

Birden ilaçlar bırakıldı. Odadan bir çamaşır sepeti şişe ve kavanoz çıkarıp attılar. Şimdi gıda başlamıştı. Günde tam yirmi dört yumurta yutuyor, bir oturuşta dört beyin yiyordu; bir sandık bira on gün gitmiyordu. Önüne gelene yumurtanın hassalarını, beyinin terkibatını anlatıyor, birayı methediyor:

"Az daha ölecektim! Bereket yumurta ile beyin, bir de bira imdada yetişti..." diyordu.

Hakikaten az zamanda toplamaya, kuvvetlenmeye başlamıştı. Yüzü şiştikçe şişiyor, gözleri bu ablak, iri, etli yüzün üstünde kedi gözünün elifi gibi gittikçe ufalıyor, küçülüp kapanıyordu. Hastalığı esnasında Taya Hanım bazen mabeyin odasına gidip Doktor Nesim Bey'i çağırıyor, Beyi'n rahatsızlığını soruyordu; öbürü gayet lâkayit bir eda ile:

"Ehemmiyetsiz şey canım, ona bir şeyler olmaz, yedi canlıdır, var git, keyfine bak!" diyordu.

Nihayet gıdanın fazlalığı İshak Bey'in beynini büsbütün altüst etti.

Çocuğun bir süt ninesi vardı, aşifte bir muhacir kızı; öyle boylu poslu, ahım şahım bir şey değildi, ama sokulgan, şirin şeydi, daha yirmi beşine basmadığı halde dört kocadan boşanmış, beş çocuk yapmış, yirmi kapı değiştirmişti. Yerinde durup oturmaz, pencerelerden kendini alamazdı. Çocuğu gezdirdiği için ona selamlık tarafı, bahçe, her taraf açıktı; bahçıvanlarla, seyislerle saatlerce çan çan eder, şakalaşır,

sonra kavga çıkarıp bir erkek gibi atışır, sövüşürdü. Damat Bey işte buna musallat olmuştu. Biz bile işi sezmiştik; "Bakalım ne çıngar kopacak!" diyorduk. Bir gün sütnine evden kayboldu; çocuğu beşikte bırakıp gitmişti, bir saat beş saat, haber çıkmadı; konak halkı birbirine girdi, hemen komşudan emzikli bir hanımın eline eteğine kapandılar, biteviye ağlayan mini miniyi doyurdular, kadın nereye gitmişti, niçin gitmişti? Bir bohça bile götürmemiş, kapıdan çıktığını bile duyurmamıştı. İshak Bey ikide birde:

"Hay yelloz, başımıza iş açtı!" diyordu.

Selamlık bu haberle çalkalanıyordu. Aradan iki gün geçmemişti ki Damat Bey de sırra kadem bastı. Dostu Besim Bey vakaya hiç ehemmiyet vermiyor, sade:

"Karıyı götürüp bir eve kapatmıştır, eski âdetidir, uzun sürmez!" diyordu.

Küçükhanımefendi bir günde tam dört kere, beş kere bayılıyor, dişleri kenetlenip kaskatı saatlerce kalıyordu. Ayıldığı zamanlar bir düşüncesi vardı: Nerede oturduklarını anladıktan sonra gidip eliyle basmak... Kâni sokak sokak İstanbul'u tanırdı; ona, benim vasıtamla beş lira verdi, yirmi beş lira ile bir kat da elbise adadı, takibine yolladı. Ben, geceleri, Küçükhanım'dan başka herkesten gizli dönmedolaba girip öte tarafa geçiyor ve Kâni ile buluşup tafsilât ve cevap getiriyordum. Çocukcağız arı gibi çalışıyordu. İstanbul'u altüst etmiş, Nişantaşı, Beşiktaş cihetini sokak sokak dolaşmış, Kadıköy'de günlerce aramış, başvurmadığı semt kalmamıştı. Birçok masraf ediyor, fakat Küçükhanım paranın gittiğine bakmıyor, bir taraftan Kâni'ye, bir taraftan diğer kadınlara rehine elmaslarını koyarak boyuna para yetiştiriyordu.

Nihayet bir gece haber aldık ki ev bulunmuş... Kâni nefes nefese anlatıyordu:

"Yirmi beş liramı isterim ha, peşin, başka türlü olmaz; az zahmet mi çektim? Vay iblis herif vay, hiç hatıra gelir mi? Gitmiş Salacık'ta ev tutmuş, izbe, kuytu bir mahallede, fakat denize nazır, bahçe içinde, yeni boya, kutu gibi bir şey... Kendisini mazul taşra memuru gibi göstermiş, güya eşyalarını daha getirmemişler, zaten çok da durmayacaklar, tekrar bir memuriyet alıp gideceklermiş... Bunu bana anlatan müezzin: "Çok ırz ehli şeyler, hareminin yüzünü gören yok, Efendi de gözü yerde bir zat..." diyordu. Ne dersin şu hileye?"

Küçükhanımefendi bu keşiften haberdar olunca derhal düştü, bayıldı; galiba işin bu neticeyi alacağını ümit etmiyor, kocasının hıyanetine pek inanmıyordu. Şişe şişe lokman ruhları, bromürler içiriyorduk da bana mı demiyordu; böyle günlerce çırpınmalar, tıkanmalar içinde yattı. Biraz kendini toplar toplamaz ilk işimiz baskın hazırlığı görmek oldu. Bu, hayli garip bir vakadır:

Ben, geceden iki hizmetçi çarşafı tedarik ettim, kalın peçeler buldum, eski iskarpinler ayırdım. Erkenden kalktık, zaten gece uyuyamamıştık, Şehzade Camii'nde cumartesi sabahları gayet yanık, hoş bir sesle essalat verirlerdi, pencereyi kaldırıp bunu kalbimiz çırpına çırpına derin bir hüzünle dinledik. Küçükhanım'a acımamak kabil değildi... Ben boyuna:

"Vazgeçiniz Ragıbe Hanımefendi, size böyle mahalle kavgaları yaraşmaz; o heriften artık hayır gelmeyeceği muhakkak, ayrılmaya bakınız!" diyordum; fakat –ne saklaya-

yım?– gitmesini de, için için istiyordum, bu, az pandomima mıydı? Ne kadar eğlenecektim...

Ragıbe Hanım:

"Kabil değil, bir kere fikrime soktum, elimle tutacağım, gözümle göreceğim ve yüzlerine tükürüp ondan sonra ayrılacağım!" diyor, ölü benzi bağlayan yüzünden yaşlar mini mini tombul ve kibar ellerinin üzerine mütemadiyen, tane tane, zahmetsiz dökülüyordu.

Yolda düşüp bayılmasından korkuyordum. O bana teminat veriyor:

"Merak etme İsmetçiğim, kendimi tutarım, eve dönünceye kadar bir şeycik olmam!" diyor, vazgeçmemem için –o halinde gülmeye çalışarak– çenemi okşuyor, kulağımı çekerek şakalaşma taklidi yapıyordu.

Konak daha uykusundaydı. Yalnız Taya Hanım, âdeti üzere, çoktan kalkmış, odasında mangalını eşerek kahvesini pişiriyor, sigarasını tellendiriyordu. Beni görünce alçak sesle:

"Ne o? Gidiyor musunuz?" dedi.

"Evet," dedim.

"Allah akıllar versin!"

O, bu sefere taraftar değildi; istiyordu ki her şey Paşa'nın nüfuzuyla, zaptiyeler ve saray hademeleri ile, şiddet ve cebir tarikiyle yapılsın; mesela polisler gidip evi bassın, Sütnine'yi sürsünler, Damat Bey'i Beşiktaş karakoluna tıkıp oradan Trablusa yollayıversinler, mesele, böylece hükümetin kudretiyle temizlenip kapansın.

"Sultan Aziz Efendimiz zamanında ne haddine böyle bir vükela damadı edepsizlik etsin, padişahın kulağına gitti-

ği gün kendisini vapurda bulurdu, diyordu. Küçükhanım'ı ayıplıyordu; sokak sokak o herifin arkasından gitmek Fikri Paşa'nın kızına yakışır mıydı? Başka dünyada adam mı kalmamıştı? Ne hünkâr yaverleri, ne mabeyin kâtipleri, neler vardı... Bu ne arsız, ne yapışkan bir gönüldü...

Biz böyle, karşı karşıya lafa dalmıştık; arkamızdan Ragıbe Hanım usulcacık geldi; ariyet halayık çarşafıyla birdenbire kendisini tanıyamadık. Zaten biçarenin tanınacak yeri de kalmamıştı ya! Melul bir sesle:

"Hadi, İsmet, gecikmeyelim kızım!" dedi.

Derhal anladım ki konuştuklarımızın birçoğunu işitmiş, yaralı yüreğine kocakarının bu atıp tutmaları bir kızgın ateş daha dökmüştü; hemen hazırlandım. Kâni bizi köprü üzerinde, Üsküdar vapurlarının yanaştığı yerde bekleyecekti. Saat üç oldu gelmedi. Dört oldu gene yok. Daracık, izbe, murdar bir kovuğun içinde Üsküdar'ın şırfıntı karılarıyla bir arada beklemek ne gücümüze gitti; ille böyle bir günde... İki vapur kalktı, ben sık sık kapıya çıkıyor, bakınıyordum, biraz gelip yerime otursam, Küçükhanımefendi:

"Kuzum İsmet, bir daha bak," diye yalvarıyordu.

Neden sonra Kâni göründü, usulcacık bana:

"Dün gece tiyatrodaydık, sabaha karşı yattık, uyuyakalmışım!" dedi, sonra Küçükhanım'a döndü, konak teşrifatınca gözleri yerde dedi ki:

"Damat Bey'in kalemine uğradım, odacısına bir kere sordum, her gün geliyor mu dedim, belli olmaz dedi. Bunu anlamak lazımdı, evde bulunmayacaksa gitmemiz ne işe yarardı? Sonra asıl hademeyi buldum, bir aydır uğramadığını haber aldım; herhalde ele geçireceğiz, efendim..."

Bu yalanı öyle tabii, bir tavırla kızarıp bozulmadan söyledi ki benim bile inanacağım geldi. Biz Salacak denilen iskeleye çıktığımız zaman yan taraftaki camide öğle ezanı okunuyordu... Uzun, dik merdivenli bir yokuş çıktık, dükkânsız, gürültüsüz birtakım sokaklara saptık, Kâni köşe başında bize, ileride mavi boyalı yeni yapı, cumbalı bir küçük ev gösterdi, kendi kaldı:

"Ben buralarda dolaşırım, icap ederse karakola haber veririm," dedi.

Zaten günlerden beri biz, ne yapıp ne edeceğimizi düşünüyor, planlar yapıyor, hayalimizde vakayı kuruyorduk. Aralarında nikâh yoksa diyorduk, imama muhtara işi duyurur, herifi rezil ederiz... Peçelerimizi sıkı sıkı indirdik, yürümemizi değiştirdik, yüreğimiz heyecandan çatlar gibi vurarak kapıya vardık. Tokmağı ben vurdum. Çok hafifçe mi çaldım ne, cevap veren olmadı. Küçükhanım baştan aşağı sinir kesilmişti; hemen beni itti, birbir arkasına beş kere, mahalleyi ayağa kaldıracak bir gürültü ile tokmağı vurdu. Cumbadan biri baktı:

"Kim o? Ne istiyorsunuz?" dedi.

Bu sesi tanımadık, ben kendimi becerikli zannederdim, halbuki dilim tutulmuş, gırtlağım kurumuştu; gene Küçükhanım taklit seda ile:

"Aç kızım," dedi, "yabancı değil, komşuyuz, safa geldine geldik!"

"Şark!" etti, kapının ipi çekildi. Hemen içeri atıldık. Bir camekân, dört, beş ayak merdivenle perdesiz, döşemesiz, güneş içinde bir geniş ve kafessiz sofaya çıkılıyor; karşıda deniz... Ahretlik:

"Buyurunuz!" diyerek bir oda açtı.

Yere şilteler sermişler, iki sandalye, basma perdeler, çiçeklik üzerinde bir bardak, bir sürahi, Selanik bomarşesinin mahut pertavsızlı toparlak saati... İşte o kadar. Dışarıda fısıldılar, açılıp kapanan kapılar, pek iyi tanıdığımız bir erkek sesi:

"Kız, şunları kaldır da öyle..."

Ben donmuş kalmıştım. Küçükhanımefendi acı acı gülüyor, arkasını kapıya dönmüş ayağını oynata oynata bekliyordu. Bana da işaret etti: "Kendini gösterme, çevir sırtını" dedi. Vaziyetimizin fenalığını şimdi, daha vuzuhla görüyor, korkuyordum. Sütnine'nin ne acar, ne şirret mahluk olduğunu hatırladıkça bana büsbütün bir korku gelmişti; soğuk bir ter, deniz tutması gibi bir bulantı ve sersemlik içinde, dişlerim kilitlenmiş, öyle, tuzağa düşmüş bir av ümitsizliğiyle gözlerim Ragıbe Hanım'a dikili duruyordum. Bütün ümidim Kâni'de idi; vaka kızışır, fena bir şekle girerse derhal kapıyı açıp sokağa seslenecek, onu çağıracaktım. Derken dışarıda ayak sesi oldu; kapı aralandı; bakmıyordum ama anlıyor, görüyordum.

Birden Küçükhanımefendi yerinden fırladı; gözümü kapadım.

"Nereye? Kaçma sütanne," diyordu. "Çağır beyini de konuşalım..."

Ben de kalktım, sofaya çıktım; Ragıbe Hanım Sütnine'nin arkasından saldırmış, yan odalardan birine doğru koşuyordu. Tam biz içeri gireceğimiz sırada odanın da kapısı açıldı, Damat bey üzerinde gecelik entarisi, upuzun,bir heyula gibi karşımıza çıktı. Fakat karısını görünce:

"A!" dedi, mıhlandı, kaldı.

Vakanın böyle en heyecanlı yerinde –garip değil mi?– Ben Sütnine'nin kılığına, kıyafetine bakıyordum; ayağında sipsivri burunlu, yüksek ökçeli iskarpinler, bir yolu beyaz, bir yolu siyah damalı, keten etek. Alanglez bir beyaz bluz, belde siyah kayış kemer... Bu, benim gözümün alıştığı elbiseydi, hemen her zaman gördüğüm, ezberlediğim bir kılık; Büyükdere'ye, Tarabya'ya giderken vapurda tesadüf ettiğim sarışın saçlı, şeffaf derili, tertemiz İngiliz misleri vardır, Sütnine onlara dönmüştü... Birden hatırladım, içimden: "Ah, melun herif!" dedim, dişlerimi sıktım: Damat bey, kapatması muhacir kızına baldızının eşi elbiseler yapmıştı; Ragıbe Hanım'ın kız kardeşi Şadiye Hanımefendi Amerikan terbiyesi görmüştü, kendine mahsus kıyafetleri, âdetleri, halleri vardı, hiç bize uymazdı... Anlaşılan İshak Bey bir taraftan hizmetçiler ardında koşup dolaşırken baldızına da göz koymuş, baldızı için de zihninden hayaller geçirmiş, hülyalar kurmuştu. Hatta belki de Sütnine'yi ona benzettiği, öyle sarışın, ince endamlı, mavi gözlü bulduğu için getirip buraya kapatmıştı; onunla burada baldızının niyetine yaşıyordu.

Küçükhanımefendi bu sırrı keşfedecek halde değildi; iki, üç adım attı kocasına yaklaştı; ta yan yana, göz göze, kavga eden iki kedi gibi duruyorlar, bakışıyorlardı; biz de Sütnine ile beraber, gene tıpkı kedi kavgalarındaki yardımcı ve seyirci kediler gibi biraz ötede neticeyi gözlüyor, bekliyorduk. Damat Bey gayet boğuk, miskin bir sesle:

"Ragıbe!" dedi.

Bu seda münakaşaya başlamak için derhal Küçükhanımefendi'ye bir vesile oldu. Çabuk çabuk, ezberlemiş gibi

söylüyor, İshak Bey'in bütün kusurlarını, rezaletlerini hiçbirini unutmadan sayıp döküyordu. Öbürü başı eğik dinliyor, yalnız ara sıra, ölü sesle:

"Ragıbe! Ragıbe!" diyordu.

Böyle, bir hayli zaman geçti. Küçükhanım gitgide tükeniyor, yoruluyordu. Hatta bir aralık susar gibi oldu; sonra birden Sütnine'ye döndü; açtı ağzını, yumdu gözünü... Mahalle kadınları gibi adi kelimeler kullanıyor, üzerine varıp dövecek gibi tavırlar alıyor, bayağılıklar yapıyordu. Asıl garibi benim bin türlü edebsizlikler yapacağını zannettiğim Sütnine de susuyor, önüne bakıyor, İshak Bey gibi onun da ağzından ara sıra, boğuk bir sesle yalnız:

"Hanımefendi, Hanımefendi..." kelimeleri çıkıyordu.

Tahminlerimde hiç isabet etmemiştim; hatta işin eğlenceli, meraklı bir ciheti de kalmamıştı. Fakat netice ne olacaktı? Artık bu evden çıkmaklığımız lazımdı; matlûp hasıl olmuş, iki kabahatli de bir temiz azarlanmış, utandırılmıştı. Ben:

"Haydi, Hanımcığım, gidelim!" dedim, Ragıbe Hanım derhal peçesini indirdi.

Kocasına kin ve hiddetle dolu son bir nazar fırlattıktan sonra kapıya doğru döndü. İşte asıl tuhaflık o zaman başladı. Damat bey o derin durgunluğunu birdenbire terk ederek tutuşmuş gibi bir süratle hemen merdivenlere atıldı; kapının önünden geçti, iki elini kanatlara bir destek gibi gererek her vakitki gür sedasıyla:

"Nereye Ragıbe? Bir yere gidemezsin!" diye haykırdı.

Evet, karısını bırakmıyordu, "Göndermem," diyordu. "Ben bir cinayet işledim, caniyim, vur beni, öldür beni, fakat

böyle gitme!" Minakyandaki aktörlerden kapma sahte, sinir bozucu tavırlarla bunları güya yüreği yanıyor, beyni çatlıyormuş gibi dövüne çırpına öyle delicesine, hınzırcasına yapıyordu ki içime zerre kadar inanmak, müteessir olmak gelmiyordu. Fakat Ragıbe Hanım şaşalamış, durgunlaşmıştı; yumuşayacak, kanacaktı. Yüzüme baktı, "Ben karışmam!" manasında bir işaret yaptım, hafifçe de dudak büktüm. O; bunu görmemezliğe geldi, artık bir adım atmaya kudreti kalmamış gibi şöyle bir sarsıldı, etrafında dayanacak bir yer aradı, sonra upuzun sofanın ortasına serildi. İshak Bey'in yerinden kaplan gibi sıçrayıp hemen karısının üzerine bir atılması vardı, ölünceye kadar unutamam! Ne gülünç şeydi yarabbi? Güya bayıldığına ilk defa tesadüf ediyormuş gibi üzerine kapanmış, dövünüyor, yolunuyor:

"Ragıbem, Ragıbem, aç gözünü!" diye mütemadiyen haykırıyor, bize de mütemadiyen:

"Allah aşkına bir şey yapın, bir çare bulun," diye yalvarıyordu.

Ragıbe Hanım şimdi kocasının kucağında, kendini büsbütün kaybetmiş, dişleri kilitli yatıyor, Sütnine dizlerini ovuyor, ben ellerini uğuşturuyordum. Hissediyordum ki bu sahnenin sonu bir alaylı vakayla bitecek, bir barış görüş olacaktı. Öyle de oldu ya! Küçükhanımefendi biraz ayılır haline gelince hemen karga tulumba ettik, içeri odaya, şiltenin üzerine attık. Sütnine'yi ben başka tarafa çektim, Ragıbe kocasıyla, yarı baygın, mahmur ve mahzun, baş başa kaldı. Kâni de beklemiş, beklemiş nihayet gelip kapıyı çalmıştı. Ben açtım.

"Ne oldu?" diye telaşla, merakla sordu.

"Hayırlar," dedim. "Her şey yolunda, şimdi İshak Bey'i önümüze katıp evden öyle çıkacağız..."

Sofadan, Damat Bey'in dediklerini hep işitiyorduk; ne diller döküyor, ne yalanlar uyduruyor, ne yapmacıklar yapıyordu... Yemin üstüne yemin! "Vallah, billah!" dediği zaman evi inletiyor, adeta bir dana gibi böğürüyordu. Hanım hiçbir cevap vermiyordu. Neden sonra onun da mırıl mırıl bir şeyler söylediğini işittik. Biraz daha geçti, adeta konuşmaya başladılar; hemen hemen dertleşir gibi bir şey...

Sütnine'yi ben uzakta bir odaya aldım, talakatım yerine geldi, Kâni bir taraftan, ben bir taraftan kızı yıldırmaya, korkutmaya çabalıyorduk. Hapse konulmasından, sürgüne yollanılmasından başladık, denize atılmasına kadar seksen türlü ceza saydık. Kadın o cihetlere pek ehemmiyet vermiyordu; İshak Bey'den bıkmış, bezmiş görünüyor:

"Ne deli herifmiş bu," diyordu, "kepaze mi, kepaze... O kadar koca gördüm, böyle edebsizine çatmadım! Bıraksın benim başımı, istemem artık! Aylarca peşimde koştu; vallahi İsmet Hanım, yalan söylemiyorum, terliklerim yok mu? Yerden onu kapar, öper, koklardı, konakta iken vücuduma elini sürdürmedim; ağlardı, sızlardı gene yüz vermezdim; zorla üzerime atıldığı bile oluyordu, 'Haykırırım, Küçükhanım'ı çağırırım!' diye korkutup kaçırıyordum. Sonra, bende de tazelik var ayol, kandım, para verdi, hediye aldı, nikâhtan, evlenmekten bahsetti, antlar, şartlar, ben de razı oldum... Bilir miyim ben? Yaban adamı gibi bir herifmiş; hem de vücudunda bin bir illet var!"

Tam üç saat biz Sütnine ile, Damat Bey de Küçükhanımefendi ile uğraştık; biz ayırmaya çalışıyorduk, öbürü bir-

leşmeye; bir aralık usulcacık oradan çıktım, gidip kapılarına kulak verdim; İshak Bey:

"Bu işte bir büyü var," diyordu, "beni ikide bir bağlıyor, deliye çeviriyor, evimden, barkımdan soğutuyor.

Böyle zamanlarda kendi kendimi tanımıyorum, hanımcığım, yaptığımı bilmiyorum, başka bir adama dönüyorum... Baş başa, el ele verelim de biz asıl bir çare bulalım, evvela şu büyüden kurtulalım, bizim saadetimiz ona bağlı..."

İkinci dinleyişimde galiba Damat Bey, içeride Küçükhanım'ın elini, eteğini öpüyor, ayaklarına sarılıyordu ki öbürü, mütemadiyen:

"Bırak, kabil değil, olmaz!" diye reddediyordu.

Nerede ise akşam olacaktı; Kâni sabırsızlanıyordu, Galata'da ahbapları bekleyecekmiş. İkindiler okundu; hava kararmaya yüz tuttu, karı koca odadan çıkmıyorlardı. Nihayet ben cesaretlendim, gidip kapıyı vurdum:

"Konaktan merak ederler, Küçükhanımefendi, artık gidelim!" dedim.

Damat bey dışarı çıktı:

"Ben sizi geç vakit yalnız buralardan nasıl gönderirim? Salacık'tan vapur yoktur, Üsküdar'a inmeli, beraber gideriz!" diyordu.

Biz, "Kâni Efendi var, yalnız değiliz!" diyorduk ama o dinlemiyordu. "Zararı yok, ben de gelirim; karışık sokaklar, şaşırırsınız!" bahanesiyle acele acele giyiniyordu. Küçükhanım hiç sesini çıkarmıyor, hazırlanmış, ayakta bekliyordu. Bize de susmak düştü. İshak Bey Kâni'ye "Kâni bey, birader!" diye hitap ediyor, beni: "İsmet hanım, hemşire!" diye çağırı-

yordu. İltifat iltifat üstüne önümüze düştü, Sütnine odadan çıkmıyordu. Damat Bey ahretliğe kapıdan seslendi:

"Siz yemeğinizi yeyiniz, beklemeyiniz!" dedi.

İşte böyle dört kişi, bir talika araba bulup bindik, akşamın Üsküdar sokaklarını kaplayan servi renkli ve servi kokulu karanlığı içinde iskeleye indik. Damat Bey o gece babasına gitti, ertesi gün kemafissabık,[1] hiçbir şey olmamış, arada bir vaka geçmemiş gibi konağa geldi. Bu garip karı koca sergüzeştinin daha böyle birçok tuhaf, inanılmaz fasılları vardır.

*

Şadiye Hanımefendi ablasına ne ahlak, ne de çehre cihetinden benzerdi. Papatya gibi sarılı beyazlı, kıvrak, bir kızdı; kucağıma alıp ezmek, sıkıştırmak, yüzünü gözünü öpe öpe hırpalamak arzu ederdim. Ne kadar da sıksam, koklasam doyamayacağım, kanamayacağım gibi gelirdi. Benim asıl hanımım o idi. Konakta beni o tutardı, onun misafiri, onun adamıydım. Ah, Şadiye ah, şimdiki hayatını bir de eskisini düşündüğüm zaman yüreğim yanıyor. Ona bu akıbet layık mıydı? Fondan gibi ağızda eriyecek hissini veren o çiçek kokulu vücudunun bir gün gelip de bu kadar hırpalanacağı hatırımdan geçer miydi? Keşke ölseydi dediğim zaman oluyor! Geçen gün ben Karlman'dan çıkıyordum, onu tramvayda, vatmanın yanında kapıya dayanmış gördüm. Ne kadar solmuş, sararmış, ne kadar değişmişti. Mahzun yüzünü ağlaya ağlaya öpmek arzusu içimi bir açlık gibi ezdi. Gözgöze gelmiştik. Ne acı güldü? Ne yorgun, erimiş bir hal-

1 kemafissabık: eskisi gibi

deydi? Bütün gün asabım bozuldu. Aldığımı da bilmedim, ısmarladığımı da... Zavallı Şadiye! Ömrü bir masal gibi, bir roman gibi geçti!

Ne kızgın, ne kaynayıcı bir ruhu vardı! Alttan alta kaynardı, eski idare, o mahfuz ve ananeli konak Şadiye'yi sağlam bir şişe gibi, içinde sımsıkı zaptediyordu; bu mühürlü tıpayı, bu dar mahfazayı bir türlü atıp paralayamıyordu. Lakin meşrutiyet gelince mantarı çıkarılmış bir şampanya gibi taştı, köpürdü, kadeh kadeh İstanbul'un kirli ağzına döküldü. Onu haşin, hoyrat darbelere dayanamaz zannederdim; halbuki tül gibi ince, hafif, mukavemetsiz farz ettiğim vücudunu İstanbul'un türedileri, aralarında meşin gibi senelerce çekiştirdiler, hırpaladılar da ancak eskitebildiler.

Resim yapardı; durgun göllerde kuğular, bacalar üstünde leylekler, harabelerde baykuşlar, telgraf tellerinde kırlangıçlar, hep böyle hazin, düşündürücü, vahşi tablolar... Şiir yazardı; mezarcıyı yeni gömülmüş ölüler ile konuşturur, boğulmuş cesetlere karşı dalgalara ninniler söyletir, fırtına ile yangını inlemeler, hışıldamalarla mübahase ettirir, hep böyle korkunç tüyler ürpertici mevzular seçerdi. Piyano çalardı. Hep yeis, ıstırap ve ümitsizlik veren havaları severdi. Elişlerinin envaını bilir, dikiş makinesinde yağlı boya zannedilecek kadar maharetle yastıklar işler, kıvrak, ince dantelalar örerdi. Her yaptığı zarif olurdu, her hali hoşa giderdi. Pahalı mücevherler takmazdı, ağır tuvaletler giymezdi, azamet satmazdı, hanım hanımcık, masum ve sakin bir duruşu, melul, mahzun, acı bir gülüşü vardı. Herkesi kendisine celbederdi. Fakat bu durgunluğunun, bu hüznünün altında onun ne haylaz, ne serseri bir vücudu ve ne fettan, ne ihtiraslı bir

ruhu vardı. Ancak sekiz yaşında kadardık, bir ramazan gecesi Şehzadebaşı'nda cambaz kumpanyasına gitmiştik; karlı kış ramazanları... Kupa arabayı hazırlarlar, Lala Hamdi Ağa yanımıza biner, giyim kuşam, bir külfet, bir itina ile o kireç badanalı, kiriş tavanlı salaş tiyatrolara kurulurduk; portakallar alırdık, şerbetler içerdik, fıstıklar yerdik, hiç ağzımızı boş bırakmazdık; sonra oyun bitince eve midelerimiz bozulmuş, gözlerimiz kanlanmış, başlarımız ağrılı, hasta ve mecalsiz dönerdik. Kapıda eşine hohlaya, sabırsızlıkla bekleyen yağız, yahut kır atların tüy gibi uçtukları bu camları buğulu, yağmurdan ve soğuktan mahfuz, ılık araba ile dönüş ne kadar hoşuma giderdi. Mavi atlas perdelerin ucunda birer ufak püskül vardı ki mütemadiyen sarsıla sürüne camın üzerinde buğusuz, şeffaf bir ay resmederdi. Ara sıra ayağa kalkıp oradan dışarıya, tek tük lambaları parlayan ıslak sokaklara bakmayı ve nerelere geldiğimizi anlamağı ben çok severdim. Her ne ise, bu bir çocukluk hatırasıdır; evet, bir ramazan gecesi at cambazına gitmiştik; kâğıt kaplı çemberlerin içlerinden geçerek havada adeta kanatlanmış gibi maharetler yapan çelik vücutlu, pembe tenli, sımsıkı giyinmiş bir cambaza Şadiye âşık olmuştu; her gece tutturuyor, oraya gitmek istiyordu ve öbürü oyuna çıktı mı sararıyor, renkten renge giriyor, mini mini eliyle yüreğini bastırıyor, bana ertesi gün diyordu ki:

"O çemberden geçen cambaz yok mu? Rüyamda gördüm, beni de beraber havada, gezdirdi!"

Hep onun lakırdısını etmek, onu görmek arzusuyla bu sekiz yaşındaki âşık bir gece babasından, öbür gece ağabeyisinden bir başka gece annesinden izinler almaya çabalaya-

rak bütün ramazanı heyecan içinde sola sarara geçirmişti. O zaman biz bunu pek de iyi anlamamıştık; lakin yaşlarımız arttıktan, duygularımız cinsiyet farkını bulduktan sonra tahlil etmiş şaşmış ve gülmüştük. Şadiye ince, hassas bir kızdı; iyi tahsil görmüş; güzeli, çirkini seçer, kibarı, adiyi anlar, insanların gülünç cihetlerini görür, yüksek duygulu idi. Fakat ne garipti ki, bütün bunlara rağmen erkeğe ahmakçasına, körcesine, kayıtsız ve şartsız düşkündü. O uykulu, dalgın, mahzun görünüşünün, o facialar terennüm eden şairliğiyle melal verici levhalar canlandıran ressamlığının altında yüreğinde adi bir ihtiras taşır, sergüzeştlerinde bir sokak kadını pespayeliği gösterirdi. Çok defalar, panjuru aralık edip yalıda selamlık cihetini gözlendiğini, uzun uzun bahçıvanları veya kayıkçıları süzdüğünü gördüm. Asıl esaslı macerası onaltısında başlar:

Boğazdan yattı, mevsimlerden yazdı; civardan doktor çağırdılar. Kapı komşumuzun oğlu, otuz beş yaşında evli barklı bir adamdı; askerî tıbbiyesinden çıkmıştı, binbaşıydı, o zamana mahsus önü çift düğmeli, mor yakalı mavi redingot giyerdi, gayet terbiyeli nazik tavırlar alır, ellerini biteviye uğuşturur, daima, gözlerini kapar, öyle konuşurdu. Hiç güzel değildi. Yalnız kanı çok sıcaktı, tatlıydı, canayakındı; doktorlukta da şöhreti vardı. İlk gecesi, geç vakit, hastanın başına onu çağırdık, alelacele geldi. Şadiye Hanım, kendini yarı kaybetmiş, etrafındakilerden hemen hemen habersiz, fena bir halde, ateşler içinde yatıyordu. Ben acaba kuşpalazı mı diye korkuyordum. Böyle, büyük konaklarda, aile efradından biri hastalandı mı her tarafa, derhal derin bir sessizlik siner; paydos vakti geçmiş bir mektep bahçesi gi-

bi her taraf susar, boşalır, tenhalaşırdı. Hasta yukarı katta, fakat aşağıda, uşak odalarında ve koğuşlarda bile sesler kısılır, kulaktan kulağa gibi mırıl mırıl konuşulurdu. Bütün çehrelere –sahte veya hakiki– hemen bir durgunluk, hüzün, endişe çökerdi.

Doktor Vasaf Hadi Bey muayenesini bitirdi reçetesini yazdı, bu sırada Şadiye Hanım'ın da ateşi düşmüştü, gözlerini açmış, etrafına bakınıyordu. Beyaz keten çarşaflı, abani yorganlı, ipek cibinlikli geniş yatağın içinde al al olmuş yanakları, mahmur gözlerde ne güzel görünüyordu! Bir içim su derler, Şadiye de orada bir damla şurup, bir yudum içki gibiydi; insan sade gözüyle değil, dudaklarıyla, diliyle de onu tatmak, duymak istiyordu... Hastalık ehemmiyetli değildi, fakat uzun bir tedaviye muhtaçtı. Ertesi gün yalıya çağrılan bir kulak-boğaz hekimi durmadan çaresine bakılmasını söyledi. Şadiye hanım her gün şehre inemeyecekti. "Ne yapalım?" diye düşünüyorlardı. Nihayet Vasaf Hadi Bey'in himmetine müracaat edildi. O da muvafık gördü. Şimdi Allah'ın günü yalıya geliyor, eline tasma gibi camlı, boncuklu bir şey takıyor, Küçükhanımefendi'nin boğazını yıkıyordu, zahmetsiz, ıstırapsız bir işti. Baş başa kalıp uzun uzun konuşuyorlar, artık yavaş yavaş birbirlerine ısınıyorlardı. Ben de ekseriya içeri giriyordum. Yere dökülmüş bir ispirto gibi çarçabuk, alevlene alevlene, yüreklerini kavrayan bu sevdayı, geriden ne tatlı seyrediyordum... Evvela benden yarı saklanan bu macera nihayet meydana çıkarıldı. Şadiye Hanımefendi çılgına dönmüştü. Piyanoya geçiyor, beş saat biteviye çalıyordu, sonra başını alıyor, beni de peşine takıp hekimbaşı çiftliğine doğru, Küçüksu deresi kenarından ta içerilere,

korkunç, kuytu yerlere kadar tırmanıyordu. Artık Göksu'ya gitmiyorduk; Bebek'e geçmiyorduk, gönlümüz hep tenha, izbe yerleri seviyor, baş başa kalıp doktordan bahsetmek için hep yalnızlık istiyorduk.

Sabahlara kadar gözümüze uyku girmiyordu; hep lakırdı ediyor, mehtaba, yahut yıldızlı göğe penceremizi açıyor, sigara üstüne sigara içerek ömrümüzü hülya ile, şiir ile, yana yakıla geçiriyorduk. Nihayet haberler, mülakatlar, gece seyranları... Heyecandan eriyorduk. Kalplerimiz daima çarpıntı içindeydi. Vasaf Hadi, bu evli barklı ciddi adam, bir delikanlı gibi, duvarlardan atlayarak, kovuklara sinerek, yağmurlar altında ıslanıp üzülerek ömrünü tehlikelere atmış, fedakârlıklar, kahramanlıklar göstermeye başlamıştı. Zaten ben de işsiz, sergüzeştsiz duramazdım. Bu macera ortasında hayatımın en tatlı günlerini sürüyordum... Küçükhanımefendi ile o kadar laubalileşmiş, öyle kaynaşmıştık ki onun çok sinirli olup da uyuyamadığı bazı gecelerde bir yatakta koyun koyuna yatıyorduk. Zavallıyı kucağıma alıyor, bir ana gibi okşuyor, seviyor, teselli ediyordum.

Eski devirde bir genç kızın muaşakası öyle şimdiki gibi, çarçabuk yoluna giremez, mülakatlar, telakkiler öyle fütursuzca, herkesin gözü önünde cereyan edemezdi. Bütün hane dişinden tırnağına kadar sevda meseleleri karşısında pürsilah durur, bekçilik ederdi. Bilen bilmeyen işe karışır, haber verir, meneder, kendi derdini bırakır, komşusununki ile meşgul olurdu. Ahali arasında bu hususta müthiş bir iştirak vardı; hani yeni kitaplarda okuyup öğrendiğimiz "tesanüd"[1]

1 tesanüd: dayanışma

yok mu, işte bu, bütün şiddetiyle, bütün kuvvetiyle hüküm sürerdi. Adeta vâsi bir hafiye teşkilatı vardı. Gizli zannettiğin bu kabilden bir sır, derhal, pasaparola herkesin kulağına varır, bütün İstanbul Kavaklar'dan Pendik'lere, Çekmece'lere kadar meseleden haber alırdı. Şadiye Hanımınki ücra bir yalı içinde kapalı kaldığı için bir müddet duyulmadı. Yaz mevsimini tehlikesiz geçirdik. Ekseri geceler, şöyle koruda bir dolaşmak bahanesiyle başlarımıza birer örtü alır, beraberce dışarı çıkardık. Doktor yalının duvarla çevrilmiş hududu içine girmekten, pek haklı olarak çekinirdi. Biz cesaret gösterir; Küçüksu kenarındaki bostanların üzerinde kuytu bir yer seçmiştik, oraya gider; kendisiyle buluşurduk. Ben şöyle, biraz aykırı durur, rahatça konuşabilmeleri için sırtımı döner, susardım. Onlar bu halden pek memnun kalmakla beraber canımın sıkılmasından korkarak ikide birde hatırımı almaya çalışırlar:

"Niçin uzak duruyorsun? İsmet, kızım!" hitabıyla beni meclislerine çağırırlardı. Zaten, vakitlerini sükût ile, dalgın, neşesiz geçirirlerdi. Ben nasihat vermek lüzumunu duyar:

"Canım," derdim. "Böyle sükûtî duracaksanız ne geldik? Biraz konuşunuz, gülüşünüz... İçiniz ferahlasın..."

Daha sonraları bir ölü, bu uyuşuk muaşaka canımı sıktı. Adeta yarı yengelik etmeye başladım. Yanlarından da kalkıp ta uzaklara gittim; saatlerce semtlerine uğramadım. Gene böyle ikisini de uzun müddet baş başa bıraktığım bir geceydi, eve döndüğümüzde Şadiye'yi alıal, morumor buldum...

"A, nen var?" dedim.

Gözlerini indirmiş, yüzüme bakmıyor; acele acele soyunuyor, yatağına can atıyordu. Ben de sustum; artık sorma-

dım. Derken yağmurlar başladı. Sonbahar geldi. Teşrinievvelin bu ilk bozuk havaları sayfiyelerde yaz muaşakalarına başlamış gençleri –o zaman– ne kadar üzer; kederli ederdi. Göksu'nun, yahut Fenerbahçe'nin mevsimi kapanırdı; arabadan arabaya, sandaldan sandala göz göze toplanan zevkler, bu göz buluşmaları artık tatil olurdu. Gönülleri bulutlar, yürekleri hüzünler kaplar, içeride Lokman ruhu şişeleri boşalır, dışarıya yağmurlar dökülürdü. Derhal sevdalı hanımlar piyanoya otururlar:

Kış geldi firak açmadadır sineme yare
Vuslat yine mi kaldı güzel başka bahare

şarkısını çalıp koltuklar ve kanepeler üzerinde yarı baygın, vakitlerini tahammül edilmez bir iç sıkıntısıyla geçirirlerdi. Rüzgârlar uğuldar, denizler çırpınır, dağ tepelerini dumanlar sarar, hakikaten Boğaziçi kasvetli bir hal alırdı. Sonra göçler başlardı. Birer birer duyardık: Şu paşanınkiler taşınmış, bu beyler cumartesiye hazırlanmış, kırmızı yalıdakiler daha kalacakmışlar, kiracılar hep gitmiş... Nihayet bizim yalıda da hararlar basılır, denkler yapılır, kalfalarla hizmetçiler bir hafta evvel konağa gönderilip göç temizliği görülürdü. Bir sabah erken, tatlı bir yaz geçirdiğimiz yalıya, yaprakları dökülmüş korularla çıplaklaşmış bahçeye veda eder, biz de giderdik...

Bu seneki vedamız pek hüzünlü oldu. Şadiye haftalarca evvelden gözyaşı dökmeye başladı; ilaç almadan uyuyamaz bir hale geldi. Hatta ısrarlarına dayanamadılar, on gün kadar daha fazla kaldılar. Aksi gibi bu müddetten hiç istifade

edemedik, hava mütemadiyen bozuk gitti. Yağmurdan göz açamadık. Teşrinievvel mehtabı hep bulutlar altında, sırsıklam geçti. Kaç defa giyinip kuşanıp tam merdivenleri inerken bir sağanak gelir, bizi geri çevirirdi. Sevdalılar birbirleriyle ancak mektupla konuşabiliyorlardı. Ben iki günde bir doktorun muayenehanesine uğruyor, postacılık ediyordum. Yalnız konağa taşınacağımızdan bir gece evvel Vasaf Bey büyük bir cesaret gösterdi: İçeri girecek, yukarı kadar çıkacaktı; ben korkuyordum, Küçükhanım yalvarıyor, elimi, yüzümü öpüyordu, nihayet kandım, serseri ruhum böyle bir sergüzeştin de tadını almak istiyordu; bu, hepsinden daha tehlikeli, binaenaleyh daha heyecanlıydı... Bir şart koymuştum:

"Uslu duracaksınız, ha!" diyordum.

Şadiye kızarıp bozararak:

"Deli misin İsmet, söylemeye lüzum mu var?" diyor, bu sözümden incinmiş görünüyordu.

O gece hava yine fena idi, hani ıslak rüzgârlı, yarı kara, yarı beyaz bulutlu, karmakarışık geceler vardır, kırpık ve aceleci bir ay da göğün etrafında dalgalı denize düşmüş bir teneke gibi kâh parlayıp kâh sönerek, bata çıka gider... İşte öyle bir geceydi; bütün gün yerimizde bir dakika rahat oturamadık. İlle ben –sinirlerim bozulmuş– bir aşağı, bir yukarı inip çıkıyor, mütemadiyen esniyor ve mütemadiyen acıkıyordum.. Doktor için bir hediye almıştık, şifreli şık bir cüzdan... Onu iki gün evvel götürüp muayenehanesinde ben vermiştim, bakalım ne ile mukabele edecekti, bunu da merak ediyordum; kaba bir şey vermesinden korkuyordum.

Her şey hazır oldu; fakat Küçükhanım heyecanından sofrada ağzına bir lokma yemek koymadı, dişleri kilitlenmiş

gibiydi, hatta konuşamıyordu. "Nen var?" diye herkes sordukça; bermutad "Bir şeyim yok, asabım bozuk!" diye cevap veriyor, çehre ediyordu. Hemen odasına kapandı; yüreği çatlayacak, yerinden fırlayacak kadar, biteviye vuruyordu. Eter koklattım, elli altmış damla birden brom verdim, validol içirdim. Rengi kâğıt gibi beyazdı, dudaklarında bir damla kan kalmamıştı. Bu kadar ıstıraba mukabil sanki ne olacaktı? Bir aralık hanımefendi odamıza girdi, Küçükhanım'ı öyle, ölü benziyle, ilaç şişeleri arasında görünce ürktü; büyük oğluna haber gönderdi; İhsan Bey konakta yarı doktor sayılırdı, her şeyden biraz anlar, her işe karışır, hiç kimseyi beğenmezdi, galiba bu gece vehmi üzerinde idi, kardeşini bir doktor tavrıyla iyice muayene edip nabzını, göğsünü dinledikten sonra:

"Vasaf Bey'e bir haber gönderin bir gelsin baksın!" dedi; Şadiye istemiyordu, "Bir şeyim yok, canım geçer, adamcağıza neye zahmet verelim?" diyordu.

Fakat dinletemedi. Bizim planlar tamamen altüst olmuştu, bir, iki saat sonra, kaçak ve gizli bir surette duvardan atlayıp köşelere sinerek geleceğini beklediğimiz doktor, önde ağa fener tutarak kapıdan girmiş, "Kimse olmasın, buyurun!" nidalarıyla karşılanarak üst kata, odaya çıkmıştı. Vasaf Bey'le gözgöze gelince ben gülmemi güç tuttum; o, şaşkın bir halde idi. Nihayet projemiz tatbik edilemedi; sevdazedeler herkesin içinde birbirlerini yarım saat kadar gördükten sonra ayrıldılar. Bu heves, bu merak içimizde kaldı. Hoş sonraları ondan da bezdik, bıktık ya... Şadiye Hanım'ın doktor ile olan macerası, konağa taşındıktan sonra tedricen

kapanmaya yüz tuttu: yeni bir sergüzeştin kapısı açılmıştı, bu daha haşin, daha gürültülü oldu.

Vasaf Bey Küçükhanım'ı pek çabuk unutamadı; ben artık muayenehanesine uğramaz olmuştum. Konağa birtakım kadınlar gönderiyor, paket paket mektuplar, resimler yolluyordu. Hepsi gelip beni buluyorlar, hediyeler getiriyorlardı. Şadiye Hanım katiyyen menetmişti, "Hiçbir şey kabul etmeyeceksin İsmet, ne gönderirse bana söyle, sana iki mislini alırım!" demişti. Bir aralık vaziyet korkunç bir hale girdi; posta ile imzasız iki kart gelmiş, poturlu, şalvarlı bir herif de selamlığa üç defa başvurarak, "Küçükhanım'ı göreceğim!" diye çıkmış, bağırmıştı. Tabii kapıcı daha fazla söylemesine meydan vermeyerek def etmişti. Yaşlı, başlı, ilim, Avrupa görmüş, evladı iyal sahibi bir adamdan bu suretle bayağı muamelelere maruz kalmak Şadiye'nin hiddetini, nefretini büsbütün arttırmış, azdırmıştı. Bir akşam sobanın karşısına geçti, doktorun mektuplarını, hediyelerini, resimlerini hep birden yaktı. İçin için yine kaynıyordu, ben pekâlâ hissediyordum ki yine birisiyle, bir başkasıyla meşguldü. Evvela, bir müddet, gizli tuttu, sonra Beyoğlu'na indiğimiz bir gündü, açmaya, sırrını söylemeye mecbur oldu: İhsan Bey'in misafirleri arasında bir Recai Bey vardı. İstanbul'un en şık en parlak gençlerinden, elbise tuvalet meraklısı bir paşazade idi. Cemiyeti rüsumiyede[1] aza idi ama oraya hiç uğramaz, ömrünü sokaklarda kadınlar peşinde, hava ve hevesiyle geçirirdi. Hem güzeldi, hem de kibardı; doğrusu ben bile, konağa girip çıkarken fırsat bulup da bir defa görmek için pen-

1 rüsumiye: gümrük

cereleri beklerdim. Birçok kadınlar, rivayete nazaran onun uğrunda servetlerini tüketmişler, kocalarından ayrılmışlar, kendilerini zehirlemeye kadar varmışlardı. İlle Mısırlı bir prenses bilirdik, Recai Bey'in aşkıyla adeta çıldırmış, rakıya, etere, morfine dadanarak birkaç senede çökmüş, enkaza dönmüştü. Bir kadınla bir aydan fazla duramaz diye şöhreti çıkmıştı, ayrılanlar bir daha onu unutamıyorlar, derdinden kurtulamıyorlardı. Hem daima en yüksek hanımlara, mevki, hüsün itibarıyla en ileridekilere musallat oluyor, hatta, denildiğine bakılırsa, münasebette olduğu kadınların servetiyle geçiniyordu.

İşte Şadiye Hanım şimdi böyle bir adama tutulmuştu. Bonmarşede, lavanta camekânının önünde biz şunu bunu almakla meşgulken yanımızdan geçti; Küçükhanım zaten, daha evvelden, bir başkalaşmıştı; kabına sığamıyor, sağına soluna mütemadiyen dönüp kıvrılarak lüzumsuz bir telaş, sebepsiz bir heyecan gösteriyordu. Ben, kolundan usulca dürterek:

"A, bakınız Küçükhanımefendi, Recai Bey geçiyor!" dedim, ikisi de döndüler, gözgöze geldiler ve selamlaşma manasında bir hafif gülümsemeler... Kafama dank dedi!

Acaba nasıl, ne vasıta ile şu kadarcık olsun münasebet peyda edebilmişlerdi? Haysiyetime dokunulmuş gibi gözlerim dolu dolu oldu? Kıpkırmızıydım, kulaklarım uğulduyordu:

"Ya! Küçükhanım, benden gizli ha?!" dedim, adeta ağlayacaktım.

Şadiye telaşa düştü; hem beni üzdüğünden dolayı, hem de aleyhine dönmemden çekinerek müteessirdi:

"Deli misin İsmetçiğim, ben senden nemi saklarım; söy-

lenecek bir şey yok ki... Şöyle bir göz aşinalığı..." dedi, hemen nazik damarımı buldu:

"Söyle bakayım," dedi. "Sana ne alayım? Tarak ister misin, Şunlardan, şu bağalardan..." O seneler İstanbul müthiş bir taşlı tarak modası geçiriyordu; orta halli hanımlardan mahalle karılarına kadar her kadının başında renk renk, şekil şekil taraklar doluydu... Arı, kelebek, örümcek resimleri ve kırmızı, yeşil, beyaz birçok taşlar... Bonmarşede bulunabileceklerin en pahalısından seçtik, sonra Oliyona gittik, orada da bana bir çarşaflık kestirdik, hâlâ hatırımdadır, limon küfü renginde ince kadifeden. Kadife çarşaf modası da o zamanlar yeni başlıyordu. Kırılmış gönlüm bir derece yerine gelmişti. Dönerken arabada ısrar ediyor, "Küçükhanımcığım anlat bana..." diye yalvarıyordum. Bir müddet dayandı:

"Vallahi anlatacak bir şey yok..." diye hâlâ saklı tutmaya çalıştı, sonra gevşedi, açıldı...

Ah o madam Tirello! Tevekkeli bir zamanlar piyano dersleri sıklaşmıştı.. Baş başa verip içeride hep bunlar konuşuluyormuş; ilk haber madam vasıtasıyla gelmiş, daha doğrusu ilk haberi madam götürmüş, zira teşebbüs bizim Küçükhanımefendi'den başlamıştı. Madam Tirello –daima siyah elbiseler giyer, tıknaz, gösterişli dalkavuk bir İtalyan melezi– aynı zamanda Recai Bey'in hemşiresine de ders verirdi; fakat iki aile birbirleriyle görüşmezlerdi, hatta uzaktan bile tanışmazlardı. Piyano hocasının orada bizden, bize de onlardan bahsetmesiyle iki tarafta da bir merak hasıl olmuş, bir gün –kararlaştırılarak– iki genç hanım madamın Ayazpaşa'daki evinde buluşup görüşmüştü. İş buralarda

iken araya Recai Bey'in meselesi karışıvermiş, hatta benim haberim olmadan, münasebet bir hayli ilerlemişti.

Fakat, bu yeni muaşaka hem tehlikeli, hem de sohbetliydi. Belliydi ki uzun bir zaman sade sokakta gizli bir aşinalık etmekle ve ara sıra birkaç kelime yazıp çizmekle kalacaktı. Madam Tirello evini böyle gizli mülakatlara tahsis etmekten korkuyordu. Çarşaflı bir hanımın ve şık bir beyin gelip gitmeleri polisin nazarı dikkatini celbederse kadın için felaket olurdu. O devirde hükümetin gözü bu kabil işlere gece, gündüz açıktı. Bilmecburiye mektuplaşma başladı. İki taraf da gerek kâğıtların cinsinden, gerek mürekkepte ve tarzı tahrirde[1] şıklığın, kibarlığın son derecesini göstermeye çabalıyordu. Dükkân dükkân kâğıtçıları geziyor, en ağırını en sade ve pahalısını arıyorduk. Nihayet bulduk, kemik gibi sert, bükülmez, kıvrılmaz, dört köşe bir şey, ben gittim, Yüksekkaldırımdaki hâkkâklara soğuk damga bir "Ş.F" markası koydurdum; kapkara parıl parıl yazan bir mürekkep seçtik, altın kaplama kalem uçları aldık. Recai Bey'in kâğıtları da markalıydı; hep Londra malı kullanıyordu. Zaten rivayete göre çamaşırlarını, elbiselerini, bütün eşya ve levazımatını da İngiltere'den getirtirdi. Sonra, hususiyetine kadar girip de gördüm, hakikaten bu adam kadar hüsnü intihaba malik, zevki kibar, tavırları ve yaşayışı başka bir genç ben tanımamış, işitmemiştim. Yazısında da öyle idi, Fransızca muhabere ediyorlardı, kendi karşılıklı itiraflarına göre Türkçede samimiyet, şefkat ve muhabbeti izhar edecek kelimeler yokmuş, bizim lisan hissiyatı ifade edemezmiş, iptidaî, adeta

1 tarzı tahrir: kitabet tarzı

vahşi imiş, mesela "aşk" kelimesi ne kadar bayağı imiş. Düşününüz; lâmur! O ne derinlik, o ne ahenk, ne ateş! Şadiye Hanım resmi, piyanoyu, dantelayı, hepsini bir tarafa attı, muharrirliğe başladı, ömrünü masa başında, mektuplarının üzerine kapanmış, yazmak, çizmekle geçiriyordu. Haftada iki gün kadar, tipi bora, ne olsa muhakkak Beyoğlu'na iniyorlar, bir defa Bonmarşe'de bir defa Pazar Almanda, bir defa da Oliyon'da tesadüf edip uzaktan bir göz bakışı veya tebessümle selamlaşıyorlardı. Nihayet bu kâfi gelmemeye başlamıştı. Ben daima:

"Kuzum Küçükhanımcığım, bu işin sonu gelmez, siz daha kızsınız, Recai Bey de bekar, niçin evlenmek cihetini düşünmüyorsunuz?" diye soruyordum.

Şadiye Hanım buna cevaben:

"Evlenmek mi," diyordu, "ikimiz de onu düşünecek kadar geri fikirli değiliz. Biz böyle hislerin üzerindeyiz, hayatı başka türlü görürüz, sen anlayamazsın!"

Hediyeler, yadigârlar alıp vermeye de başlamışlardı. Eş birer bilezik yaptırdılar örme altın telden sade, fakat zarif bir şey; içine sarmaşık yaprağı hakkettirip altına da Fransızca: "Sarmaştığım yerde ölürüm" ibaresini, yazdırdılar. Recai erkek olduğu halde bunu her gün kolunda taşıyordu; Şadiye ise, kabil olsa, bir ucuna da derisinin içinden geçirtecek, kanına, canına sokacaktı.

Şubat içinde ılık, aydınlık bir gündü; Piyer Loti'nin romanlarından özenme bir merakla Eyüp'te gezinmeye karar verdiler; bizi araba; türbenin kapısında bırakacak, bekleyecekti; orada Recai Bey'le buluşacak, kabir ziyaretine gelmiş gibi yokuşları ağır ağır tırmanarak yukarıda tenha bir yerde

oturup konuşacaktık. Hep koyu renk giyindik. Hatta Recai Bey de simsiyah bir paltoya bürünmüştü. Oraların yarı da acemisiydik; yine bereket bana... Hanımefendi ile birkaç defalar aile mezarlığını ziyarete gelmiştik de yollar hatırımda kalmıştı. Daha küçüklüğümde de, bahar zamanı, Eyüp sırtındaki o meşhur fulya tarlalarını gezmeye giderdik. Mahalle karılarının bütün kış sayıkladıkları bu seyran ne adi, ne zevksiz şeydi... Rastıklanır, düzgünlenir, yollara dökülürdük; ekseriya yemekler de hazırlar, el sepetleri, bohçalar ve sürahilerle öbek öbek oturur, laf eder, yemek yer, önümüzden geçen külhanbeylerine göz süzerdik. Küçük kalem efendileriyle büyük konak seyislerinden ibaret olan erkek seyirciler bittabi oraya bahar olduğu, fulyalar açtığı için gelmezlerdi; çapkınlık ederlerdi; böyle, uzaktan, bıyık bükmek, kaş oynatmak, söz atmakla ne zevk duyarlardı; bunu biz o zaman, küçük olduğumuzdan pek anlamazdık; fakat ne kadar heves eder, aynı şeyleri yapmak için nasıl arzular duyardık...

İşte, şimdi aynı yokuşları tırmanırken ben bunları hatırlıyordum; onlar önde, yan yana yürüyorlar, ara sıra, durarak şurayı, burayı birbirlerine gösterip Fransızca kelimelerle takdirde bulunuyorlardı. Nihayet yorulduk, kavuklu bir mezar taşının kenarına oturduk; sonra gene aynı yollardan, bin müşkülatla dönüp çarşıya yakın Recai Bey'den ayrıldık. Sanki bu buluşmadan ne çıkmıştı? Ben, avdette,[1] adeta somurtkan durdum... Şadiye Hanım ise memnundu; o kadar memnundu ki haftaya yine tekrar etti; bir sefer de kapalıca bir havada, Kadıköy'e geçtik, Fenerbahçe'de buluştuk, da-

1 avdet: geri dönüş

ha sonraları Yedikule'de bir dadı evi çıktı, bir defasında da trenle Florya'ya gidildi... Derken iş duyuldu. İstanbul içinde bir dedikodudur başladı. Artık bizi yalnızca dışarıya bırakmıyorlar, nezaret altında tutuyorlardı. Şadiye Hanım delilikler yapmaya kalkıştı, kaçmak istedi; önünü aldılar. Odasına kapandı, aylarca dünyadan elini eteğini çekti, münzevi yaşadı. Ne giyiniyordu, ne yazıyordu.. Yaz mevsimini de öyle, itikâfta[1] geçirdi. Sonra yeni bir macera başladı, bunu bir başkası takip etti... O aralık meşrutiyet de ilan oldu; biraz geçti, Paşa öldü; aile bağı gevşedi; Şadiye Hanım da ilk fırsatta Avrupa'ya gitti; orada ne yaptı nasıl yaşadı? Rivayetler muhtelifti; şurası muhakkaktı ki parasını bitirmişti. İstanbul'a avdetinde Şişli'de bir apartmana taşındı; münasebetli, münasebetsiz misafirlerle, yabancılarla düştü, kalktı; daha sonraları bir mebusla evlendi, altı ayda boşandı. Bir zabite vardı; onunla da geçinemedi; düştü, düştü, nihayet gördüğüm söylediğim hale geldi.

Zavallı Şadiye!

1 itikaf: bir kenara çekilme, ortalıkta görünmeme

III

Yeni Devir Simaları

Akşama toplaşan misafirler arasında sergüzeştlerine[1] vakıf olduğum üç, dört, yeni devir simasını çarçabuk birer solukta anlatacağım.

İşte biri:

Evvelce sarıklıydı, parasızdı; insana masallardaki akıllı keloğlanları hatırlatan bön çehreli, fakat zeki gözlü yerden yapma, bastı bacak bir vücut... Ne Anadolulu'ya benzer, ne Rumelili'ye; galiba her iki topraktan karışımışı var; bazen çeke uzata, yayvan yayvan konuşur, bazen Kastamonu'dan yeni gelmiş bir aşçı çırağı gibi kelimeleri yuta yuta lakırdı eder; sarıklıyken cingöz mahalle imamlarına benzerdi, fesliliği ayak kavafı yahudi sarrafları andırıyor. İstanbul'un meşhur bir simasıdır. Eline, bir, iki mühim davada hayli para geçtikten sonra kendisini havayı hevese kaptırmış, adlı sanlı yaman bir kadına tutularak deli divane olmuştu. Zenginliği halkın ağzına düşünce derhal yazıhanesine birtakım adamlar üşüşmüş, onu zevke, eğlenceye sürüklemişti. Sarığının imkân verdiği kadar hususi ve umumi eğlencelerden geri

1 sergüzeşt: macera

kalmıyordu. Bir gün ona araba ile geçen bir kadın gösterdiler:

"Nasıl?" dediler.

Mesud Efendi, şaşaladı; kafasının içinde hayalini kurup da hâlâ canlısına tesadüf edemediği vücut işte oydu; öylesini ister, öylesini arar, öylesi uğrunda israflar yapmaya can atardı. "Param nasıl olsa gidiyor... Bari gönlümün istediği gibisine sarf etsem!" derdi. "Kimdir?" diye sordu. "İrigüzel Ayşe'nin kızı.." dediler "Ya?" dedi, haber gönderdi. Fakat ne talihsizlik! Kadın iki ay evvel evlenmiş, şimdi dünyadan elini eteğini çekmişti; sokulmaya imkân yoktu, karı, koca etrafa göz yummuşlar, kendi âlemlerinde, mesut yaşıyorlardı. Ne yapacaktı?

Bir faaliyettir başladı, memlekette işgüzarlıklarıyla nam kazanmış ne kadar maruf vasıtalar varsa başvuruldu. Mebzul paralar adandı, hediyeler vadolundu. Nihayet bir gün, gayet gizli, gayet kapalı surette Fenerbahçe'de, şöyle ayakta, iki dakika kadar görüşülebilmesi temine alındı. Mesud Efendi telaş içindeydi. Yıkandı, tıraşlar oldu, lavantalar süründü, zümrüt yüzüğünü parlattı, inci boyunbağı iğnesini taktı. Sarığını yeniledi... Vaktinden evvel gidip bekledi. Kadın biraz geç geldi, arabadan bin helecanla, arkasına, yanına ürke ürke bakarak indi. İlk sözü bu oldu:

"Pek çok kıskançtır da, görüverir diye korkumdan öleceğim efendim. Hatırınız için, bir de sizi şu neticesiz hevesten vazgeçirmek için tehlikeyi göze aldım, geldim!"

Mesud Efendi yeni baygınlıktan ayılmış, yahut yeni bayılmaya başlamış gibi solgun, sarı, sersemdi. Kadın izah etti: İmkân yoktu, umumi hayattan büsbütün çekilmişti. Israr

edecek olursa zevcine meseleyi açmaya mecbur olacaktı; niçin şu saadetlerine bir darbe vurmaya çalışıyorlar, günahkârı tövbe ve istiğfarından vazgeçirtmeye uğraşıyorlardı? Bu kendilerine yakışır mıydı? Zavallı kadıncağız ağlamak üzereydi; gözleri dolu dolu olmuştu. Bu hal ona ne kadar da yakışmıştı! Mesud Efendi talakata geldi; onun maksadı fena anlaşılmıştı, kendisine meşru bir münasebet teklif ediyordu; onsuz yaşayamayacaktı ve sevdiğinin saadetini temin için canını, malını tamamen fedaya hazırdı. Bunun üzerine kadın biraz sükûn buldu, saatine baktı:

"Ah," dedi. "Ne kadar gecikmişim... Başka bir gün kabil olursa, ben size haber gönderir, randevu veririm."

Hocayı yol üzerinde lal ve epkem[1] bırakıp kaçtı, gitti! Bir hafta geçti, on beş gün geçti, haber yok. Tekrar vasıtalar, tekrar fedakârlıklar, nihayet bin müşkülatla ikinci mülakat zemini hazırlandı. Bu, biraz daha uzun sürdü, kadın kocasından ayrılmaya razıydı, fakat bakalım o bırakmak isteyecek mi? Bu cihet nasıl hallolunacak? Mesud Efendi uğraştı, didişti, çırpındı; neticede kadının kocasıyla bir pazarlık kapısı açtırabildi.

O adam diyordu ki:

"Laf değil, ben İrigözlü Ayşe'nin kızını tam beş ay besledim, beş ay giydirip kuşattım, beş ay çilesini çektim, belasına katlandım; kolay kolay bırakır mıyım! Bütün zarar ve ziyanımı isterim, hem maddi hem manevi tazminat; anlaşıldı mı?"

Mesud Efendi'nin adamları çekine çekine sordular:

"Ne istersin?"

---

1 epkem: dilsiz, sessiz

Öbürü vakur bir tavırla ağır ağır heceledi:

"Üç bin yedi yüz elli lira..."

Bu pazarlığın yapıldığı zamanda liranın kıymeti vardı, zeytin tanesini yüz yirmi kuruşa alamazdık. Müzakere bittabi kesildi. Herif:

"Siz bilirsiniz," dedi. "Bende kalsın; elbette başka bir müşteri çıkar!"

Zavallı Mesud Efendi bu evliliğin ciddiyetine inananlardandı; bilmiyordu ki koparılacak olan şu üç bin yedi yüz elli liranın büyük bir kısmı yeni nikâhlısının hissesiydi, ona düşecekti... Biraz daha çekiştirdiler, üç bine indirdiler. Pazarlık uydu; bir gün yeni zevc tarafı eski zevce bir "çek" götürdü, sağ eline onu verdi; sol eliyle boş kâğıdını aldı.

Evlendiler.

Kadın ilk iki ay evden çıkmadı; fakat terziler, kuyumcular kafilesinin ardı arası kesilmiyordu. Atlar, arabalar, debdebe, darat hepsi yerindeydi. Üçüncü ay hanımın öğle yemeklerinde bazen evde bulunmadığı oluyordu. Dördüncü ay gece gaybubiyetleri de âdet olmuştu. Altıncısında artık "İrigözlü Ayşe'nin kızı" canının dilediği gibi geziyor, tozuyor, kocasına burnunun ucunu bile göstermiyordu. Ayrıldılar. "Mihri muaccel"[1] olarak tam iki bin lira da üste verildi.

Mesud Efendi, şimdi, bir İtalyan aktrisle yaşıyor, Pangaltı'da oturuyor. Sarığı, yeni münasebeti üzerine, çıkarmaya mecbur olmuştu, bu kadın da aksi gibi: "İlle nikâh, yoksa bırakır giderim!" diyormuş... Galiba evlenecekler! Yine aynı macera...

1 mihri muaccel: boşanma sonrası kadına ödenen para

Bir başkası:

Harbin ilanından evvel emlak tellallığı edermiş... Talih hiç yüzüne gülmemiş, kırk yaşına kadar yakası sefaletten, musibetten kurtulamamış. İrili ufaklı çocuklar; baldızlar, kayınbiraderler, büyükanneler, zavallının başında yirmi kişi, hepsini beslemeye çabalar, arkasında yazın bir sof ceket, kışın havı dökük bir palto Galata hanlarını döner dolaşır, iş ararmış... Derken muharebe başlamış. Bir tanıdığı Ermeni sarraf demiş ki:

"Ali Bey, iki üç yüz liran varsa sana bir iş öğreteyim!"

Ali Bey omzunu silkmiş:

"Meteliğe kurşun atıyorum Artin Ağa," demiş, "bende lira ne gezer..."

Öbürü ısrar etmiş: "Sonra elimi öpeceksin, bana dua edeceksin... Hele iki yüz altın bul da gel, iyiliğini gördüm. Bir hizmet edeyim!" Ali Bey ilk Ermeni patırtısında Artin Ağa'yı yanına alıp evine saklamış, canını kurtarmış olduğundan daima saraftan ufak tefek yardımlar görürmüş. İki yüz lira bu... Nereden bulacak? Hemen karısının küpelerini, kendi saat kordonunu, antika bir su talkımını, iki şimendifer tahvilini elden çıkarmış, otuz lira kadar da bir yerden borç almış, fakat yine dolduramamış...

"Aman Artin Ağa" demiş. "Tamamlayamadım!"

Öbürü dinlememiş:

"Bul getir; bire bin kazanç!"

Zavallı Ali Bey sağa koşmuş, sola koşmuş, nihayet odasının halısını bile okutmuş...

"Al," demiş, "işte iki yüz sarı altın!"

Artin Ağa koca bir "Aferin!" çekmiş; paraları dercep etmiş... Aradan bir ay geçmiş; Ali Bey dükkâna uğrayıp sormuş; sarraf:

"Lira çiftleşti!" demiş; iki ay geçmiş:

"Lira üçleşti," cevabını almış; altıncı ayda Artin Ağa demiş ki:

"İstersen sekiz yüz lira vereyim, hesabını keselim!

Ali Bey hayran, fakat meteliksiz; hesabın kesilmesine razı olmamış; yüz lira ödünç almış, beklemiş...

Bir gün Artin Ağa Ali Bey'in önüne düştü bankalardan birinin ardiyesine soktu. Kapalı dört sandık gösterdi:

"İşte," dedi, "mal, bu; ne kokar, ne akar; ne paslanır, ne bayatlar... Daha dursun mu?"

Ali Bey:

"Dursun bakalım..." dedi.

Bir buçuk senede iki yüz lira tam yirmi bin lira doğurmuştu. Nihayet kırk bin liraya da çıktı; artık sattılar. İşte bu muameleden dolayı Ali Bey'e "Kalay Ali Bey" namı takıldı zira banka ardiyesinde duran mal kalaydan başka bir şey değildi. Hey gidi talih ve hey gidi harp: Kalay altından da pahalıya satılırmış... Artin Ağa okkası otuz iki kuruştan almış, iki bin sekiz yüz elli kuruştan satmıştı. Bu sayede gürültüsüz, şatafatsız bir muamele sayesinde Ali Bey zenginlenmiş, saraf ile ortaklığa başlayıp askeri müteahhitler arasına katılmıştı. Ona bir merak gelmişti.

Şunu, bunu, evlendirmek... Evvela kızlarını, baldızlarını, akrabalarını birbiri arkasına kocaya verdi; birbiri arkasına düğünler yaptı; sonra yanındakilere, hizmetindekilere geçti. Uşağından yazıcılarına, hizmetçilerinden mürebbi-

yelerine kadar evlendirdi. Bu hususta hesapsız, kitapsız bol para sarf ediyordu. Sonra arkadaşlarına başladı. Herkesi izdivaca teşvik eder, herkese kız veya koca bulurdu. İlk tanıştığı adamlara derhal evli olup olmadıklarını sorar, bekar olduğunu anlarsa çeşit çeşit kızlar sayar, medhiyeler yapar, her işini, her zevkini bırakıp bu meselenin ardında günlerce koşardı. Bir zaman tellallığını ettiği binaları şimdi alıcı sıfatıyla gezerken yanındakilere daima:

"Ev almalı, aile teşkil etmeli, sonrası nasıl olsa gelir..." derdi.

Bön, sade, babayani bir adamdı.

Bir üçüncüsü:

Jandarma zabitiymiş, Bıyıkları dikken şimdi kırpılmış. Çizmeye kılıca tövbeli, fakat üzerinde hâlâ o sert, kaba tavır baki. Bir zamanlar Rumeli'de eşkıya peşinde çekmediği sıkıntı kalmamış; dağlarda yatmış; aç kalmış; vurulmuş; arkasında iplikleri beyazlanmış bir eski kaput, balkanlardan balkanlara sürt Allah'ım sürt. Nihayet sıtmalarla, basurlarla, sarılıklarla harap olan vücudunda bir sıkımlık canı kalmış... Tam o sırada Meşrutiyet patlamış dağdakilere gün doğmuş. Otuz bir martta İstanbul'a avenesiyle şanlı şerefli girerek her deliğe burnunu sokmuş; Yıldız yağmasına karışmış, cebini doldurmuş; eski paşaları ürkütmüş, soymuş; hapisanelerdeki mevkuflara bile tokat vurmuş, asılanları birer birer gitmiş, görmüş; sağa emir vermiş; sola at koşturmuş, şuna tabanca çekmiş, buna dayak atmış, hülasa etmediği rezalet kalmamış: Kerim Bey aşağı Kerim yukarı... En hafif sözü "Şimdi kaftanı gözünü yararım..." En ehven azarı: "Yakalayınca ipe çekerim..." En tatlı iltifatı: "Behey katır!" Varsa hürriyet,

yoksa hürriyet, hürriyet derken "r" harfini elli kere çarpıyor, öttürüyor; içip içip, dövüp sövüp "Yaşasın hürriyet!" diye narayı bastı mı camlar sarsılıyor... Cemiyette baş aza, baş kahraman; baş fedai; göğsünde yaver kordonları, Babıâli'den Harbiye'ye, Harbiye'den Babıâli'ye bir gelip gidişi dünyayı ürkütüyor... Derken mebus, sonra tüccar; Harbiye Nezareti müteahhidi de, laf değil; harbin ilanından evvel zaten işi yoluna girmiş, ondan ötesini dev adımlarıyla gidiyor. Hem tüccar, hem politikacı. Muhalif kelimesi ağzından çıkarken başına kan fırlıyor, gözleri dönüyor, başka laf yok:

"Asmalı!"

Şimdi Almanları tutturmuş:

"Gözünü sevdiğim Hindenburg, tepele şu Rusları!"

Bir defa bu cihetten açarsa kimseye lakırdı nöbeti düşmüyor; Almanların almadığı memleket, girmediği kıta, son neferine kadar esir etmediği hükümet kalmıyor. Cahil, müteassıp bir herif... İki kadeh içince hemen:

Elmalı seni nasıl sarmalı?

türküsünü tutturup sızıncaya kadar söylüyor. En büyük merakı kumar. Kâğıtlara küfür ede ede üç gün üç gece hiç kalkmamacasına oynuyor, kaybediyor. Tıpkı dağda eşkıya takip edermiş gibi hoyratçasına bir oynayış... Kazandığı bu delikten akıp gidiyor. Zengindir diye eski vüzeradan birinin kızını vermişler. Nazik, ince, tüy gibi bir kız... Ona Rumeli ağzı:

"Abe kızım..." diye iltifat edişini anlatıyorlar, tahammül edilir şey değil...

Lakin evin debdebesi yerinde: Otomobil, motor, araba..

Hâlâ hükümetçe o kadar itibarlı ki Sadrazam ile ikide bir çiftlik gezmeleri yapıyorlar, beraberce saatlerce oturup hasbıhal ediyorlar, senli benli, iki omuzdaş gibi görüşüyorlar. Ondan bahsederken Kerim Bey:

"Yamandır bizim ahretlik!" diyor.

İşte böyle beygir gibi bir adam, bir milyoner...

Diğer biri:

Tam Aksaray beyi; biraz daha evvel dünyaya geleymiş "Oniki"lere karışırmış, fakat meydan bulamamış, dünyanın dar zamanında gözünü açmış, büyük işler görüp nam, unvan alamamış; lakin biçim, caka, eda gayet yerinde, keskin külhanbeyi... Sandığa girmiş, pehlivanlık etmiş, ev basmış, adam vurmuş, hamam kapatmış, meyhane yıkmış... Güzel zeybek oynar burnunun deliğini kapatıp yaman zurna taklidi yapar, yanaklarını şişirtip çiftenara gibi öter... Şöyle bir kadın gibi domatesi soyup biberde, soğanıyla bir salata yapışı, bir patlıcan dövüşü, bir kır silkmesi yapışı vardır, latiftir. Arkasında kolsuz bir tire fanila, pantolonu kaymış, ayağında terlikler mahallede evi gibi dolaşır, kahve önüne oturup nargile içerek gelen gidene laf atar, tariz eder. Tabanca meraklısıdır. Halk ona başvurup silahlarını gösterirler, fikrini sorarlar; daha uzaktan revolverlerin cinsini tanır. İsmini tayin eder: "Smith Wesson taklidi, işe yaramaz!" yahut: "Halis Nagant, gördün mü malı! Bir mahalleye karşı koyar!" gibi tenkitlerle halkı irşat eder. Fakat kendisi yalnız bir ustura taşır, başka silah kullanmaz:

"Bana yetişir," der. "En sağlamı budur!"

Lûtfi pehlivan, aynı zamanda gümrükte de kâtipti; eski devirde hiç uğramazmış, sonrakinde devama başlamış, terak-

ki etmiş, müdürlüğe kadar çıkmış... Zira Kocamustafapaşa'da cemiyetin mümessili, canı, müdafii odur. Ufak tefek kârlar da göstermişler, bostanlardan birini yok bedeline evkaftan uhdesine geçirtmişler, Çiftekahveler müstecirini[1] tehdit ederek kaçırmışlar, yerine bunu getirmişler. İntihabat zamanı faaliyete geçer, müfrezeler, çeteler teşkil eder, maiyetinde sopalı, kamalı kırk, elli adam vardır, bunları sağa, sola saldırır, etrafa dehşet verir; işini görür. Ak gözlerini devirerek muhaliflere hain hain bir bakışını söylerler, tüyler ürpertirmiş. Muhalif gazeteler ne haddine kahvelere girsin, müvezziler[2] adını çağırsın! Lûtfi Pehlivan görür veya işitirse insanı mahveder. İşte bu herif şimdi harp zenginidir.

Ankara'dan tiftik toplatmış, Trabzon'a, Samsun'a kayık işletmiş, canı ne yapmak istediyse, hangi işe girdiyse muavenet[3] görmüş, muvaffak olmuş... Ada'nın otelleri, Bursa'nın kaplıcaları, Haliç'in mavunaları hep elindedir. Kadın, kumar, içki, esrar, hülasa belki ne zevk ne iptila, ne rezalet, varsa onda mevcuttur, birbiri üstüne evlenmiş, üç ev idare ediyor, birkaç da kapatma besliyor. Bunlardan artakalan vakitte de Şişli'nin evlerini kapı kapı geziyor... Şimdi politika ile hiç meşgul değildir; kendisini sefaya vermiş; kârlarının üzerine yan gelmiş, yakmış nargilesini, keyfinde...

Neden bahsolsa:

"Bana ne be!" diye haykırır, İngiltere'den, yahut Almanya'dan, Sadrazam'dan, yahut seraskerden, hülasa hengi devletten, hangi devletlilerden lakırdı açılsa.

---

1 müstecir: kiralayan, kira ile tutan
2 müvezzi: dağıtıcı, postacı
3 muavenet: yardım

"Topunun canına..." diye küfür eder.

Ona sade kadından, kumardan, içkiden bahsetmelidir; artık kâra da kanmıştır; işlerini kendi haline bırakmış, zevk peşinde dolaşıyor; dünya umurunda değil, varsa kadın, yoksa kadın... Gitmiş Almanya'yı, Avusturya'yı aylarca bu maksat uğrunda gezmiş; günde yüz lira, iki yüz lira, üç yüz lira sarf etmiş, yine kanmamış; fakat memleketine de merbut:[1]

"İstanbul başka yahu! Orada geberip kalacağım diye korktum, mezarımı bu toprakta isterim!" diyor.

Gidişine bakılırsa birkaç senede flusahmer muhtaç kalacak, yine Kocamustafapaşa'ya çekilip taban istamatorluğu yapacak... Külhanbeyinin biri!

Bir başkası:

Daha yirmi altı yaşında ya var, ya yok; şımarık, yüzsüz, tahammül edilmez bir oğlan.... Muharebenin başlangıcında elektrik şirketinde tahsildarmış, arsızlığından dünya yaka silkmiş, şikâyet şikâyet üstüne, kovulmak üzereymiş, levazımata çatmış. Öyle laubali bir tabiatı var ki derhal, ilk gördüğü adamla senli benli oluyor, omzuna vurarak, sırtını okşayarak, bacağını dürterek öyle terbiyesizce konuşuyor... Her bahisten açıyor, murdar murdar laflar ediyor. Beş senelik ömrünün yarısından fazlasını Berlin'de geçirmiş; ara sıra İstanbul'a uğruyor ve her tarafa hakaret savuruyor, sonra sövüyor, sayıyor, trene binip gidiyor. Ama cepleri tavsiye dolu, fahri mülazım, resmi müteahhit, icabında hariciye memuru... Bütün vükela, vüzera, erkânırical ile yüzgöz olmuş; kapılarını vurmadan, kartını göstermeden hademeye aldırmadan odalarına giriyor, vakitli vakitsiz evlerine gidiyor, uy-

1 merbut: bağlı, bağlanmış

kudan uyandırıyor, yataklarının üzerine oturup konuşuyor, Frenkvari hayata düşkün; yanında daima birkaç mühendis bozuntusu, bayağı yüzlü, fakat şapkalı herif, otomobil ile İstanbul'u vızıl vızıl dolaşıyor, Alman sosyetelerine girip çıkıyor, general bilmem kimin kızı yanında çarşıyı geziyor, müdürü umumi bilmem nenin madamasıyla Eyüp'e gidiyor, yalnız onlarla düşüp kalkıyor. Tramvaya biletçi olacak kadar ehliyeti yok; öyle cahil, öyle adi, öyle çirkef bir herif ki insan kalkıp ayağının altına almak, başını, gözünü yarmak istiyor; ölümü cihana nimet... İri, seyrek, korkunç dişlerini göstererek mütemadiyen bir gülüşü, bir gürültülü konuşuşu var, karşısındakinin yüreğine baygınlıklar çöktürüyor. Bir aralık benim yanıma yaklaştı:

"Hanımefendi," dedi. "Almanya'ya gittiniz mi?"

"Evet," dedim, kaşlarımı çattım. Hemen kanepeye oturdu, güya zarif, hürmetkar olan bir tavırla tuttu bana Berlin'i tasvire, hatıratımı ihyaya kalkıştı. Ne saçmalar söylüyordu, ne akılsız adamdı bu... Hiç yüz vermedim; sonra gitmiş Kâni'ye beni sormuş hakkımda izahat almış üç gün geçmedi, sokakta rasgeldim, hemen koştu:

"Nasıl, Kâni ne âlemde?" dedi. "Çok selam söyleyin, bu akşam gidiyorum..." Biraz durdu. "İsterseniz beraber gidelim canım, hoş vakit geçiririz. Bir âlem yaparız!"

Terbiyesiz!

Sonuncusu:

Hidayet Bey... Harpten evvel talih kendisine gayet garip bir tarzda gülümsemiş, refaha, servete konmuş, dünyayı kıskandırmış bir genç! Bakınız nasıl: Eski devirde rüşdiyesini bile ikmal etmeden hani kalemlere çırağ edilen devair erkânı

mahdumları vardı, müdür veya mümeyyiz bey gider, mektupçunun veya muhasebecinin eteğini öper, o da Nazır Paşa'ya söyler, bir müzakere yapılır, mucibincesi çekilir, oldu bitti, bir hokka, bir kalem, bir sandalye ve masadan birinin kenarında şöyle daracık bir yer... Ondan sonrası gel, git! İşte Hidayet Bey, amcasının hatırı için bu minval üzere kaleme kaydedilmiş ve devama başlamıştı; yaşı daha on sekizi bulmamıştı. Ama irice kemikli, gösterişli, güzelce bir gençti; gözü büyüklükte, temiz giyinmekte, mirasyedilikteydi; babasının hali, vakti de pek fena değildi; tek atlı bir arabaları vardı, Hidayet Bey pazar, cuma günleri ona biner, Kalender'e doğru Sarıyer'den bir gezinti yapardı. Zavallının temizce bir kat elbisesinden, bir yenice fotininden, başı gümüş bir tek bastonundan başka halk içine çıkacak bir kıyafeti yoktu ama yine nedense daima başka takım giyinmiş gibi görünür, gözü avuturdu. Bu seyranlar esnasında daha on altısını bulmamış bir paşa kızına bir müddet âşıklık etti, sonu gelmedi, bir İtalyan madamın peşinde dolaştı; ümidi kırıldı. Sağa döndü, sola baktı, seksen sergüzeşte atıldı, eli boş çıktı, parasız, kıyafetsiz ve mevkisiz olup da böyle yüksekçe maceralar ardında koşmak ne kadar müşküldür.. Biçare, arabayı babasından alıncıya kadar bin heyecan geçirir, anasından bir mecidiye koparancıya kadar harap olur, bir çift yeni çorap almak için günlerce iktisada katlanırdı. İşte bu vaziyette, kalemde maaşı ancak iki yüze çıkmak şartıyla iki sene didindi, durdu, nihayet bir gün, haşmetli bir arabadan, peçesi sıkı sıkıya örtülmüş gösterişli bir kadının kendisiyle meşgul oluşu nazarı dikkatini celbetti. Sordu:

"A," dediler, "meşhur Tunuslu Zülâl Paşa'nın haremi... Kocası İtalya'dan Afrika'ya geçerken bir fırtına esnasında

boğulmuş, milyonlarca servetinden karısına iki yüz elli bin Fransız lirası bir hisse düşmüş; altmışlık, bir kadın lakin o kadar göstermiyor, tuvalete düşkün, gençliğe meraklı, gözü genç kocada, evlenecekmiş ama daha kimseye gönlü yatmamış, düşünüyormuş..."

Hidayet Bey o hafta arabasını Şevkidil Hanımefendi'nin yalısı önünde biraz dinlendirmiş, hayvana soluk aldırmış... Pazar günü keza.. Kalender'de, çayırda, Bentler yolunda da yarı gizli, yarı açık, fakat çok terbiyeli bir takip. Kadın ise adeta müsait görünüyor, hatta bir defasında peçesini açmış, yüzünü şöyle bir lahza gösterivermiş... Vallahi hiç de fena değil; bir kere gözler hâlâ genç, hâlâ latif, uzun, kıvrık, sapsarı oksijenli saçlar ortasında itina ile boyalı çehre de öyle pek harap görünmüyor; yakından belki buruşuk, porsuk, kusurludur; lakin uzaktan otuzluk bir yüz, öyle taravetli, taze duruyor! Hidayet Bey ümitlenmiş, kalemi sermiş, bayağı günlerde yayan, yalının önünde dolaşmaya başlamış, nihayet bir gün, akşama doğru Boğaziçi gölgelerle dolarken panjurun biri açılmış, Şevkidil Hanımefendi görünmüş, deli, divane gibi gece gündüz kapısını bekleyen bu âşıkına uzun uzun bir bakmış...

İşte, bunun üzerine Hidayet cesareti arttırdı; halk Büyükdere çayırında İngilizlerin futbol oynayışını seyrederken yan yana tesadüf ettirdiği arabasından usulcacık, yalnız hanımefendiye sezdirerek bir mektup attı. Ertesi günü önü ilikli bir haremağası cevap getirdi. İş yoluna girmiştir; kışa nikâh... Hidayet hediyelerin sağanağı altında şaşırmış kalmıştı; terziler kredi üstüne kredi açıyorlar, mağazalar müşteri etmek için ta evine kadar gelip yalvarıyorlardı. Elbise, çamaşır, para dolu birtakım sandıklar, sepetler, çekmeceler

taşınıyordu. Nihayet ilkbaharda evlendiler. Hidayetin mahareti asıl bundan sonra başladı; zeki, yaman oğlanmış: Karısına delicesine meftun, dizi yanından ayrılmıyor, kıskanç mı kıskanç! Haddine mi hanım gezmeye çıksın, İstanbul'a insin... Daima beraber, daima burun buruna, yan yana... Yalıdaki haremağalarından bile kıskanıyor, biraderlerine, amcalarına bile çıkartmıyor:

"Olamaz, Şevkidilciğim, kabil değil, zorla değil a, dayanamıyorum, gücüme gidiyor, ıstırap çekiyorum..." diyor; Hanımefendi de içinden memnun, mesrur adeta sevincinden bayılmalar geçiriyor, fakat zahiri bir işve gösteriyor: "Halk ne der arslanım, söz oluyor, beni bilmezler a?!" Tarzında yarı itirazla mukabele edip Beyin yine her emrini yapıyor. Bu merak ise –kadına verdiği emniyet nisbetinde– artıyor, mesela kıskançlık canlılardan cansızlara geçiyor; büyük endam aynalarına tüller örtülüyor, deniz cihetindeki pencerelere, panjurlardan başka kafesler de taktırılıyor, faytonlar arabalığa çekilip yalnız kupalar kullanılıyor. Şevkidil günden güne kocasına meftun, Hidayet Bey her saat başında bir misli daha karısına âşık, böyle yaşıyorlar. Halbuki bu garip mirasyedi saman altından ne sular yürütüyor, Beyoğlu'nda zevkine ne mükemmel hizmet edip bir taraftan da parasını ne güzel kullanıyor. O kadar ki harbin ilanında sermayesini ortaya atınca piyasayı ele geçiriyor, en büyük işlere sokulup servetini kabına varılmaz bir dereceye çıkarıyor. Lakin Şevkidiline yine meclûp,[1] yine kıskanç... Düşünüyor ki çoğu gitti azı kaldı; elbette bugün yarın, zaten şimdi yetmişini geçmiş olan şu kadın gözünü yumacak ve ona geniş ferah, emsalsiz bir meydan bırakacak...

1 meclup: tutkun

Akıllı, hilebaz, diplomat bir genç!

İşte Kâni'nin davetlileri bunlardı; içtiler, yediler, coştular, anlatmak istemediğim bin rezaletten sonra sabaha yakın her biri birer tarafa dağıldılar. Ah, eski zaman davetleri... O ne latif şeydi, bazılarını hatırlıyorum da mahzun oluyor, hasretini çekiyorum!

Yeni devrin bu türedi harp zenginlerinden başka bir de türedi politika zenginleri vardır; tarih bana onları da bir zamanlar tanıttırmıştı. Onlar da kendi tarzlarında bambaşka adamlar, acayip ve münasebetsiz şeylerdi. Bizim paşanın büyük mahdumu İhsan Bey siyaset meraklısı olduğundan meşrutiyetin ilanından sonra sivrilip meydan alan ne kadar yeni yetişme gençler var ise konağa toplar, ziyafetler çeker, ikramlar ederdi. Oturup kalkmasını, yiyip içmesini bilmeyen öksüz evlat tavırlı, çoluk çocuk makulesi bu sünepe rical her defasında biraz daha küstahlaşmış, biraz daha yüz bulup şımarmış olarak sık sık gelirler, sabahlara kadar politikadan, salahat ve icraattan bahsederler, ekseriya da dövüşecek, sövüşecek kadar münakaşayı ileri götürerek birbirlerinden dargın ayrılırlardı. Fakat sonra çarçabuk yine barışırlar, çok geçmeden kolkola dönerler, bahislerine aynı hararetle devam ederlerdi. İhsan Bey içlerinden birkaçına meftun idi.

"Ne talakat, ne kalem, ne zekâ! Memlekete büyük iyilikleri olacak, devleti kurtaracaklar, milleti ıslah edecekler, vicdanlı, irfanlı, yaman adamlar!" diye metheder, gezerdi.

Hatta devri sabıka atar, tutar, eski Padişaha kızar, neden bu parlak zekalardan, bu lekesiz nasiyelerden istifade etmedi de hükümeti cahiller, hırsızlar, uşaklar elinde bıraktı diye ağzına geleni söylerdi. Hoş o zaman –uzaktan uzağa– ben de

bu fikirde idim ya.. Lakin İhsan Bey parasız tellalları kesilmişti. Onları birer birer peşine takar, tanıdığı ne kadar ecnebi dostları, kibar ahbapları varsa taşır, tanıtırdı. Hatta daha ileriye varır, elbise ve çamaşır cihetinden pek fakir, pek çulsuz olan bu müstakil devletlilere –ziyafet veya davet olunca– takım takım esvaplarından birer kat ayırır, gömleğinden boyun bağına kadar giydirir, kuşatır, insan içine çıkabilecek kıyafete sokar, öyle gönderirdi. Aylar geçtikçe onlar da yavaş yavaş paranın tadını, mevkiin şerefini tatmaya başlıyorlar, birbiri arkasına yükselip hep büyümek, parlamak şartıyla makamlardan makamlara geçiyorlardı. Artık ziyaretleri seyrekleşiyor, geldikleri zaman da baş ağrısı, yorgunluk bahane edilerek erkence yatmak yolu tutuluyordu. İhsan Bey için için kendini yiyor, daha hırsını, hiddetini, pek belli etmeyerek aleyhtarlığa doğru adım adım, yavaştan yürüyordu:

"Galiba," diyordu, "bunlardan da hayır gelmeyecek..."

Sonra tiz perdeden muhalefet etti, adeta köpürdü, kudurdu:

"Hay alçaklar, maksatları makam, mesnet, mansıpmış[1]... Eski devre rahmet okuttular, Avrupa'ya karşı ne şerefimiz kaldı, ne haysiyetimiz; külhanbeyleri altı yüz senelik devleti bir paralık ettiler!" tarzında ağzını açtı, gözünü yumdu. Nihayet yakasından çektiler, devam edecek olursa eski ahbaplığa bakmayarak, hatır gönül saymayarak canını yakacaklarını haber verdiler. O da homurdana homurdana sustu.

Konağa sık sık geldikleri sıralarda Şadiye Hanım'la beraber, ev halkı uyuduktan sonra gider, salon kapısının ar-

1 mansıp: makam, yüksek memuriyet

dından sohbetlerini dinlerdik. Bittabi bizi bu derece heyecana, fedakârlığa sevkeden yalnız politika lafı değildi. Biraz da gençliklerinin, erkekliklerinin dahli vardı. İlle içlerinden birisi ikimizin de pek hoşuna giderdi. İsterdik ki hep o konuşsun, biz lezzetle dinleyelim... Aksi gibi sesi pek çıkmazdı. Sade dinler, sakin durur, münakaşa pek alevlendi mi yan odaya geçer, kitap okurdu. Durgun bir mahluktu. Fakat o durgunluğun altında –tıpkı Şadiye Hanım gibi– azgın, haşarı bir yüreği vardı. İkimiz de âşık olmuştuk. Küçükhanım işi –bermutat– ileri de götürdü. Galiba meramına da erdi, fakat o sırada birbirimizi artık pek az görmeye başladığımızdan maceraya vâkıf olamadım. Bu gencin siyaset âleminde de şöhreti afakı tuttu, halk uğrunda vuruldu, vuruştu, kadınlar da hemen hemen öyle... Maruf oldu, makbul oldu, zenginleşti. Fakat adam olamadı, bir gün ölüverdi, unutuldu, gitti.

Öbürlerinden birçoğu da makamların en yükseklerine geçtiler, senelerce bu devleti idare ettiler, o kadar meşhur oldular ki hayatları hakkında halkın öğrenmediği bir cihet kalmadı; şimdi benim yapacağım en kapalı tarifler bile onları tanıtabilir, binaenaleyh geçiyorum... Ne zevkleri zevke, ne ahbaplıkları ahbaplığa benzeyen bu yerden yapma zibidi politika kahramanlarının hoyratça, haşarıca, davranışları o zaman ne fena tesir ederdi... Eski idarenin ananelerine henüz bağlı bir haldeydik; gözlerimiz vakarlı hareketlere, temkinli muamelelere alışkındı; gençlerden çok sükût, az söz, ağır tavır beklerdik. Bu beyler konağa, çok zaman ahırlarında kalıp birden kıra çıkarılmış haşarı, azgın midilliler gibi girmişler, ev halkını ürkütmüşlerdi, ille zavallı Paşa'nın, ara sıra o günkü işler hakkında fikir teati etmek için odasına gi-

rerlerdi; fakat ne tavırlarını değiştirirlerdi, ne muamelelerini... Baş köşelere geçerler, ayak ayak üstüne atarlar, hep eski hükümete atıp tutmak şartıyla ve kaba tabirlerle kafalarından geçeni söylerlerdi. Frenkçe kelimelerin mebzuliyetine bakılırsa Paşa bu sohbetlerden hiçbir şey anlamazdı. Fakat belli etmezdi, zaten hiç konuşmadığı için kendisini ağır satmış olurdu. Lakin için için şu küstahane muamelelerden rahatsız olduğuna şüphe yoktu, herhalde hiç de temas etmek istemiyordu ama İhsan Bey ikide birde babasını zorluyor:

"Yeni idare tarzı hakkındaki malumatınızın genişlemesine yarar, ara sıra bunlarla görüşüp konuşmalısınız!" diyerek ahbaplarını saathaneye sokuyordu.

Hatta bir aralık Şadiye Hanım'ın bu yeni beylerden biriyle evlendirilmesi için hayli çalıştı, çabaladı, lakin meramına ermeden arası açıldı. Kanlı bıçaklı oldu, fikrinden –bittabi– vazgeçti.

Biraz sonra o yoksul adamların her biri köşklere, yalılara kurulmuşlar, haşmet, debdebe, hevesine koyulmuşlardı; fakat paralarını memlekette değil, dışarıda, Frenk illerinde yiyorlar, burada zahiren gayet muktesit[1] bir hayat sürer görünüyorlardı. Hiç şüphe yok ki bizim Paşa'nın eski devirde sarf ettiğinden fazlası ceplerinden çıkıyordu, lakin bu memleketin adamlarına değil, Paris'in, Berlin'in mahbubelerine kısmet oluyordu. Yavaş yavaş konaklar dağılıyor, ufalıp parçalanıyordu. Yazık ki eski devrin o eşsiz güzelliği bu pespaye gönüllü adamların elinde mahvolup gitmişti.

Evet, işte harp devri simaları hep böyle şanssız, bayağı, zevk vermez, kaba adamlardan ibaretti.

1 muktesit: tutumlu

IV

Eski Devir Simaları

Eski devir simaları... Onlar da başka biçim acayip şeylerdi; fakat –doğrusu– az zararlı, baba adamlardı, en kendine düşkün, en kendini beğenmişinin bile gene etrafında olup biten işlerle, çekilen mihnetler ve sefaletlerle bir alakası; insanı hiddetlendirmeyen, göze batmayan, kana dokunmayan bir safdilliği, bir cahilliği vardı. Sohbetleri, seyranları, kanaatleri hepsi kendilerine mahsus, nevi şahıslarına münhasır, gönülden doğma, yüreğe bağlıydı; imanları, itikatları içinde ne rahat, ne müsterih yaşarlar, bugünün adamlarına nisbetle bir çocuk gibi günahsız, fütursuz ömür sürüp ne mesuliyetsiz ve azapsız ölürlerdi. Bunlardan birçoğunun hayat tarzını ta yakından, içlerinden, yüreklerinin köşesinden bilirim; gençliğim onların yanında, dizlerinin üzerinde, kirli çamaşırlarının arasında geçti. Kadınını, erkeğini avcumun içi gibi tanırım; şimdi düşünüyorum da hepsini gözümün önünde birer azize gibi başlarında birer nurlu haleyle geçiyor, bana hürmet veriyor. En müfsit ve müzevviri bile nazarıma bugün –nisbeten– temiz ve mübarek görünüyor. Son

zamanlarda öyle şeni[1] şahıslarla, öyle hayasız ve kanlı adamlarla düşüp kaktım ki mazinin simaları bana, bir mahpusun çocukluk arkadaşlarını, mektebini düşünüşü gibi hep saf, sevimli, kabahatsiz ve günahsız bir tesir yapıyor. Eski devri bu sözlerimle himaye ve müdafaa etmiyorum, onda da ne rezaletler gördük, ne maskaralıklar seyrettik; fakat o bir cinayetti, bu bir kital... O bir sansardı, bu bir sırtlan... Eskiden tüylerimizin ürperdiği olurdu, şimdi diken diken oluyor; eskiden yüreğimiz bulanmaz değildi, şimdi deniz tutmuş gibiyiz, ciğerlerimiz söküldü...

Hatırıma gelen birkaç simayı defterime geçiriyorum, şöyle, iki, üç fırça sürüşüyle, kısa kısa, gölgesiz ve süssüz anlatacağım.

Biri:

Saffet Bey... Nezaretlerden birinde müsteşar. Yüz lira aylık alır ve bunu olduğu gibi, ne yarını, ne ihtiyarlığını, ne de çocuklarını düşünmeden sarf eder. Saza, söze meraklıdır, evinde her gece fasıl vardır, zamanın en namlı, en rağbette hanende ve sazendeleri orada toplaşırlar, coşkunluğa gelirler, mest ederler, mest olurlardı. Ne giyim, ne kuşam; ne eşya ne intizam... Bütün, konak halkının tek düşüncesi, tek meşguliyeti misafirlere yemek, yatak, işret sofrası... Bu sofra gecede sekiz, on defa tükenir tekrar düzelir, yemek şafak atacağı vakit yenir, biraz sızılır, sonra kalkıp sabah faslı yapılır, öğle taamı edilir ve akşama kadar uyunduktan sonra tekrar saza başlanır tekrar coşup tekrar sızdıktan sonra tekrar bir gün evvelki programla zevke devam edilirdi.

1 şeni: kötü, çirkin

Saffet Bey hanedan bir adamdı, cetbecet böyle yaşamış bir aileye mensuptu. Yaz ise incecik Mısır keteninden entarisini, takkesini giyer, arkasına gezi kaplı pehle kürklerinden alır, köşeye geçip vekar ve azametle tesbih çekerdi. Kış ise çuha ve samur kürk giyer; hatta daha soğuk havalarda bir de bunun üzerine deve tüyünden dokunmuş nadide bir aba takardı. Titiz, aksi, müstebit[1] huyluydu. Karşısında herkes boyun eğmeye, suyuna gitmeye, keyfine hizmet etmeye mecburdu. Kanında hâlâ derebeylik zehiri dolaşıyor, kendi istediğinden başka türlü hareket edenleri hâlâ yakıp yıkmak, asıp kesmek arzusunda bulunuyordu. O ne derse misafirleri tasdik etmeli, aka kara derse "Hay, hay!" demeli, makasa bıçak dedi mi "Şüphe mi var, elbette!" diye hep bir ağızdan muvafik bulmalıydı; yoksa kıyameti koparır, haykırır, bağırır meclisin tadını, tuzunu bozardı. İtiraz, münakaşa sevmezdi. O söylemeli diğerleri canı gönülden dinleyip beğenmeliydi; yahut o dinlerken diğerleri hep onun beğeneceği tarzda söylemeliydi. Bu cihetten huyuna gidildi mi dünyada ondan iyi, ondan kibar ve nazik adam olamazdı. Zaten sözü sohbeti de yerindeydi. Zevkine düşkün olmasaydı çoktan vali olur, nazır olur, padişaha hulul ederdi. Fakat gözü böyle, mesnet ve mansıpta değil, zevkte, sefada idi... O, köşesine geçsin eline tesbihini alsın misafirler karşısına dizilip saz başlasın, dünyanın hazinelerine başını çevirip bakmazdı. "Gel keyfim gel! Çalgı, çağnak; söz, sohbet; yemek, içmek... Daha ne ister ağamın oğlu?!" diyerek ara sıra halinden memnuniyet getirir, sevinirdi. Bayram tebriklerine gitmez, saraya uğramaz, Nazır Paşa'ya dalkavukluk etmez, dik

1 müstebit: zorba

kafalı, titiz huylu kendi âleminde serbest yaşardı. Ona kimse ilişmezdi. Mesela bir aralık saz toplulukları şiddetle menedilmişti; muteber adamlardan dört kişi bir araya gelip de şöyle, birkaç saat eğlenemiyorlar, bir fasıl dinleyemiyorlardı; jurnal jurnal üstüne, zaptiye nazırı, Beşiktaş muhafızları, Fehim'ler, sakallılar sarayı velveleye veriyorlardı. Bunu da ihbar ederlerdi; fakat padişah aldırmazdı. Hatta nihayet:

"Dokunmayın ona canım... Kendi halinde varsın eğlensin!" bile demişti.

Artık bunun üzerine Saffet Bey zevk ve sefanın imtiyazını almış oldu; jurnalciler dillerini kesmişler, konağı rahat bırakmışlardı.

Bize komşuydular. Saz bazen pek parlaklaşır, tanburiler, kemençeciler, meşhurlar fasla dahil olurlardı; o zaman komşu hanımefendilere haberler gider, davetler yapılırdı. Hemen koşardık, harem tarafına iki geniş paravana çekilir, sessiz sedasız saz dinlerlerdi. Onlar ne terbiyeli, kibar meclislerdi... Kulağa ağır gelen ne bir tek kelime işitilir, ne göze çirkin görünecek bir harekette bulunurlardı. İçerler, içerler, fakat terbiyelerini bozmazlardı. Küçük bir sarhoşluk ve münasebetsizlik görülmüş, işitilmiş şey değildi. Ara sıra peşten bazı "Of"lar, "Ah"lar, "Allah, Allah"lar duyuluyordu. İşte o kadar; için için coşarlar, için için yanıp tutuşurlardı. Ben bile, ekser o hale gelir, öyle müteessir olurdum ki mendilimi ağzıma götürür, tıkana tıkana ağlardım; fakat kimseye belli etmezdim... O eski büyük sazlar şimdi kabil mi yapılsın. Zaten üstatlardan hangisi kaldı ki... Meşrutiyetten sonra yuvaları dağıldı, sefalet, nisyan[1] içinde birer birer ölüp gittiler.

1 nisyan: unutma

Biçare Saffet Bey de perişan oldu. Tekaüde şevkettiler. Eline otuz lira kadar bir para geçiyordu. Onunla ne yapabilirdi? Bir müddet evin gidişini bozmak istemedi. Mağlubiyetini itiraf edemedi. Alıştığından ayrılamadı. Borç etti, eşya sattı, fakat kabil mi? Aşçılar savuldu, uşaklar dağıldı, misafirler seyrekleşti. Hanendeler yeni kapılara çattı; bir de yangın geldi, iki yüz senelik o şenlikli konağı eşyasıyla beraber iki saatte sildi süpürdü, kül etti. O zaman Saffet Bey çöktü. Bir enkaz haline geldi, küçük bir mahalle evine taşındı, artık ne gelen var ne giden; ne saz var, ne söz... Bütün dünya karşısında şimdi itirazcı ve münakaşacı... Ak dediğine kara diyorlar; makas dediğine bıçak! Nerede o yirmi kişilik misafir meclisine riyaset eden titiz bey? Nerede tanburiler, nerede kemençeciler, nerede o derin "Of"lar, "Ah"lar? Evin karşısında sabahtan gece yarılarına kadar Hafız Aşır'ın gazellerini... Şamram'ın kantolarını çalıp söyleyen kahve gramofonunu dinlemeye mecbur olan Saffet Bey her dakika biraz daha zehirlenerek, kafasına uymayan her vaka ve hadiseden yüreğinde bir yara açılarak böyle günden güne ezile hırpalana acıklı bir ömürle mezara yaklaşıyor.

Zavallı adamcağız!

Diğer biri:

Ziya Bey... Gençliğinde malumatlı, dirayetli, işgüzar bir adammış, ecnebi lisanlarını öğrenmiş, Londra'yı, Paris'i görmüş, Frenklerle hayli düşüp kalkmış, sonra padişahın nasılsa teveccühünü kaybederek faaliyetten çekilmiş, şurayı devlete aza olmuş... Edebiyata meraklı, yeni fikirlere tapar, elli beşlik bir zat... Babadan kalma bir konağın dadılı, bacılı, kalfalı, lalalı bir eski zaman ananesi içinde yarı mede-

ni bir ömür sürüyor. Kocaman bir kütüphane, Hugo'nun, Lamartine'ın Musset'nin resimleri, döner arz küresi, alçıdan meşhurların maskeleri, ithaflı bir iki Frenk fotoğrafı... Vazolar içinde kurumuş sazlar, saksılarda kış çiçekleri, süs yaprakları, perdeler yarı inik, ömrünü tetebbü[1] ile, musahabe ile Frenkçesine geçiriyor.

Haremi eski zamanın tahsilsiz, fakat asil hanımlarından yaşlı başlı biri; evi intizam ile, iktisad ile, kibarane idare ediyor. Beyefendiyi tertemiz bir itina ile yaşatıyor, Avrupalılıklarına göz yumuyor, hoppalıklarına aldırmıyor; kendi âleminde, haremde ayrı bir hayat sürüyor.

Ziya Bey gayet şık giyinir; o zamanda sakallı, yaşlı bir adam için hoş görülmeyecek kıyafetlerde sokağa çıkıp dikkati celbeder. Arkasında bonjur, yakasında bir gül, kolunda pardösü, tıraşlı tuvaletli, fes giymiş bir ecnebi konsolos gibi Frenkçe konuşa konuşa genç adamlarla vapurda, trende gidip gelirken âlem hayretle ona bakar, fakat hürmet de eder. Adı âleme, fazla çıkmıştır. Birçokları öyle inziva köşesinde kalışına hayret ederler, hükümet istifade edecek kimseleri bırakıyor da birtakım cahilleri kullanıyor diye söylenirler; mamafih yanına da pek yaklaşamazlar, padişahın teveccühünden uzak kalışı halkı ürkütür. Yerden selam verip geçerler. O, bunlara kayıtsızdır, zaten Avrupa usulü malumat ve terbiyesi olmayanlarla geçinemez. Maalesef kendi yaşında medeni ahbapları da yoktur. Mecburen gençler, yeni yetişmelerle buluşur. Onları etrafına toplayıp edebi, felsefi sohbetlerle gönlünü avutur. Hayatta bir gayesi vardır: Kadın, erkek gençleri başına toplayıp kaçsız, göçsüz yaşamak, bir

1 tetebbü: eni konu inceleme, derinlemesine araştırma

masanın etrafına dizilip uzun uzun sohbetler ede ede yemek yemek, içkiler içmek, nükteler savurup kibarca, Frenkçe zendostluklar etmek... Fakat Hanımefendi, engeldir. Harem selamlıkla katiyyen birleşemez. Beyefendinin nüfuzu öte tarafa geçemez. Orada saçları zerdeçallı, kınalı, başları hotozlu yemenili, dört peş entari giyer, abdest alır, namaz kılar yaşlı hanımlar doludur. Hanımın babadan miras irad ve akarı evin asıl geçinmesini teşkil etmese Ziya Bey belki de şimdiye kadar çoktan karısından ayrılırdı. Fakat biliyordu ki o zaman debdebeye, darata veda etmek lazım gelecektir. Sabırla bekliyor. Karı koca "mal birliği" yaptırdıklarından birinin ölümüyle ya konak büsbütün alafrangalaşacak, yahut büsbütün alaturkalaşacaktı... İkisi ortası, yarı tekke, yarı gazino gidiyor.

Bir gün Hanımefendi ölüverdi.

Ziya Bey ne yapacak? Çocukları da yok, bekar da yaşayamaz ya? Bir müddet şurada, burada dolaşır. Gider ada otellerinde aylarca kalır. Kat kat elbiseler yaptırır; şahsına itinasını arttırır. Evlenebileceği bir kadın arar; nihayet tesadüf yardımı eder, Macarla İngiliz karışığı Beyoğlulu bir ailenin dul kerimesiyle izdivaç kararlaşır. Kadın konakta oturmaya razı değildir, sayfiye istiyor, çoğu Frenk, azı Türk köy neresi? Bugün Yeşilköy adını almış olan eski Ayastefanos'ta bir ev alınır, kuleli, verandalı züppe bir köşk; oraya taşınırlar, otuz beşlik bir kadın ama gönlü genç mi genç, etvarı hoppa mı hoppa... Zaten Ziya Bey de öyle; evin içi gece gündüz, vakitli vakitsiz birtakım çoluk çocukla dolar dolar boşanır. Piyanolar, mandolinler, şarkılar, rakslar, kır gezintileri, at eğlenceleri av ve balık, hepsi var... Beyoğlu'nun sayfiyeye meftun

Ziya Bey koltuğa geçiyor, sokağı dinliyor. Derken uzaktan uzağa şetaretli sesler, kahkahalar... Kapı çıngırdıyor, etek hışırtıları, portmantoya atılan bastonlarla şemsiyelerin takırtısı... İşte geldiler.

"Nasılsın babamız!" diyerek etrafını alıyorlar, yemelerinin, içmelerinin, eğlenmelerinin hakkını öder gibi ona biraz şaklabanlık ediyorlar, sonra kendi zevklerine, kendi maceralarına dönüyorlar.

Köşesinden o her sergüzeşti gözlerde takip ediyor, kim kimin peşinde? Kim kime âşık? Ne derecelerde? Günah faslına girildi mi, girilmedi mi? Hep biliyor. Son zamanda karısını da kıskanmaya başlıyor, yüreği burgu ile deliniyormuş gibi bir acı, bir sızı duyuyor. O vefakâr dadılar, o emektar uşaklar, o sadık halayıklar hatırından geçtikçe büsbütün üzülüyor, ille karısını aklına getirdikçe fenalaşıyor, ağlıyor.

"Jujucuğum," diyor, "ben fenalaşıyorum..."

Kadın kahkahalarla gülüyor:

"Bir şeyin yok, vehim!" diyor, yahut kızıyor:

"Bu da yeni çıktı," diyor, "insandan kaçış!"

Ve bir gece aşağıda mandolinler, kemanlar, piyanolar çalınıp Beyoğlu dökümtüleri zevk ederken zavallı Ziya Bey bu bir sürü kayıtsız, Hıristiyanlar ortasında ve pişmanlık, şikâyet içinde yapayalnız hayata, veda ediyor.

Bir diğeri:

Şişman Rıza Efendi, boğazına düşkün bir kadı; yeme, içmeden başka hiçbir şey düşünmez, ne söz, ne saz... Ne debdebeye kulak verir; ne rütbe ve ne nişana... O yesin içsin de ister arkasında samur kürk bulunsun, ister pösteki... İster mesirede otursun, ister mahzende... İster ahbaplarıyla

olsun, ister düşmanlarıyla... Zaten evin halkı, karısı, kaynanası, baldızı, hepsi daima mutfakta vakit geçirirler, hepsinin ayrı ayrı kendilerine mahsus yemekleri vardır, hepsi Kadı Efendi'nin midesine hizmetle mükelleftirler. Hem nefis, hem de bol pişmelidir, sahan, tabak tencere gibi ufak tefek kaplar kullanılmaz, leğen, bakraç, kazan, lenger, işte bunlar dolusu pişirilir, yer sofrasına oturulur, el ile şapur, şupur, tıkanıp kaskatı kalıncaya kadar yenilir. Mesela efendinin canı bir yumurta ister; hemen iki okka kıyma yaptırılıp bol soğanla kızartılır, kocaman güllaç tepsisine serilir, üzerine kırk, elli yumurta kırılır, adam başına beşer, onar tane yenilir; alelhusus kendisi öyle ufak adetleri, sayılı, hesaplı şeyleri hiç sevmez. Herkes, hizmetçiye uşağa kadar tıka basa, tiksininciye kadar doymalıdır. Evde daima hoşaf bulunur, sürahi sürahi limonatalar hazır durur, karpuz, kavun küfelerle alınır; vakitli vakitsiz, sabahleyin, yatarken, gece yarısı, istenildiği kadar ve istendiği dakikada yenir. Kilit, anahtar, sayı yoktur. Efendi sabahleyin erkenden çıkar, arkasında zembilli, torbalı, gücü kuvveti yerinde bir uşak, pazarı dolaşır; gezinti üç saat sürer, sonra iki de hamal ilave alarak heyet eve döner. Kadınlar mutfakta alesta beklerler, nevale boşaltılır boşaltılmaz bir faaliyettir başlar, kahkaha, cümbüş, maltızların başına üşüşürler, ayaklarında nalınlar, tıkır tıkır, geç vakitlere kadar, arı gibi çalışırlar. Gelen misafirleri de zaten mutfakta kabul ederler, yukarı odalara çıkmaya, sokağa gitmeye vakitleri yoktur ki... Hem bu ziyafetler misafir için de değildir, kendilerinedir; senede ancak üç dört defa komşular çağırılır; fakat o ne nefis yemeklerdir... Hindi göğsünden işkembe çorbasıyla başlar, enfes onbeş türlü yemek; keşkülü

fukarasına, saray burmasına, ararotlu sütlacına kadar yalnız dört çeşit tatlı! Bayağı vakitte de her yemekte muhakkak bir, iki türlü tatlı vardır. Sofradan kalkıldı mı Rıza Efendi emekleye emekleye, soluk soluğa doğru köşe minderine kendisini atar, bir çubuk doldurur, koca fincan bir sade kahve içer, ondan sonra gözlerini kapar, dalar. Tam iki saat böyle odanın gürültüsü içinde, deliksiz uyur. Bir kere uyandı mı gelsin su, gelsin limonata, gelsin karbonat... Başı yemenili, ayakları çıplak ahretlikler efendinin hararetini bastırmaya memurdurlar, biteviye gelirler, giderler, bardak bardak su, şerbet, limonata taşırlar. Midesinin ateşi biraz basıldı mı karısı öne düşer, bu doymak, kanmak bilmeyen fili yan odadaki bir yatağa çökertir. Artık mahalleyi sarsan horultularla şişman kadı uykuya varır, sabahleyin uyandı mı:

"Yahu, canım bir tepsi böreği istedi, yanında bol cevizli bir tel kadayıfı, ne dersiniz, kızlar?" gibi bir cümle ile yemek bahsini açar, öbürleri de: "Sahih, Efendi, he iyi olur, çoktan da yapmamıştık!" derler; derhal karar verilir ve akşama hepsi hazırlanır; afiyetle oturulup yenilir...

Rıza Efendi, bazen bu evde pişen yemeklerle de kanaat etmez, mesela kalkar, Beykoz'a paça, yahut Eyüp'e kebap yemeye gider. Müşterileri hayrete düşüren bir iştaha ve istiabla okkalarca gözleme yer, sonra da Recep'e uğrar altı, yedi parça ekmek kadayıfı yutar, rahat eder. Evdeki kiler görülecek şeydir; sucuklar, pastırmalar, güllaçlar kangal kangal asılıdır; tulumlarla peynirler, sıra sıra kaşar kelleleri, dizi dizi Gümüşhane elmaları, ambarlar dolusu erişteler, Rumeli yufkaları, Anadolu dürümleri, bütün memleketlere has envai hamur işleri... Selanik'ten badem ezmeleri gelir,

İzmit'ten pişmaniye, Edirne'den sığır dili, Bursa'dan kestane... Öyle memleketlerde hiç hatırlarını kırmadığı ahbapları vardır, vakti gelince kutuları veya çuvalları hazırlarlar, emanetçilere tevdian[1] Kadı Efendi'ye gönderirler.

O akşam bu yeni çeşit nevalenin şerefine ev halkına bir ziyafet çekilir; Rıza Efendi, gözleri neşesinden kıvılcımlar saçarak:

"Balık tetimmatla[2] yenir, her yemeğin bir şerefi vardır!" der, derhal yakışık alan dört, beş kap yemek ismi sayar, çarşıya kendisini dar atar, akşamı iple çeker, nihayet sofraya kavuşur, yer, yer sonra –bermutat– kaylulesini çekip hararetini bastırır, gider uykusuna varır.

İşte ömrü böyle geçer...

Ne meşrutiyete aldırmıştı, ne Otuz Bir Mart'a, ne de sonraki fırkacılığa... Dünya umurunda değildi, onun yemeğine dokunulmasın, çarşı, pazar kapanmasın da isterse kan gövdeyi götürsün, İstanbul cayır cayır ateşe yansın... Hareket ordusu Taşkışla önünde muharebe ederken Rıza Efendi turfanda enginar buldurmuş, zeytinyağlısını yaptırıyor; Halaskâran İnkılabı'nda patlıcan turşusu kuruyor, Babıâli baskınında –havanın soğukluğundan istinası büsbütün galeyane geldiği cihetle– hindi doldurtuyor, kadayıf pişirtiyordu. İlle Balkan Muharebesi'nde İstanbul önünde muharebeler olurken Kurban Bayramı münasebetiyle şişman Kadı tatlılı yahni yaptırmayı, bumbar, şirdan kızarttırmayı hiç unutmamış, midesini alıştıklarından mahrum etmemişti. O şerefi, milliyeti, muzafferiyet veya mağlubiyeti hep yemek sofrası

1 tevidan: emanet ederek, bırakarak, vererek
2 tetimmat: ekler, ilaveler, tamamlayıcı şeyler

ardında görürdü. Dünyanın iyiliğini, fenalığını yemek çeşnisi ile anlar, diliyle tadar, midesiyle mukayese ederdi. Bu zamana kadar vukuatın erzak ve zahire üzerinde henüz tesiri olmamıştı. Ama Rumeli'yi kaybetmişiz, Trablus gitmiş, her tarafı ihtilaller kaplamış; onun umurunda değildi, yine Balkan kaşarı geliyor, limon, portakal bulunuyor, et kesilip yufka satılıyordu ya, elverir!

Fakat Umumi Harp ilan edilince işler değişti. Pahalılık, kıtlık baş gösterdi, şeker on, yirmi, yüz derken üç yüzü geçti, Rıza Efendi şaşaladı; mukavemete uğraştı, "Gene yerim, içerim!" diye söylendi, gezdi; lakin günden güne mutfağın şerefi alçaldı, şaşaası söndü, neşesi kırıldı. Şişman Kadı zayıflıyor, yemekler azalıyordu. Artık kayluleler yapılmaz oldu, baklava sinileri görünmüyordu, hindi değil piliç bile kesilmiyordu. O bolluk ne idi, bu kıtlık ne? Bazı ahbapları yolda soruyorlardı:

"Nasılsın Hâkim Efendi, biraz zayıflamış görünüyorsunuz?"

"Ölmediğimize şükür!"

O şimdi müthiş bir politikacı, kindar bir muhalif, yaman bir Alman düşmanıdır.

"Ah şu Boğazlar bir açılsa!" diyor, başka bir şey demiyor.

Biliyor ki Boğazlar'ın açılması demek kendi gırtlağının açılması demektir.

Adam değil fil!

Bir baba ve bir oğul:

Sarayın en girgin, İstanbul'un en kirli hafiyelerinden biri, Ahmet Bey, Settar Efendizade... Ailesi cihetinden çok mutebermiş, çok asil imiş; bütün halk babasını, dedesini, ec-

dadını hatırlayarak, hanedanlıklarını yadederek memlekete olan hizmetlerini sayıp dökerek bu adi, erzel[1] evlada lanet okuyorlar, "Geberip gitse de familyanın namusu kurtulsa!" diye dua ediyorlar. Fakat o, gün geçtikçe şımarıp haşarılaşarak rezaleti arttırıyor; iftiralar, tehditler, bahanelerle rastgeleni sokuyor, zehirliyor, yakıyor, burnunu sokmadığı yer, canını yakmadığı adam bırakmıyor, ömrü zaten gündüzleri Yıldız'da metinfezan odalarında dalkavuklukla, geceleri Beyoğlu sefahathanelerinde rezaletle geçiyor, Sakallı Mehmet Paşa'dan Hasan Paşa'ya, Fehim'den Faik'e uğrayarak bıraktığı jurnalleri ekseriya, hikâye yazar gibi, yolda düşünüp uydurarak muhayyelesinden çıkarıyor. İri yarı, yakışıklı ve haşmetli bir vücudu var; at, araba, giyim kuşam da yerinde, su gibi para sarf ediyor, velinimetlerinin bulunmadığı her mecliste kimseye söz bırakmayarak hep kendi konuşuyor ve kimseyi kendisinden yüksek bulmayarak baş köşeye hep o geçiyor. Yanındaki birtakım Ermeni ve Yahudi muavinler de Beyoğlu'nu adeta haraca kesmişti; dükkânlardan, evlerden, kumarhanelerden aidatı vardır. Pera Palas'a gider, Ünyon Fransez suvarelerine sokulur, ecnebiler hakkında saraya kocakarı masalı kabilinden jurnaller verir. İstanbul'un iki tarafı da onun edepsizliğinden yaka silker. İsticvaplara,[2] tevkiflere, işkencelere, nelere sebep olmaz... Şimdi, can, ciğer ahbap, saatlerce konuşur, birçok iltifatlarda bulunur:

"Allah ömrünüzü müzdat[3] etsin, efendimizi kendime velinimet telakki ederim, hâkipayiniz, çırak kabul etmez bir

1 erzel: pek rezil, alçak
2 isticvap: sorguya çekme, sorgu
3 müzdat: artmış, çoğalmış

kulunuzum..." gibi, bayağı bayağı bir sürü dalkavukluklar eder; fakat ayrılır ayrılmaz yanındaki adamına döner:

"Atlattık herifi!" der, sonra da üstelik bir jurnal uydurur, akşama, sıcağı sıcağına yerine takdim eder, biçareyi –işin ehemmiyetine ve derecesine göre– gözden düşürür, yerinden eder, başını belaya sokar.

Hem hiç de utanmaz, aradan bir hafta geçmeden tekrar o zat ile karşılaşsa istifini bozmaz, yanına gider, kendisini ne kadar sevdiğinden, hakkında ne derin bir hürmet beslediğinden, ancak teveccühüyle yaşadığından bahsederek mutadı rezaleti yapar, hatta eskisinden fazla ihtiram ve temellük gösterir. Misilsiz, mesnetsiz bir müfsittir. Dünya bunu bilir, fakat korkar; bayram oldu mu konak misafirlerle dolup dolup boşanır. Hışmından mazaratından[1] ihtiraz edenler gelir, ekseriya da evde bulamadıklarından üzerine "kulları", "bendeleri" gibi esaret ve haysiyetsizlik damgaları vurdukları kartlarını bırakıp: "Ne ise şunu da savdık!" diye sevine sevine giderler. Akşamleyin Bey konağa döndü mü, kart tabağını veya listeyi ister, isimleri birer birer okur, hepsi için ayrı ayrı:

"Hay bunak, o da mı gelmiş! Hay teres sen de mi geldin!" gibi gıyaben iltifatlarda bulunduktan sonra:

"Topunun anasını satayım!" cümlesiyle bu hesaba bir yekûn çizip başka işlerine döner.

Oğlu kısacık boylu, ihtiyar adam yüzlü, babasından elli kat yüzsüz bir oğlandır; küçük yaşında hünkâr çavuşu yapmışlar, cuma günü oldu mu mektebi sultaniye lalası bir atlas bohça içinde asker elbiselerini getirir, mahdum beyi

1 mazarat: kötülük, zarar

giydirir, bir arabaya bindirip saraya götürür. Daha on yaşında iken büyüklüğe özenen bu fesat tohumu çoktan sigara içmeye başlamış, rakı ve kumar merakıyla yerinde duramaz olmuştur; şimdiden hafiye, fitne ve muzurdur. Sınıfta biri konuştu ve mubassır anlamayıp "Kimdir?" diye sordu mu derhal o cevap verir, hocalara baş şikâyetçi odur. Şöyle kolundan hızlı itseler babasının nüfuzunu bildiğinden hemen müdüre çıkar, ağlar, arkadaşlarını cezaya çarptırır, hatta babasına bile anlatır mektup yazdırtır, haber göndertir, elinden gelen fenalığı yaptırır.

On beş, on altısını bulunca artık küstahlığı kepazeliği tahammül edilmez bir hale gelmiştir. Daha bıyıkları terlemediği halde yirmi beş yaşındaki delikanlıların yapamayacağını yapmaya başlamıştır; kısacık boyu ile samur kürklü bir kocaman büyük adam paltosuna bürünüp ağzında kehribar ağızlığa takılı bir sigara, Beyoğlu Caddesi'nden kaşları çatık, surat ekşi, emsali görülmemiş bir azamet ve hindi kabarışı ile geçişi vardır, insanın tüyleri diken diken olur. Herkese fena, lanet muamele eder, mesela arabacıyı çağırır, öyle hakaretli bir tavır, öyle derebeycesine bir caka ki uzaktan seyredenlerin bile kan başına çıkar, mesela bir yere gider, yemek yer; tabaklara öyle tiksinir gibi bir bakışı, etrafı müstehzi müstehzi bir süzüşü vardır, âleme meclisi zehir eder. Konuşmaları ne sinir bozucu şeydir:

"Efendim bu halk, halk değil at... Memleket ahır; biz yaşamıyoruz. Ağaç gibi tenbit ediyoruz. İsmim keşke Ali, Veli olacağına Paul, Jean olsaydı, hiç olmazsa adam içinde yaşardım..."

İşte bu kabilden tutturur. Ağzına geleni söyler, önüne geleni tahkir eder. Neşesi de soğuktur; basma kalıp tuhaflıkları ne tatsız düşer; ahbaplarına sorar:

"Keyfiniz mütenehnî midir, mütenehnâ mıdır?"

Yahut misafirlerini karşılar:

"Sefa âmedi, hoş âmedi?"

Arapça ile eğlenir, Acemceye sataşır; zebanı farisî'den hatırında kalan: "Birader tügücast?" yahut "Kalemi men yekist?" gibi ibareleri İran taklidi ile ikide bir, sıralı sırasız söyler, güler. Arapçadan nasılsa ezberlediği bazı mısraları belki bir saatte yüz defa tekrarlayıp ekseriya da türkülerden, şarkılardan birine uydurup usul ile çalar, yahut tecvid ile okur... Çekilir oğlan değildir. Ona sonraları bir illet arız olmuştu: Adam dövmek... Yolda giderken mesela iki kişi birbiriyle atışıyor, hemen kabarır, İspenç horozu gibi küçücük boyu ile şöyle uzanır; tiryaki ihtiyar sesi ile:

"Nedir o? Ne bu itlik?" diye bir sorar, öbürleri aldırmadı mı:

"Çat!" birine, "Çat!" ötekine hemen tokadı indirir, polisin yanaşmak, yahut dayak yiyenlerin hak talep etmek hakları mı? Yürür geçer, sonra anlatır:

"Baktım köpek gibi dalaşıyorlar. Memleket mi bu? Polis yok, edep yok, haya yok... İt ahırı canım? Hemen yürüdüm, heriflere ikişer tokat aşkettim, "Sana ne" dediler, birer tane daha vurdum. Derslerini verdim!"

Bu tokat faslını arttırdıkça arttırdı. Arabacı dövdü, garson dövdü, polis dövdü, zabit dövdü. Hiç şakası yok, hemen yapıştırıyor. Hem kendine taalluk eden işlerde değil, bütün İstanbul'a karışıyor, hükmü herkese şamil... Hatta işi daha

ilerletti, nezaret erkânını da tokatlamaya kalktı. "Ne yapıyorsun? Ne hakkın?" diyen çıkmıyordu. Rütbe, mansıpca da yükselmekte berdevamdı, hariciyeden, bilmem ne meclisine, oradan bilmem ne azalığına, boyuna tevcihat[1]... Bir bayramdan bir bayrama muhakkak terfi, zammı maaş... Daha yirmi beşindeyken mabeyincilerin, yaverlerin yanında, ayağı ayağı üstünde, ağzında sigara, kemali azametle oturup konuşur, ıslâhat, icraat için yapılması lazım gelen şeyleri söyler, saatlerce dinletir, padişaha layiha lâyiha üstüne bunları takdim eder. Şurayı devlet azalığına namzet, hemen bugün yarın tayini bekleniyor... Derken ilanı hürriyet; babası Bekirağa bölüğüne tıkılır, parasını alırlar, kendisini sürerler; mahdum bey şaşalar, kalır; o zamanlar hürriyetperverliğe merak salar, gazeteciliğe kalkar, fırkacılığa başvurur, hiçbiri sökmez. Kılık kıyafet eskiden yaptırılmış olanlara şükür, yerinde ama cepte beş paralar yok... Nerede o tokat fasılları? Kötüleyip kalır. Daha fenası bir gün Tünel'den çıkıp Beyoğlu'na ağır ağır dalarken uzaktan biri koşar önüne dikilir:

"Beni tanıdın mı?" der.

"Hayır?"

"Ben sana şimdi tanıtırım!"

"Pat!" bir tokat "çat!" bir tokat... Meğerse eski devirde dayağını yiyenlerden biriymiş...

Şimdi –ara sıra– peder beyefendiye de, mahdum beyefendiye de sokakta rast geldiğim oluyor. Galiba sefalet içindeler... İlle mahdum bey bitik; boynunda kâğıt yakalık, arkasında on beş senelik kloş palto, ayağında altı pençeli kunduralar, bir sarhoş gibi sarsıla sendeleye yürüyor.

---

1 tevcihat: rütbe artması

Şaşıyorum, o küstahlıklarıyla nasıl oldu da yeni devirde de parlayıp mesnetlere, mansıplara geçemediler!

Bir başkası:

İhya Efendizade Nazmi Bey, Babıâli'de kalem müdürü. Kâtip, hoş sohbet bir zat; fakat aksi huyları, fena itiyatları var; mesela kavgadan hazeder, daha doğrusu kavgasız yaşayamaz. Ev halkıyla, dairedeki memurlarla, sokaktaki esnaf ile, gelen giden misafirlerle, hülasa nerede olsa ve kiminle olsa hiç yoktan münakaşa çıkarır, marazaya başlar. Ama, yalnız ağız kavgası... Gayet korkaktır, el şakasına, tabancaya, kamaya, tehlikeli işlere hiç gelemez. Akşam oldu mu, şişman vücudunu bir yük gibi hohluya pohluya, söylene mırıldana, bin müşkülat ile taşıyarak evine döner; eski usul, babadan görme alaturka setresini derhal çıkarır, soyunur, entarisini giyip yaz ise bahçeye çıkar. Bahçe dediği dört duvar arasında kalmış bir aralıktan ibarettir. Zeyrek semtinde böyle, iki cılız incir ve zerdali ağacı dikilmiş, taflanlarla süslenmiş, fincan kadar havuzlu ev bahçeleri çoktur. Nazmi Bey'inki de bunlardan biridir; fakat hiç itina görmez, kireçsiz, harçsız, taşlar birbir üzerine konarak Bey tarafından cuma günleri evde kalındığı zaman yapılmış olan duvar, ikide birde, biraz yağmur ve sıkı lodosla yıkılır, daima gediklidir. Havuzun suyu tükenmiş olduğundan içinde şimdi iki karış çamurla yosun ve anaç kurbağalar doludur. İşte Nazmi Bey bunun karşısına geçer, rakı içer, ahkâm kurar... O kadar içer ki iki lokma yemeği güç yer, kendisini yatağa dar atar. Asıl merakı alışveriş etmek ve bu vesile ile bol bol, çeşit çeşit kavga çıkarmaktır. Sabahleyin zembili uşağa verir, çarşıya gider, bir defa sebzecileri dolaşır, onlarla atışır. Hem öyle

atışır ki halkı başına üşüştürür, dünyayı meraka verir, pesten, örtülü değil, avaz avaza, söve saya, ahaliyi çağırıp şahit ede ede... Şu, bu delalet eder, Bey'i oradan çıkarırlar, kasaba girer, onunla da bir miktar ağız şakası eder, bakkala başvurur, orada da biraz haraza... Nihayet sakinleşmiş, rahatlaşmış bir halde döner, o günkü vazifesini bitirmiş gibi bir memnuniyetle şöyle yarım saat kadar uyur, sonra giyinip kalemine gider.

Cuma günleri evde kalır, ya entarisinin eteklerini kuşağına sokup duvar tamiriyle meşgul olur, yahut da alt kat cumbaya kurulup gelen geçen satıcıları çevirir, pazarlık ve kavga eder. Mesela yoğurtçuyu çağırır:

"A, bu yoğurt sulu!"

Yoğurtçu itiraz eder:

"Taş gibi efendim," der. "Neresi sulu? Tenekeyi çevirsem düşmez..."

"Ya öyle mi, ver bakalım!"

O herifin başı üzerine "larp!" yoğurdu döker. Tabii bir kıyamettir kopar; bazen polis bile gelir. Fakat satıcı haksız çıkar, lanet okuya okuya gider.

Nazmi Bey kadar muhafazakâr adam bulunmaz. Konak yıkıcıya verilecek hale gelmiştir de içine bir tamir sokmamıştır. Poyraz tarafından lodosa nakleder, lodostan poyraza; evin içinde mevsim mevsim dolaşır, göç taşır; fakat başka bir semte, yahut bir sene de, ne olur şöyle bir sayfiyeye gitmez... Zaten vapurdan, trenden, arabadan korkar. Denizde iken bir kilometre öteden bir başka vapur görünse sararmaya başlar. Kaptana işaretler eder, halkın nazarı dikkatini celbe uğraşır:

"Bu ne ihtiyatsızlık canım, koca denize sığmıyorlar, birbirlerine sürtüne sürtüne geçiyorlar!" diye söylenir, arabada iken hiç konuşmaz, mütemadiyen sağma, soluna ürkek ürkek bakınır, sararır ve yakın bir araba geçti mi "Ay! Aman!" kabilinde birtakım sesler çıkarıp gözlerini kapar.

Trende de heyecan içindedir. Dişçi iskemlesine oturmuş sinirli kadınlar gibi sapır sapır titrer, ter döker. İşte onun için ne misafirliğe gider, ne sayfiyeye... Sabahleyin çarşı, öyleye doğru kalem, akşama avdet, rakı, uyku... İşte bu kadar! Evle Babıâli arasındaki yolu aylar geçer, değiştirdiği görülmez. Seneler olmuştur ki köprüden öte yana geçmemiş, semtinden başka tarafa ayak basmamıştır. O kavgasını etsin, başka hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Kahveye çıkmaz, tiyatroya gitmez, saz söz sevmez, yalnız hazettiği iki üç ahbabı gelirse tatlı tatlı sohbet eder, gençliğine ait menakıp anlatır:

"Sultan Aziz devrinde İstanbul'u görmeliydiniz," der. "O ne âlemdi, o ne cennetti...

Baştan başa düğün dernek çalgı çağnak... Para bol, mal ucuz, zaman müsait; halkın ömrü keyif içinde geçerdi. Kâğıthane, Bentler, Beykoz çayırı, Çırpıcı, Veliefendi yok mu? Oraları tarif edemem ki.. Mesela sahaf esnafı, celep esnafı, Mısırçarşılılar toplaşırlar, çadırlarla, yemeklerle oralara seyrana giderlerdi; ama bir gün için, üç gün için değil... Bir hafta kalır, içerler, yerler, burunları kanamadan, aralarında hiçbir niza çıkmadan gülüşe eğlene dönerlerdi. Kışın helva sohbetleri, baharda kuzu çevirmeleri... İlle Beyoğlu âlemleri! Ben o zaman gezginci idim, açık gözdüm, çapkındım; Kuledibindeki Pirinci'nin gazinosunda Lehli kızlarını dinlemek için hemen her akşam oraya gider, rakımı

orada içer, sonra Balıkpazarı'nda Kefalonyalı Yani'nin bir lokantası vardı; gayet nefis balık kızartır, yemeğimi de orada yerdim. Arabaya bir mecidiye verdin mi Büyükdere'ye kadar götürür getirirdi. O zamanlar zengin Ermeniler çoktu. Saraylarda müteahhitlik, nakkaşlık, kalemkârlık ederlerdi. İşte Beyoğlu'nun zevkini çıkartan onlardı, sefahati, zevki onlarda görmeliydi... Herifler araba ile Büyükdere'ye giderler; karılar koltuklarında sabaha kadar zevkederler, çaldırırlar, söylettirirler, sonra da caka satarlardı. Mesela arabacıyı çağırırlar:

'Kaç lira arabanın bedeli?'

'Kırk altın ağa...'

'Al, beş de cabası!'

Paralar sayılır, alış veriş biterdi; derken garsonu çağırırlar:

'Bir teneke gaz getir şu arabanın üstüne dök, ver ateşi!'

'Başüstüne ağa...'

İtiraz, korku, müdahale, niza yok... Canım araba cayır cayır yakılır, etrafında cümbüş edilirdi. Bu derece israfa varamayanların hevesleri içlerinde kalmasın diye şimdiki Talimhane meydanı yok mu, onun aşağısında bir sıra gazinolar yapmışlardı. Aftosunu[1] alan oraya gider, cam kırardı. Zaten bu binalar onun için çürük çarık, çam tahtasından kurulmuştu. Şöyle abandın mı 'gür!' bir tarafa devriliverir, bütün camlar şangır şungur kırılırdı. O zaman sayarlardı:

'Kaç parça?'

'Elli sekiz!'

'Ne eder?'

'Sekiz yüz yirmi beş!'

1 afto: gönül eğlendirilen kimse, aftos (Rum.)

'Al!...'

Altınlar tezgâhın üstüne fırlatılır, müşterilerin takdirleri arasında koltuk kabarta kabarta gazinodan çıkılırdı; kadın memnun, herif mağrur, dünya aferini havan, bir hal... Biz böyle günler gördük. Şimdi tevekkeli değil kapı dışarı çıkmam! Çingenece eğlencelerden zevk almıyorum, vesselam!"

Nazmi Bey hakikaten bu anlattıklarını gençliğinde görmüştü; hakikaten çapkın bir ömür sürmüştü, fakat sonra, safahatın ifratından sinirlerine bir zaaf gelmiş, böyle ürkek, kavgacı, aksi bir adam olmuştu. Mevkiinin hürmetine eski devirde onun deli deli kavgaları neticesiz kalır, kimse mukabeleye cesaret etmezdi; hatta evinin önünden cenaze geçirdiklerinden dolayı mahalle imamı ile az mı boğuşmuştu? Bu iş için fesini bastırıp nazıra kadar çıkmış, şikâyet bile etmişti. Galiba menine de muvaffak olmuştu. Yeni devir gelince işler değişti. Mahkemeden bir iki celp geldi. Zavallı Nazmi Bey korktu, dışarı çıkmaz oldu, başladı yalnız evdekileri haşlamaya... Onlar da birden hürriyetin verdiği cesaretle muamelelerini tebdil ettiler, cevap verdiler, hatta üstüne yürüdüler... Şaşaladı, sindi, hastalandı, çok geçmeden kavga edemediğine teessüründen vefat etti.

Sonuncusu:

Hacı İshak Efendi, Müzevir İshak Efendi demekle maruf, cami imamı... Kirpiksiz mavi gözlü, lekeli çilli yüzlü, seyrek sakallı bezirgana benzer şansız bir adam; cahil mi, cahil, hastalıklı mı hastalıklı, fakat müfsit[1] mi müfsit! Bir defa insanı diline doladı mı, kurtuluş yoktur, seksen yere girer ve seksen yerde bahsini açıp fesat, iftira namına ne yapılmak

1 müfsit: arabozan

kabilse yapar. Zaten muhakkak bir adamla uğraşmalı, didişmek, onu yere serinciye kadar, bir ay mı geçer, iki ay mı, her işi bırakıp ona kendini can ve gönülden vakfetmelidir.

Böyle tezvir[1] peşinde sarf ettiği kudreti, faaliyeti, o harareti ve heyecanı başka bir işte, başka bir meslekte göstermiş olsa ne muvaffakiyetler kazanmaz, neler olmazdı... Fakat gözü mevkide, parada değildir; didişmededir... Mahallede hiç yoktan meseleler çıkarır, ahaliyi iki taraf eder, birbirleriyle uğraştırır; sonra geçer karşıdan keyifle seyreder. Mesela bir çıkmaz yol vardır; onu açtırmaya kalkar, belediye dairelerini, defteri hakani kalemlerini, evkaf erkânını günlerce taciz eder, haritalarını, senetlerini meydana çıkarır, gelir kahvede okur, anlatır: "Hakkımızdır, burasını açabiliriz, yolumuz tam sekiz buçuk dakika kısalacak, mahalle de şeref bulacak!" der. Ahalinin bir kısmı muvafık bulurlar, lakin diğer bir kısmı, o çıkmaz sokakta oturup da araba patırtısından, gelen yabancı adamların huzurundan, tozdan çamurdan masun kalanlar tabii itiraz ederler. Zaten müzevir İshak Efendi'nin matlubu[2] da budur; içlerinden birine kancayı atmış, maksadı, onu üzmek, ona eziyet etmektir. Yoksa yol açılmış, sokak şeref bulmuş, ne umurunda... Bütün mahalle şimdi bu mesele ardında, her işi bırakır, meşgul olur. İshak Efendi artık körüklemekle meşguldür. Orta sınıf ahaliyi gidip böyle kahvelerde, cami avlusunda, şadırvan etrafında zehirler, yüksek sınıf mahalle erkânını da konaklarına uğrayıp meseleden haberdar eder, yardımlarını, tavassutlarını[3] diler... İmam

1 tezvir: yalan dolan, dedikodu
2 matlup: niyet
3 tavassut: aracılık, ara bulma

Efendi'nin tarafını tutanlar daima galip gelirler, neler yapmaz, neler yaptırmaz. Çıkmaz sokak sekenesi işi arttırırlar:

"Hele geçmeye kalkın, virane duvarlarını yıkmak isteyin, bak ne yaparız, kafalarınıza kaynar sular dökeriz, taş yağdırırız!" gibi tehditlere kalkarlar, dairelere istidalar verirler. Bahçelerinin o çıkmaz sokağa nazır olduğundan çamaşır günleri evlerinde iş ve güçlerinle meşgul olan muhadderatı islâmiyenin marin ve âbir[1] tarafından tecavüzata maruz kalması ihtimalini öne sürerek bir kurtuluş çaresi ararlar. Öbür taraf da gittikçe coşar, köpürür:

"Yıkacağız, yakacağız!" diye haykırır.

İşe delikanlılar, acar adamlar da karışır; fakat öbürlerinin de aralarında işgüzar, akıllı nüfuzlu adamlar vardır. Gece gündüz toplanıp istişare ederler, çare ararlar, galebe imkânını hazırlarlar. Derken bir sabah yolun açılmasına taraftar olan müzevir İshak Efendi bir şaşkınlık alır. Ağızdan ağıza bir haber:

"Çıkmaz sokağın tam sonuna bir mezar taşı dikilmiş!"

"Bre etme!"

Bir telaştır gidiyor, yalan da değil, kocaman bir taş, kavuklu kitabeli, şöyle yan yatmış yolunu bekliyor. Haddine mi ilişilsin, kan gövdeyi götürür. İshak Efendi hiddetinden sararmış, gözleri dönmüş bir halde kendisini sokağa atar, bol enfiye çekerek akşamlara kadar Yedikule bostanları arasında bir başına dolaşır, düşünür, şu çıkmaz yoldan kurtulmaya uğraşır. "Vay melunlar vay, bunlar; farkında olmadan nasıl o koca taşı getirmişler de dikmişler... Tuh, Allah belasını versin, uykuya yatacak sıra mıydı bu zaman? Sabaha kadar

1 âbir: gelip geçen

cumbaya geçip sokağı beklemeli, her tarafa gözcüler koymalı, nöbetçiler dikmeliydi.. İşi berbat ettik, gitti. Temizle bakalım şimdi şu pirincin taşını!"

O böyle kederli kederli kırlarda dolaşırken diğer taraf neşe içindedir. Hemen ertesi gece en nüfuzlularının evinde bir ziyafet çekilir, saz, söz, kahkaha, şarkı, kıyamet kopar... Yolda iki taraf birbirlerine manalı sözler fırlatır, gençler arasında maraza kopar, biraz atışılır, itişilir, mamafih çıkmaz sokaktakiler elan müsterih değildirler; geceleri nöbetle taşı bekliyorlar, baskına uğramasından korkuyorlar. Öyle ya, bunlar nasıl getirdilerse onlar da öyle götürürler; müzevir İshak'ın hali malum, çok sakin gibi görünüyor, çevireceği bir dolap vardır. Hakikaten öyledir de...

Hem imam diyormuş ki:

"O taşı getirdikleri gibi ben onlara götürtebileceğim, kendileri elimi eteğimi öpüp taşıyacaklar; fakat razı da olmayacağım!"

Aradan on gün geçer, bir sabah bir kalfa, iki dülger birer araba kum, çakıl, kireç, hülasa yapı levazımı, önde İshak Efendi sokağa girerler, acaba ne var? Ne yapılacak? Şimdi beri taraf mütebessim, bir keyiftir gidiyor, nihayet o sokak sekenesinden biri sorar:

"Ne o İshak Efendi, ne bu hazırlık?"

"Evliyaullahtan bir zatın böyle sokak ortasında yatmasını velinimet Efendimiz terviç[1] buyurmamışlar; bir miktar atiyeişahane ihsan buyurdular, türbe yapacağız!"

Gördünüz mü işi? Halbuki oraya bir bina çıkarsa sokağın manzarası berbat olacak. Bütün evler, yan pencereleriy-

1 tervic: tutma, destekleme

le denize oradan bakarlar, zaten iki kale duvarı arasında boş kalmış yegâne yer orası; şimdi o da kapanırsa yedi oda manzarasız kalacak; hem İshak Efendi'nin türbeyi inadına upuzun, sipsivri yaptıracağında şüphe yok... Bakın müvezir çevirdiği dolaba? Mabeyine kadar, padişaha kadar dayanmış!

Temeller derhal kazılmaya başlar, büyük bir bina yapmaya para kâfi değildir, ama İmam Efendi iane toplamaya çıkmış bile... Hazırlık dehşet, türbe değil adeta tekke yapılacak, bilmem ne paşa öyle arzu ediyormuş, belki kenara bir cami de yaptıracakmış... Diğer taraf heyecan içindedir. Bir uzlaşma çaresi ararlar, gelip İshak Efendi'den rica ederler: "Sokağı açalım, biz taşı getirdiğimiz gibi bir gece yine usulcacık götürürüz, türbeyi köşe başındaki makberin üzerine yaptırırız, üstüne para da veririz!" derler. Fakat öbürü razı olur mu hiç, irade-i seniye şerefi taalluk ettiğinden bahsederek ricacıları geri çevirir:

"Artık benim elimde değil," der, "getirdiğiniz taş bu mübarek zatın taşıymış, Allah ona türbe mukadder etmiş, hilafına hareket edemeyiz!"

Nihayet temeller biter, çatı alınır, yan tarafa bir de sipsivri türbedar odası yapılır; sokaktakiler belediyeye başvururlar, saraya kadar müracaat ederler, dinletemezler, türbe kurulur.

İşte bunun gibi, böyle, bin macera... Hususi aile işlerine de karışır, bereket mahalle imamı değildir. Öyle olsaydı acaba neler yapmazdı? Oturduğu semtin sahibi, kâhyası, polisi, hepsi odur. Tanımadığı adam yoktur ki... Zaptiye nazırını tanır, bütün müsteşarlar, muhasebeciler ahbabıdır; mabeyincilere kadar el kol, salmıştır ve bütün bu kuvvetleri şunun

bunun aleyhinde, tezvir için, bela çıkarmak için kullanır; her sokulduğu işten zaferle çıkar. Daha elli yaşına henüz girmişti, vefat etti. Ölümü gayet garip olmuştu:

Komşusu bahçe meraklısı, kendi halinde bir adamdı; son günlerde ona musallat olmuştu, bir duvar meselesinden dolayı didişiyordu. Bir akşam herkes yattıktan sonra dışarı çıkar, şeftali zamanıymış, usulcacık duvardan aşacak, gidip sahibinin bin itina ile yetiştirdiği ve yarın öbür gün koparacağı meyveleri çalacak... Halbuki evde o gün temizletmek için lağım çukuru açtırmış olduğunu unutur, bahçe içindedir diye fener de yaktırmamıştı karanlıkta yürür, içine yuvarlanır.

Ertesi günü ölüsünü bulurlar, kopardığı şeftaliler de kürkünün cebinden çıkar!

V

Harp Devrinin Hanımları

Kâni'nin ısrarına dayanamadım, geçen gün Büyükada'ya, Şâyan'ı görmeye gittim, zaten merak da ediyordum, servet samanı dillere destan olan şu dünkü ahretliği yakından seyretmek kaçırılır fırsat değildi. Kim bilir ne münasebetsizlikler edecek, ne şımarıklıklar, ne hoppalıklar yapacak, beni nasıl kızdıracak ve eğlendirecekti... Doğrusunu söylemek lazım gelirse içimde kıskançlığa, hasede benzeyen ve beni kurt gibi yavaş yavaş kemiren bir şey yoktu diyemem. Üzülüyor, gitmekte tereddüt ediyordum. Fakat düşündüm ki ben de muhtaç, sefil, değildim. Alelhusus yaşıma rağmen hâlâ güzeldim, hâlâ da genç gibi etrafımda tesirler yapıyor, seviyor, seviliyor, hayattan zevk alıyordum. İşte o bundan mahrumdu. Onun parası bunu temin edemiyordu... Daima Şâyan'a kendi varlığımı duyurabilir, daima onu kahreder zehirleyebilirdim. İşte böyle düşünerek ziyarete karar verdim; kendi hüsnüme, vücuduma güvenerek buna teşebbüs ettim. İç çamaşırımdan peçeme kadar saatlerce evirip çevirip muayene ve tecrübe edip öyle itina ile giyindikten sonra Tokatlıyan'a uğrayıp çocuklara şeker ve çikolata aldım, en

pahalı kutulara koydurdum; vapura bindim. Ada iskelesinde arabacılardan birine dedim ki:

"Kâni Bey'in oturduğu köşke gideceğim!"

"Buyurun!"

Herkes biliyor. Birkaç ayda unvansız, memuriyetsiz kendilerini koca zengin Ada'ya tanıtabilmişler, bir isimlerini söylemek kâfi geliyor. Biraz alınarak, arabaya her zaman binmek mutadı olanlara mahsus bir vaziyetle oturdum. Nizam Caddesi'ne saptık. Küçük yaşımdan beri her önünden geçtikçe dikkatimi çeken yarı kârgir, yarı ahşap kunt yapılı, mehabetli[1] bir köşkün önünde durduk. Saat ikindiye yakındı, kapıyı ittim, çıngırak sallandı... Çam ve manolya ağaçlarıyla gölgelenmiş ve sulanmış serin bir yoldan yürüdüm. Kapısı bol evlerde beni şaşırtan bir cihet vardır; acaba ev halkı hangi taraftan işlerler ve hangi tarafa gidilirse acemi görünülmez, bilakis oranın itiyadına muvafık hareket edilmiş olur, şaşırtılmaz. Mermer merdivenleri çıktım, zile bastım, kolalanmış bembeyaz önlüklü bir Rum hizmetçi kapıyı açtı. Böyle zamanlarda kıyafetin, hal ve tavrın çok tesiri vardır, benim: "Hanımefendi evde mi?" sualimden, bu sözün çıkışından derhal ehemmiyetimi mevkiimi anladı, şöyle bir baktı, zahir kıyafetim de emniyet verdi ki derhal:

"Buyurunuz!" dedi.

Eşya hep ağır gösterişli... Yan salona girdik, hemen baş tarafa geçtim, oturdum. Alt kattan ve üst kattan birçok sesler geliyordu, evde bir telaş vardı, bir misafir yahut bir ziyafet hazırlığı, hatta daha fazlası, daha ehemmiyetli ve daha telaşlısı... Bu

1 mehabet: büyüklük, ululuk

hal hiç hoşuma gitmedi. Alelusul merdiven başında birtakım fısıldılar oluyor, adeta bir küçük münakaşa yapılıyordu. Kulak verdim, galiba hizmetçiyi azarlıyorlar, beni kabul ettiğinden dolayı çıkışıyorlardı. Büsbütün sıkıldım, bir müddet sonra kalktım, sofaya çıktım, dönüp gidecektim. Arkamdan biri:

"A, İsmet, İsmet Hanım!" diye söylendi, döndüm, Şâyan' la karşılaştık.

Ne garip şey, birbirimizi hiç sevmediğimiz halde gene derhal kucaklaştık, öpüştük. Büsbütün kupkuru, kaskatı, dişlek ve sevimsiz olmuş...

"Hiyanet" diyordu. "Bana bir kere uğramadın, uzaktan uzağa haberlerini alıyordum, fakat bir türlü izini bulamıyorum ki... Bir İzmir'de, bir Viyana'da, dünyayı alt üst ettin!"

Bu iyi kabul üzerimde derhal tesirini gösterdi, sanki Şâyan'ı eskiden beri seviyormuşum gibi içimde kuvvetli bir duygu vardı; yüzüne adeta memnuniyetle, küçücük bir tahassürle, isteye isteye bakıyordum, sözlerini lezzetle dinliyordum.

"Kardeşim," dedi. "Kılığımı affet, görüyorsun ya, giyiniyordum, bir hanım geldi dediler, kimdir diye merak ettim, aşağı indim, bir kere görecektim, yabancı ise çıkmayacaktım, baktım sen... Nasıl üzerine atıldığımı bilmiyordum, ne iyi ettin, zaten Kâni söylüyordu 'Vapurda rasgeldim, rica ettim, bugünlerde gelecek' diyordu; kapıda her araba durdukça yüreğim kalkıyordu, pencereye koşuyordum." Biraz durdu. "Ne iyi tesadüf, talihlisin, bu akşam düğünümüz var, mükemmel eğleneceğiz!"

Ben:

"Ne düğünü, kim evleniyor!" diye soruyordum, o cevap

vermiyordu. "Şimdi sana gelini göstereceğim, bakayım beğenecek misin?" diyordu.

Elimden tuttu, merdivenleri çıktık. Yukarı katta telaş daha ziyade idi, gülüşüyorlar, konuşuyorlar, şuraya buraya acele acele gidip geliyorlardı. Bir sürü kadın, birçok genç kız, elbiseler, kumaşlar, kutular ve bohçalar arasında kaynaşıyordu. Bir odaya girdik. Tuvaletin önüne bir bodur kız oturtmuşlar, saçını yapıyorlardı. Şâyan bana usulcacık izahat veriyordu:

"Bizim hizmetçi Peyker," diyordu, "onu kocaya veriyorum, hem birden kararlaştı. Dün sabah, güneş yeni çıkmıştı. Ben balkonda hâlâ uyuyamamış oturuyordum. Bazı geceler böyle uykum kaçıyor, çamlığa doğru bir başıma gezmeye bile çıktığım oluyor, yine dolaşmaya niyet ettim, gürültü yapmadan merdivenleri indim, koca evin içinde benden başka uyanık yok zannediyordum, meğerse varmış, hem de ne uyanıklar... Bir kapı gıcırdadı, bir fısıltı oldu, irkildim, sonra kendimi göstermemek için portmantonun arkasına gizlendim. Bir de ne bakayım, işte şu kız yarı çıplak, arka bahçenin penceresinden sarkmış birisiyle konuşuyor, tabii uşaklardan biriyle... Acaba hangisi ve ne konuşuyorlar? Usul usul, ayaklarının ucuna basarak arkasından yaklaştım. Baktım Bekir'in sesi, bizim vekilharç: 'Kız Peyker, seni kaçıracağım!' diyor, öbürü de yayık yayık 'Haddine mi düşmüş senin, saçımın teline ilişemezsin!' diye cevap veriyor. Âşıkane sohbet ediyorlar. Hiç belli etmedim, döndüm, fakat kararımı vermiştim. Kâni'ye bile danışmadım. Biraz sonra Bekir'i karşıma çağırdım:

'Sana Peyker'i veriyorum, şimdi nikâhınız olacak, yarına düğün!'

'Aman efendim, bir kabahat mi ettim...'

'Hayır, fakat razı olmayacaksan bir saate kadar haber ver, yerine başkasını tutacağım!'

Sonra Peyker'i buldurdum:

'Seni Bekir'e veriyorum, şimdi imam gelip nikahınızı kıyacak, yarına da düğününüz olacak. Razı değilsen söyle, evden çıkacaksın!'

Bir saate kalmadı, ikisi de zaten canlarına minnet, yanıma geldiler, etek öptüler, teşekkür ettiler. Ben öğle uykusuna yatmadan imam işini bitirdi. Uşaklardan kimi vekil oldu, kimi şahit, acele acele nikâhı yaptık. Bu akşam da bahçedeki iki odalı bekçi dairesinde güvey koyacağız."

İnsana para neler yaptırıyor... Ev altüst olmuştu; ciddi bir düğün varmış gibi yemekler hazırlanıyor, komşular çağrılıyor, saz getiriliyor, kıyamet kopuyordu. Şimdi giyim kuşam saatiydi. Şâyan'ın kızı Halâvet, yanına akranlarını toplamış, şımarık şımarık söyleyip gülerek gelini hazırlıyor, süslüyordu. Peyker mutlu, memnun, taş bebek gibi iskemlesinin üzerinde donmuş, kendisini bu arsız kızın eline bırakmıştı. Neler yapmıyorlardı... Kimi tırnaklarını parlatıyor, kimi dudaklarını boyuyor, kimi göz kapaklarına sürme çekiyor, kimi kirpiklerine boya sürüyordu. Bir saç yapmışlardı, hakikaten mükemmel olmuştu. Zaten gelin güzelce, alımlı bir kızdı. Tuvaletle bir kat daha güzelleşmiş, pek körpe, pek küçük de olduğundan kıvrım kıvrım saçları, mavi gözleri ve masum çehresiyle Frenk resimlerindeki kanatlı meleklere dönmüştü. Benim hoşuma gitti. "Gelinimiz de pek güzelmiş canım, bir içim su..." diye kızı okşadım, kızardı, gözlerini yere indirdi. Şâyan derhal ona bir çift Felemenk küpe, bir bilezik, bir

yüzük vermişti; Halâvet Hanım da şimdi, benim yanımda, çekmecesini açmış, "Hangisini versem? Acaba şunu, yoksa bunu mu?" diye mücevheratının içinden adicelerini birer birer seçiyor, bize gösteriyor, fikir danışıyordu. Nihayet bir hafif, çocuk işi pantantif ayırdık, sokağa atsan su içinde yine bu para ile yetmiş, seksen lira eder. Gelin hazır oldu, fakat teli eksikti, İstanbul'a telefon ettiler, yazıhaneden bir adam hemen alsın gelsin dediler. Ev halkı hanımlarından hizmetçilere kadar hakiki bir düğün oluyormuş gibi giyindiler. Derken misafirler de gelmeye başladı. Ada hanımları bu fırsatı kaçırmamışlar, takmış takıştırmış, davete icabet etmişlerdi.

İşten Kâni'nin henüz haberi yoktu; şimdi, evine dönünce bu hazırlığı, bu şaşaa ve şenliği görüp şaşıracak, bu ona bir "sürpriz" olacaktı... Ama bu gece gelin güveye verilen hediye ve sairelerle beraber mesela yedi yüz, sekiz yüz lira masraf edilmiş; ne çıkar, dört, beş saat eğlenilmek ihtimali var ya... Feda olsun! Bunu Şâyan söylüyordu; hani bizim Şâyan:

"Sittî, sittî!" diye mezat malı bir küpe için Taya Hanım'ın eteğine varan Şâyan!

Yine o Taya Hanım anlatırdı, eski büyük konaklarda bazen bu kabil sahte düğünler yapılırmış, fakat haremde, yalnız hanımlar arasında... Mesela halayıklarından birini gelin sayarlarmış, birini de güvey, birini tellerler, pullarlar, öbürünü erkek kıyafetine sokarlarmış, sonra davetler yapılır, takım teferruatıyla birçok hanımefendiler, sahici bir düğüne geliniyormuş gibi hediyeleri baş kalfanını koynunda olduğu halde konağa gelirlermiş. Saz olur, söz olur, yenir, içilir, gülüşüp eğlenirlermiş. O zamanlar için bu hiç de aykı-

rı düşmezmiş. Zira harem hayatı pek mahdutmuş, hanımlar dışarıda eğlenemezler, gönüllerini avutamazlarmış. Böyle vesileler bulmak, sebepler icat etmek lazım gelirmiş... Galiba Şâyan, Taya Hanım'dan bir vakitler el pençe divan dinlediği bu masalı şimdi tatbik ediyordu. Ona özeniyor, ona yelteniyordu.

Kâni geldi, fakat evdeki bu acele düğüne hiç şaşmış görünmedi:

"Pek âlâ, pek âlâ! Eğlenin!" dedi, elbisesini değiştirdi, kalktı gitti.

Biz, kadınlar, bizbize kaldık. Aramızda yalnız iki erkek vardı. Biri hukukta mı, darülfünunda mı, bir büyük mektepte muallimiymiş, ama muallime benzeyen bir cihetini ben göremedim, züppenin âlâsı, sırtında beli kemerli dapdaracık harp modası elbise, bileğinde altın bilezikli şekilsiz, acayip bir saat; ipek gergin çoraplarını ta baldırına kadar gösterip öyle oturuyor, lavantadan, kumaştan, terzilerden bahsediyor, soğuk soğuk galantöriler yapıyor. Fakat güzel çocuk... Hanımlar gözleriyle onu yiyorlar; Fatin Bey aşağı, Fatin Bey yukarı, başka lakırdı yok, meclis sanki onun şerefine kurulmuş, halk ona hoş görünmek için giyinmiş, söz onu eğlendirmek için söyleniyor... Yirmi hanımın birden şu genç çocuk uğrunda bu kadar kırılıp dökülmeleri canımı sıkıyordu. O, müstağni,[1] lakayit, hepsini arzusuna râm edeceğinden emin, ortada bir prens gibi dolaşıyor, hizmetçilere emirler veriyor, taze kızlarla şakalaşıyor, odadakilerden kimine:

"Şeker abla!"

---

1 müstağni: elinde olanla yetinen, doygun

Kimine:

"Cici yengeciğim!"

Kimine de:

"Yakut hanım!" diye hitap ederek iltifatlarda bulunuyor, bir sürü şımarıklıklar, laubalilikler yapıyordu...

Herkes bunları hoş görüyor, hatta bekliyor, memnun oluyordu. Öbür erkek bir ihtiyat zabitiydi. Sipsivri, kupkuru, sade kemikten ibaret bir genç... Fakat belli ki epey para tutuyor, işi yoluna koymuş; hat komiserliğinde mi memur nedir, hanımlar ona da fazla mültefit;[1] ille ticaret yapan üç kadın vardı, peşini bırakmıyorlar, sıra ile köşelere çekerek fısıl fısıl, mırıl mırıl konuşuyorlar, bir taraftan da çocuğa ümit vermek için hoppalıklar, hafiflikler ediyorlardı. O kadınlara karşı acemi görünüyordu; iyice avlamışlar, kumpanyalarına sokup işlerini gördürmeye muvaffak olmuşlardı; vagon, koli, piyasa kelimeleriyle dolu ticari bir hasbıhal edilirken tuz, biber makamında, yem, tuzak olsun diye bu şaşkın beye fazlaca sokuluyorlar; ondan bahsederken yüksek sesle:

"Bizim ağabeyimiz o!"

Yahut:

"Küçük velihat!"

gibi tabirlerle izzetinefsini okşuyorlardı. Hülasa Fatin Bey'i de, Hulki Bey'i de, ayrı ayrı sebeplerle şımartıyorlar, baştacı ediyorlardı. Köşk baştan aşağı aydınlıklar içinde yanıyordu. Hep kadınla dolu idi; bu iki bey şu şaşaalı, şu yarı sarhoş ve çok coşkun haremin sahipleriydi.

*

1 mültefit: iltifatkar

Gelin, şimdi tellerini takmış, duvağını şöyle başından yana atmış aramızda gezdiriliyordu. Gülüşmelere alaylara sebep oluyordu. Biçare kız alışmadığı bu dar elbise, bu ağır yük, kendisiyle meşgul bu halk ortasında kıpkırmızı, hatta mosmordu. Sıkıntıdan, yorgunluktan ve heyecandan takatsiz, mecalsiz düşmüştü. Ben acıdım da müdahale ettim, "Onu bekletmeyelim, varsın gitsin, rahatına baksın" diye bir an evvel elimizden kurtardım.

Köşelerden birinde dört, beş hanım halka olmuşlar, Avrupa seyahatlerinden bahsediyorlardı. Kimi İsviçre'de uzun müddet kalmış, kimi şöyle, iki ay içinde bütün Almanya'yı ve Avusturya'yı dolaşmış, kimi de Berlin'de senelerce oturmuştu. Mütemadiyen birbirlerinin hatalarını düzeltiyorlar, mütemadiyen malumat gösterip hasbıhal değil, münakaşa ediyorlardı. İlle içlerinden birisi seyahat rehberi gibiydi; biraz da Almanca biliyordu, kabil mi başkasına söz söyletsin, nefes nefese, heyecandan her tarafı oynayarak, gözleri dönmüş, kendini kaybetmiş emsali görülmemiş bir coşkunlukla kimseye lakırdı sırası vermiyor, makine gibi hep kendi söylüyordu. Nihayet takatsiz kaldı, tükendi de öyle sustu. O söylerken öbürleri dinlemek mevkiinde kaldıklarından dolayı ne kadar sıkılıyorlardı... Bu onlar için dayanılmaz bir azaptı, zaten niçin seyahat etmişlerdi? Seyahate çıkmayanları kıskandırmak ve avdette bol bol lafını etmek için değil mi? Halbuki bu meclistekilerin hepsi Avrupa'yı görmüş kadınlardı ve şu geveze hanımdan da sıra düşürüp bildiklerini, yahut, diğerlerinin bilmediklerini anlatmaya muvaffak olamıyorlardı... Binaenaleyh fena halde canları sıkılıyordu.

Ötede bir başka gurup, gençler ve güzeller veya kendi-

lerini genç ye güzel addedenler Fatin Bey'in etrafında toplanmışlar, ince, derin bir mübahaseye[1] dalmışlardı. Hani hanımların basmakalıp sohbetleri vardır: "Koca nasıl olmalıdır, evlilikte saadet ve bedbahtlık nedir?" gibi bitip tükenmez ve incir çekirdeği doldurmaz mübahaseler, işte bunlardan biriyle meşguldüler. Hiçbiri hayatından memnun değildi, hiçbiri kocasını kendisine layık görmüyordu, hiçbirinin gençliğinde tahayyül ettiği saadet hasıl olamamıştı. Bunu apaçık, dobra dobra söylemiyorlar, meyus,[2] mağmum[3] bir çehre takınarak ve kendilerine acındırmaya çalışarak gizliden işrap ediyorlardı.[4]

Bu hazinelerin ne ehil ellere geçtiğine, bu incilerin horoza kısmet olduğuna insanın acıyacağı gelirdi. Fakat hakikat hiç de öyle değildi; talihlerinden ve anlaşılmadıklarından şikâyetleri Fatin Bey'e bir gösteriş, Fatin Bey'in rikkatini ve nazarıdikkatini celp için bir bahane, bir vasıta idi. Hayatın dertsiz, sergüzeştsiz, sükûnetle geçtiğine razı olmayan bu hanımlar rahatçacık yaşadıkları evlerine, kocalarına karşı muhalefet ediyorlar, kendilerini mazur mevkiinde gösteriyorlardı. Halbuki Fatin Bey gayet kayıtsız görünüyor, yarı dinliyor, bermutat: "Şeker yengeciğim, cici ablacığım..." hitaplarıyla şakalaşıyor, gönlünü eğlendiriyordu.

Başka bir köşede hanımlar poker oynuyordu. Gürültülü, nizalı[5] ve usulsüz bir poker... Deli deli blöfler yaparak oyunu arapsaçı gibi karmakarışık ediyorlardı. Birkaç defa darılıştı-

1 mübahase: tartışma
2 meyus: üzgün
3 mağmun: gamlı
4 işrap etmek: üstü örtülü anlatmak
5 niza: çekişme, bozuşma, kavga

lar, kavga yaptılar. Sonra tekrar barışıp bir müddet geçince yine bozuştular. Bu poker mütemadi bir niza vesilesiydi. Her kâğıt dönüşte ortada birkaç pot eksik oluyor, koymayan kimse bir türlü anlaşılmıyor, uzun uzun istintaklarla[1] oyun arızaya uğruyordu. Hepsi, "Restiniz!" demeye meraklıydı, sanki bunun için, bunu söyleyebilmek için oynuyorlardı.

Başlarında durup biraz seyredebilmek için insan, alelhusus oyundan anlayan bir kimse, ne sabırlı, ne metin olmalıydı... Ben tahammül edemedim, Küçükhanım'ın akranlarıyla oturduğu öbür odaya geçtim; biraz da onlarla vakit geçirdim. Hep türedi kızları... Hanımları evde yokken elbiselerini giyinip salona geçen ve hanım taklidi yapan bir sürü ahretlikler içindeyim zannettim; öyle, yılışık yılışık gülüşüyorlar, öyle birbirlerini dürte dürte konuşuyorlar, öyle kaş göz hareketlerde işaretler ediyorlardı. Daha iki, üç seneden beri zengin hayatına karışan bu mahalle çocukları servetin tılsımlı elinde elbette düzeleceklerdi, elbette düzelmeleri lazım gelirdi. Fakat hep kendi aralarında, bu türedi muhitinde yaşadıkları için bir türlü ıslah edilemiyorlar, değişemiyorlardı. İçlerinde ne de güzelleri, taravetli ve nefisleri vardı... Vücut, şekil, elbise itibarıyla gözlerimi aldılar, gönlümü avuttular... Lakin hareket ve söz cihetinden pek adi, pek aşağı mahluklardı. Her şeye birden başlamışlardı: Saza, lisana, tuvalete... Fakat hiçbirine ehemmiyet vermiyorlar, öğrenmiyorlar, çalışmıyorlardı. Gözleri hep haşarılıkta, çapkınlıktaydı; ömürlerini İstanbul'a inip terzi terzi, dükkân dükkân dolaşmakla para sarf etmekle geçiren bu kızların belliydi ki peşlerinde birer veya bir kaçar züppe geziyor,

1 istintak: sorgu

eteklerinde herifler dolaşıyordu. Kim bilir nasıl adamlardı? Kim bilir pek yakında ne maceralar öğrenilecek, ne kirli, bulaşık sergüzeştler duyulacaktı?. Biçareler pek de toy, cahil, idraksiz, irfansız çocuklardı; on dörder, on beşer yaşında olmalarına rağmen küçücük çocuklar gibi saçma sapan, deli dolu konuşuyorlar, sap derken samana atılıyorlar, iptidai mekteplerinin lisanıyla birbirlerine "A kardeş..." diye hitap ediyorlardı...

Küçükhanımlar arasında bir "Matmazel Mari" ile bir de "Mis Novart" dolaşıyordu. Biri Rum, biri Ermeni... Onlara itibar fazlaydı; İstanbul ve Ada seyranlarında bu küçük milyonerlere refakat eden şu adi komşu kızları, cetbecet hanedan, bir büyük ecnebi ailesine mensup prensesler kadar ikram ve ihtiram görüyorlar, zavallı bizim paralı fakat akılsız çocukları etraflarında pervane gibi döndürüyorlardı. Matmazel Mari ele bakmakta, fal açmakta mütahassıs idi; Halâvet Hanım da şimdilik buna merak sarmıştı, bana bile musallat oldu, Matmazel'e yalvardı; talihime baktırmak istedi. Rum kızı pespayeliğine rağmen –hiç şüphe yok– bizim küçükhanımlardan daha terbiyeli, daha meclis kadını, daha da vekarlıydı. Böyle bir ziyafet ve cemiyet gecesi falcılık teklifine maruz kalmaktan müteessir oldu, kıpkırmızı kesildi, şimdi sırası olmadığını, yarın, gündüz gözü ile bakacağını söyledi; öbürü işi anlamayarak ısrar ediyor, "Hadi Matmazel, oh benim cici Matmazel'im, köpeğin olayım..." diye arsız arsız yalvarıyordu.

Nihayet diğeri büsbütün kızdı; yerinden kaktı, o zaman Mis Novart denilen Amerikan tahsilli Ermeni kızı, "Size yakışık alır ki böyle meclislerde fal lafı edesiniz." itirazıyla bi-

zimkileri azarladı, Matmazel Mari'yi müdafaa etti. Ben de bozuldum. Ah bu Mis Novart! Hadi o Rum kızı neyse, gene bir hoş ciheti, hiç olmazsa kanının sıcaklığı ve çehresinin sevimliliği vardı; ya buna ne diyeyim ki ne sözü çekilir, ne yüzü... Kocaman burunlu, kocaman gözlüklü ve kocaman elli, ayaklı bir kavruk, kart kız... Malumatfuruş mu malumatfuruş... Yanlarında oturduğum on dakika içinde bana kendisini satmak için nelerden, ne lüzumsuz şeylerden bahsetti.

Hani dünyanın bildiği, işite işite bıktığı lakırdılar vardır, gene mutavassıt adamlara söz sermayesi olur, işte onlardan boyuna söyledi: Gece yatarken kış, yaz pencereleri açmalıymış, Fransız akademisi bilmem ne kadar senede Fransızca lügatın bilmem ne harfine gelmiş, Avrupa'da tramvay bekleyenler bekleme yerinde birer numara pusulası koparır, ona göre arabalara binermiş. İlâh... Küçükhanımlar bu lakırdı kırıntılarını can ve yürekten, hayran hayran dinliyorlar, bana da göz kuyruğuyla:

"Nasıl, gördün mü Mis Novart'ı, ne malumat, ne malumat, değil mi?" manasında birer kere bakıyorlardı. İçimden "Allah size bağışlasın!" dedim, kalktım; memnun da olmadılar değil, zira kendi aralarında kalıp teklifsiz, külfetsiz, sere serpim oturup cıvıl cıvıl ötmek daha işlerine geliyordu.

Zaten hanımlar meclisinde de böyle bir itibarlı kadın, bir Madam Aldiyado mevcuttu; yaman bir Yahudi karısı... Belki de vaktiyle bohçacılık ederdi, adeta gözüm ısırıyordu. Konaktayken ara sıra haber verirlerdi:

"Bohçacı Madama gelmiş, çıksın mı?"

Canımız sıkılıyor ve neşemiz de yok ise, "Peki, gelsin!" derdik; şişman bir kadın, yanında iki azim bohça içeri girer,

etek öper ve malını bin itina ile açıp sonra da devşirip katlayarak sıra sıra gösterirdi. Hizmetçiler, halayıklar da seyrine gelirlerdi. Onlara da kumaş kestirilir, hediyeler alınırdı. Bohçacı Madam'la konak erkânının daima bir hesabıcarisi vardı. Her alış verişten sonra birer defa sorulurdu:

"Benim borcum ne kadar etti Madama?"

O, kirli bir muşamba Yahudi defteri açar "tresiyontos, tresiyontos isin kovanta, kovanta çentros" diye bir hesap yapar, paranın bir kısmını alır, kalkıp giderdi. Sonraları bohçacılar ortadan kalktı, bu âdet unutuldu. Halbuki, bana öyle geliyor ki eski konakların ve eski muaşakaların bu bohçacı kadınlar ehemmiyetli birer rüknüydü[1]. Onları bile gözüm arıyor.

Madam Aldiyado babadan İspanyol ve anadan İtalyan olmak iddiasında yarı dalkavuk bir hoş sohbet kadındı, ondan çok haz ettim, yalnız sahte vatanperverliği hiç hoşuma gitmedi. Devletimiz, diyor, devletimiz işitiyordu. Onun zaten işi gücü konser, tiyatro biletleri satmak suretiyle iane toplamak, hayır cemiyetleri peşinde koşmaktı. Nerede aza değildi ki... Hilâliahmer'de, Müdafaimilliye'de, fukaraperverlerde, aşçılarda, işçilerde, her yerde... Hepsinde de meclisi idare azası... Madam Aldiyado bu gayretin mükâfatını ziyadesiyle görüyordu. Bir kere, Osmanlı Bankası'nda on beş lira aylıklı adî bir kasadar olan kocasını, fırsat çıkar çıkmaz hemen yeni bankalardan birine kalem müdürü yaptırmış, bütün ailesini kadınlı erkekli derece ve iktidarlarına göre telefon, tramvay şirketinden iaşe, posta nezaretlerine kadar her müessese ve her daireye kapılandırmıştı. Aldiyado ailesi bugün refah, ikbal içindeydi. Benim nüfuzlu bir kadın oldu-

1 rükün: bir şeyin en güçlü ve sağlam yönü

ğuma ihtimal vererek, ne olur ne olmaz, ilk dakikadan dostluğa başladı. İkide birde yanıma geliyor, başkalarına hitaben benim işiteceğim surette, "İsmet Hanımefendi'yi canım çok çekti!" gibi iltifatta bulunuyordu. Bu kadının yeni devir erkânından tanımadığı adam yoktu; isimlerde, cisimlerde biliyor, ahbap olduklarını söylüyordu. Hem belli ki, yalan da değildi; hepsinin, hem de daima methederek, hususi hallerine ait malumat verebiliyordu.

Bir aralık Şâyan'la köşede baş başa kaldık. Odalar sigara dumanına boğulmuştu; misafir hanımların hepsi de tütüne düşkündüler; hoş sade tütüne değil, içkiye, lokman ruhuna hatta morfine bile düşkündüler. Mesela birini gösterdiler, Nermin Hanım, saz gibi ince, soluk cansız bir kadın, yüzü sapsarı, gözleri cam gibi parlıyor, galiba verem diyordum, meğerse eter kullanırmış, yanımıza geldi, Şâyan sordu:

"Nasılsın cicim, ruhunla aran iyi mi?"

Ben bu "ruh" ismi verilenin bir dost olması ihtimalini düşünerek kendi kendime: "O da mı âşık?" diye soruyordum. Halbuki "ruh" diye lokman ruhunu murad ediyorlarmış; Nermin Hanım can ve gönülden izahat verdi; anlatırken sesi titriyor ve diline –heyecandan mı, yoksa ilacın tesirinden mi ne– bir tutukluk, bir ağırlık geliyordu:

"Ah," dedi, "başım şişti, bir kendimi eve atsam, hemen süngerime kavuşacağım, benim için artık hayatın başka zevklerde aranmak ihtimal kalmadı; bak akşamdan beri şuradayım, eğlenmem lazım gelmez mi, hayır, aklım hep ruhumda... Sevgilimi bekler gibi, sevgilimle buluşacağım gibi, hep onu düşünüyorum, fikrimi başka bir işe çevirmiyorum..."

Güya bilmiyormuşum gibi sordum:

"O kadar mı zevkli şey canım," dedim, "size nasıl bir keyif veriyor ki?"

Yüzüme hayretle, hiddetle, hülasa hoşnutsuzlukla baktı, başını salladı:

"Anlatamam ki," dedi, "hiç tatmamışlara anlatılamaz ki...Her seferinde dünyada başka âleme, yedi kat gökyüzüne çıkarım... Orada keder yoktur; gam yoktur; acı, eziyet yoktur; tatlı bir rüya içinde, kulaklarınız tatlı hatıralarla çınlayarak, öyle, dünya yüzünde emsalini göremeyeceğiniz bir saadetle beş on dakika yaşarsınız ki bütün bir hayata bedeldir. Yanınızda o sırada davullar çalınsa, sahan kapakları vurulsa, silahlar patlayıp adamlar boğuşsa bir musiki gibi hoş gelir. Dedim ya, bizim için, şişemiz elimizdeyken, hayatta fena ses, fena iş yoktur; her şey tatlı, her şey latiftir..."

Birden sustu, biraz düşündü:

"Allahaısmarladık, ben gidiyorum, iştihamı getirdiniz, zaten sabah, bakınız ortalık ağardı... Adiyo!"

Şâyan bana dedi:

"Gördün mü biçareyi, başından geçen felaketlerle bu hale geldi. Belki işitmişsindir, İstanbul'un meşhur hikâyelerinden biridir, hani ya iki kız kardeş kendilerini süblime ile zehirlemişlerdi, bir aşk meselesi... Canım hatırlamıyor musun, Pendik'te, iki sene oluyor..."

"Ha, hatırladım..." dedim, filhakika şimdi vakayı iyice hatırlamıştım.

Az çok acıklı, hayli acayip bir hikâyedir. Anlatayım:

Üç Kevakipzadeler:

İki kız, bir erkek üç akraba, üç Kevakipzadeler... Üç

mahluk da birbirlerinden hassas, birbirlerinden mariz... Zaten incecik, filiz gibi mağmum edalı, bedbin gönüllü, şair, âşık şeyler... Ta küçük yaşlarında tanışıyorlar ve sevişiyorlar, ama her üçü de, aynı şiddetle, aynı kuvvetle, birini diğerinden ayırt etmeden seviyorlar. Erkek bu iki kız kardeşe de âşık, iki kız kardeş de erkeğe âşık, ayrıca birbirlerini de delicesine seviyorlar, hülasa girift olmuş bir muhabbet; çözülmez, seçilmez, taksim olmaz bir garip sevda... Akşam, sabah başlarını alıyorlar, ya deniz kıyılarında, ya tarlalar arasında saatlerce kol kola her üçü dolaşıyorlar, kıskançlık duymadan, birbirleri için hiç fena fikirler taşımadan, mesut yaşıyorlar. Nermin, küçüğü, henüz kızarmış, mısır püskülü gibi çiğ renkli açık saçlarıyla, kansız çehresiyle, sarı gözleri, narin boyu ve duru beyaz teniyle öyle uçucu öyle yarı mevcut bir mahluk ki insan ne ile, nasıl, niçin yaşadığını birden anlayamıyor, merakla, şaşkınlıkla yüzüne dik dik bakmaya mecbur oluyor; Çin kâğıdından, kumaştan yapılmış, renk ve müşabehet verilememiş bir bebek... Öbürü, Münire. İki yaş büyüğü, tıpkı Nermin, vücutlarının biçimi tamamen aynı; lakin bunun saçları ve gözleri simsiyah, binaenaleyh kardeşinden daha canlı, daha kudretli görünüyor. Onda yaşadığını başkalarına da hissettiren bir hal var, diğeri gibi öyle asumani, hayali değil, mevcut ve kadir... Fakat hassasiyet cihetinden ikisi de bir; ikisi de şiirle, romanla meşgul; Bidar Bey de upuzun saçları, solgun çehresi, geniş mantosuyla İstanbul'da bir Alfred de Musset gibi dolaşıyor, gece sabahlara kadar oturup odasında şiir yazıyor, tenha tenha köşeler bulup hicranlarını terennüm ediyor... Bir duygu ve bir laftan ibaret bir adam... Küçücükken adi tercüme romanlar-

la başlamışlar, "Amory"ler, "Antonin"lerle sinirlerini iyice gevşettikten sonra yavaş yavaş "La Dame aux Camélias"lara geçmişler, daha sonra da Fransa'nın ateşli ve mariz edebiyatına gırtlaklarına kadar dalmışlardı. Fransızca öğrenmeleri onlar için bedbahtlık olmuştu; onları bu lisana aşinalık büsbütün mahvetmişti; romatizmaya müstait bir adamın yalıya taşınması gibi onların da Frenkçeye fikirlerini nakletmeleri büsbütün hastalanmalarına sebebiyet vermişti. Kırk elli sene evvelki romantik bir muaşaka... "Rafael"ler "Graziella"lar ellerinde, dünyadan bihaber, hayatın maddi ve sağlam zevklerinden uzak hülyada ömür sürüyorlardı. Nihayet yaşların artması, taliplerin zuhuru, anada, babada evlendirme arzuları bu arızasız hayata engel olmaya başladı. İzdivaç mı? Bunu akıllarından geçirmiyorlardı, böyle, ilelebet, fikirlerinin izdivacı ile iktifa edeceklerdi,[1] böyle, ilelebet, pak ve nezih yaşayacaklardı!

Bidar, Nermin, Münire bir sabah, ortalık ağarmadan sandala bindiler ve Tavşan Adası'na gittiler; orada en yüksek bir kayanın üzerine çıkarak yeni doğan kızıl bir ağustos güneşine karşı, el ele, hiç evlenmemeye ahd ve peyman ettiler. Ah, bu sabah... Kayıkta birbirlerine sokulup dayanarak yürekleri büsbütün yıkanmış, ruhları daha hafiflemiş, daha incelmiş, gözleri şükran ve mahzuziyetle dolu ne unutulmaz bir avdetti bu yarabbi! Hiç konuşmamışlardı, yalnız sakin sakin, memnun ve bahtiyar birbirlerine derin derin bakıyorlar, gülümsüyorlardı. Fakat hayatın ihtiyaçları, ihramları vardı; bunu dikkate almamışlardı.

Halbuki kızların bir an evvel evlenip aile yükünü hafif-

1 iktifa etmek: yetinmek

letmeleri lazımdı; Bidar Bey de memurdu, hem bütün bu hayali ömür haricinde günde yedi, sekiz saat kirli, loş, basık bir kalem odasında kâtiplik ederek gayet berbat bir surette çalışması icap ediyordu. Aksi gibi talipler de çıkıyordu, alelhusus Münire için... Küçükhanımların her talibi red hususunda gösterdikleri şiddet ve katiyet nihayet ev halkını şüphelendirdi ve birtakım tedbirler almak lüzumunu gösterdi; Bidar Bey'e ihtaratta bulundular; o, bundan derhal heyecana geldi. Birkaç gece, bir bir üstüne "Werther"i okuyarak intihar arzuları içinde kıvrandı, sonra fedakârlığa karar verdi, nefsini feda edecek, Nermin'i, Münire'yi kurtaracaktı.

Uzun bir mektup kaleme aldı. Onlara "Ruhumun hemşireleri ve fikrimin perestideleri"[1] diye hitap ederek yüreğinin bütün ateşini, buz gibi soğuk tabirlerle kâğıda döktü. Geceden işi hiç sezdirmedi. Hava ve mevsim tam böyle bir romantik iftiraka[2] yakışır haldeydi. Dışarıda kasım fırtınaları kıyametler koparıyor, pencerelere hazan yaprakları doluyor, bitmez tükenmez yağmurlar, ilk soğuk yağmurlar insanın yüreğini üşütüyordu. Geç vakte kadar, mutadları veçhile, inleye, sızlaya, sohbet ettiler; birbirlerinin saçlarını okşadılar... Aralarında buna mesağ[3] vardı, daha doğrusu, yegâne okşama bu idi: Saatlerce karşılıklı saçlarıyla oynarlardı. Mamafih Bidar kederini biraz belli etti: Ayrılırken gözlerinden iki damla yaş, birleşmiş olan ellerinin, üç elin üzerine döküldü. Kızlar büyük bir korku ile:

"Bidar, nen var, söyle!" diyerek haykırıştılar.

---

1 perestide: tapılacak kadar güzel, tapılası
2 iftirak: ayrılık
3 mesağ: izin

Bidar Bey:

"Hiç veya her şey, gözyaşı ve şebnem, yeis veya sevinç!" diye bir cevap verdi.

Bu şiirle mest, bu derin sözlerle pürheyecan ayrıldılar.

Ertesi gün Bidar Bey'in İtalyanlara karşı harbetmek üzere Trablus'a gittiği haber alındı. Münire ve Nermin baş başa, aynı büyük ve kudsi aşk için ağlaştılar, ağlaştılar.

Ooh! Bu ne şedit[1] bir "meshufiyeti garam[2]" idi!

İki hemşire siyahlar giyindiler, göğüslerine iffet ve bekaretlerinin alameti olarak birer beyaz çiçek taktılar ve bir müddet, şehre inmeyerek Pendik'in tenha kırlarında ve ücra sahil boylarında halktan uzak yaşadılar. Her akşam oturup tam yirmi beşer satırlık birer ihtisasname yazıyorlar ve bunu müşterek bir tahassür[3] defterine geçiriyorlardı. Acaba Bidar şimdi nerelerdeydi? Burada karlar yağarken o, Trablus'un kızgın çöllerinde belki de yüreğinde taze bir yara, susuz ve ümitsiz nasıl can çekişiyor, Nermin ile Münire'sini yad ederek nasıl mütehassir ve perişan ölüyordu...

"Bidar, Bidar, Bidar?!" Defterin yarısı işte böyle tekrar edilen bir isimle birçok taaccüp ve sual işaretlerde doluydu. Yüreklerinden kopup gelen ateşli duyguları yazı lisanına sokabilecek kelime ve işaret yoktu ki... İşte böyle inim inim: "Bidar! Bidar! Bidar!" diye inliyorlar, ancak bu ismin tekerrürde biraz teselli ve sükûn bulabiliyorlardı. Evet, acaba "O" şimdi neredeydi? Daha henüz ne haber, ne mektup alabilmişlerdi... Mamafih bu habersizlik, büsbütün tahassür

1 şedit: şiddetli
2 meshufiyeti garam: aşka susamışlık
3 tahassür: özlem

ve iftiraka, ruhlarının karanlığına daha munis, daha hoş geliyordu:

"Elem denizinin ta amakından yaşıyoruz" "büyük yeisden biz de tattık," "ebedî kedere biz de vakıfız!"

Gibi manası çoğumuzca meçhul birtakım müphem tabirler ve terkiplerle avunuyorlar, hatta bu felaketle övünüyorlardı. İşte böyle, şu iftiraka adamakıllı alışıp benimsedikleri bir sırada, Afrika'dan Paris tarikiyle bir ahbap geldi. O, Trablus işleriyle meşguldü, her şeyden haberdardı. Kızlar mahzun çehreleri ve artık büsbütün sararmış ölü benizlerde bu misafiri karşıladılar:

"Bidar öldü, değil mi? Bize doğrusunu söyleyin!" dediler.

Öbürü:

"Bizim Bidar mı, diye sordu, hani dayızadeniz şair Bidar?"

"Evet..."

Adamcağız gülmeden lakırdı söyleyemiyordu ki... Yalnız "Ne sergüzeşt, olur şey değil..." diye mırıldanıyordu. Nihayet: "Hayır ölmedi, bereket versin vaktinde yetiştik, kurtardık!" diyebildi.

Nermin sordu:

"Yarası nerede idi?"

Münire sordu:

"Çölde mi vuruldu?"

Misafir kızdı:

"Canım," dedi, "hangi yara, hangi çöl, siz neden bahsediyorsunuz? Bidar'ın çölle, yara ile işi ne?"

Sonra anlattı:

Uzun saçlarıyla Paris'teki heyetin huzuruna çıkmış, "Ölmeye geldim, dövüşmeye geldim, bana harp meydanının

yolunu gösterin, melekülmevtle Trablus'ta randevum var?" demiş. Heyecanından kabına sığamıyormuş, sabah, akşam, günde iki defa gelip sefarethanedekileri taciz ediyormuş; bakmışlar ki olmayacak, bu inatçı gönüllüyü o sırada gidecek olan bir tıbbi heyet maiyetine hastabakıcı olarak kaydetmişler ve gününü söylemişler; "Vaktinde, saatinde gel!" demişler, halbuki bir daha Bidar'dan haber çıkmamış, nam ve nişanı silinmiş, koydunsa bul... Neden sonra bir havadis: Bidar kendini zehirlemiş, koşuşmuşlar, kurtarmışlar... Meğerse bir kadına, adi bir sokak kadınına tutulmuş, haftalarca peşinde koşmuş, parasını tüketmiş, ondan sonra bir şişe afyon ruhu yuvarlamış, fakat daha evvelden, çok evvelden intihar edeceğini mektupla arkadaşlarından birine bildirdiği için yetişmişler, hayatını kurtarmışlar, şimdi hâlâ, "Jorjetim!" diye sokak sokak, sefil ve perişan Paris'i dolaşıyor, hâlâ o kadını arıyormuş!

Nermin ile Münire hikâyenin bu çiğliği, bu gülünçlüğü karşısında ciddiyetlerinden bir şey kaybetmediler, ikisi birden, gayet ehemmiyetle, vekar ve hâkimiyetle tekrar sordular:

"Kadın vücutça, çehrece acaba nasılmış, biliyor musunuz?"

"Ben görmedim, fakat bilenler var, zayıf, ince uzun, solgun bir kızmış, mahzun suratlı, silik, soluk bir şey.."

"Hah, şimdi anladık!"

Nermin ile Münire'nin zannına nazaran Bidar Paris'te kendilerine çok benzeyen bir kadına tesadüf etmişti, Jorjet bu idi. Zavallı çocuk o hicranlı, gurbet ve tahassür günlerinde karşısına Münire ile Nermin'inin ikinci nüshası çıkınca

artık kendisine hâkim olamamıştı. Jorjet için değil, gene bunlar için sızlamış, bunlar uğrunda intihar etmişti...

"Ah masum, yüksek ruhlu Bidar!"

İşte bu cümlelerle tekrar Bidar'a arzı sadakat ettiler, "Kimbilir neler çekti, nasıl yandı, sızladı?" diye birbirlerine soruyorlar, gözyaşı döküyorlardı.

İki ay sonra Bidar Bey döndü, geldi. Fakat kolunda bir de kadın!

Münire ile Nermin derhal soruşturdular: Acaba bize benziyor mu? Aksi gibi bu Frenk karısıyla iki hemşirenin arasında zerre kadar müşabehet yoktu. O kocaman göğüslü, azman kedi suratlı, ebru yanaklı, kocaman bir mahluktu, kocasını:

"Bitarr, Bitarr!" diye bir çağrısı vardı, insanın sinirlerini berbat ediyordu.

Fakat onlar yine tesellisini buldular. Muhakkak, diyorlardı, bu kadını mahsus koluna takıp geldi, bizi kendisinden soğutmak, bizi evlenmeye teşvik etmek için... Biçare Bidar şu hissiz mahlukla yan yana kimbilir ne azap çekiyor... Fedakâr çocuk, fedakâr kalp! Ebedî dost!

Halbuki Bidar Madamasından pek mecluptu; uzun tüylü bir fino köpeği gibi yaltaklana yaltaklana kadının ayakları altında sürünüp duruyor ve pek memnun görünüyordu. Şimdi, memuriyetçe de ilerlemişti; Paris'te tanıştığı bir kısım komiteciler onu tutuyorlar, yükseltiyorlardı. İki hemşire elan aşklarına sadıktılar, elan bu "Büyük ve kudsî sevda" peşinde eriyip harap oluyorlardı. Bir akşam karar verdiler, uzun bir mektup yazdılar:

"Bidar," diyorlardı, "senin fedakârlığın bizimkini geçti.

Sen bizim 'Büyük ve kudsî sevda'mız içinde en meşakkatli ve en müşkül vazifeyi deruhte ettin, sen bizi şerefsiz, şansız bıraktın, fedakârlıkta senin mertebeni biz bulamadık. Her dakikan azap içinde geçiyor, ne kadar saklamak istesen biz biliyoruz; hayatın zehirlerle doldu, ne kadar göstermemek istesen biz görüyoruz; bizi kurtarmak için kendini felaketlerin birinden öbürüne atıyorsun, ne kadar söylemezsen biz anlıyoruz... Söyle bu 'Büyük ve kudsî sevda' uğrunda, ona liyakat kesbetmek için ne yapalım?"

Bidar buna cevap vermedi. "Hâlâ fedakârlık, hâlâ nefsiyle mücadele..." dediler, cevapsız bırakmasını kasden kayıtsız görünmek istemesine hamlettiler. Şimdi bir arzuları vardı: Onunla yarım saat konuşmak ve sonra, sonra terki hayat etmek... Fakat müracaatlarını Bidar reddediyordu, onlara haber gönderiyordu: "Vazgeçsinler bu işten," dedirtiyordu, "evlensinler, mesut olsunlar!" Hatta o sırada bir de çocuğu dünyaya gelmişti, yani Bidar öyle, kızların zannettiği gibi, nefsine bir zulüm olarak yaşamıyor, pekâlâ, herkes gibi, tabii bir evli hayatı geçiriyordu. Bunların bitmez tükenmez tacizlerinden nihayet, galiba, hiddete geldi, acı bir mektup yazdı, içinde maziye de, o "Büyük ve kudsî sevda" ya da, hayalata da, ulviyata da birçok tahkirler savurdu, onlara ciddi bir tedavi tavsiye etti, deli hekimi isimleri saydı, alay etti... Lakin yine inandıramadı:

"Bu satırları gözyaşlarıyla yazmıştır, hıçkıra ağlaya..." diyorlardı.

Nihayet en büyük kararlarını aldılar, bir gün giyindiler, Bidar'ın dairesine uğradılar, hademeye iki hanımın kendisini ayakta, bir dakika göreceğini söylediler. Bey, alelacele,

elinde kalemi, fessiz odasından çıktı. İki kardeşin peçeleri sıkıca örtülüydü, senelerden beri onları o kadar unutmuş ve görmemeye, düşünmemeye alışmıştı ki tanıyamadı:

"Bir emriniz mi var?" diye sordu.

Cevap vermediler, yalnız peçelerini kaldırdılar: Soluk, bitkin iki matemli çehre... Bidar irkildi. Hiçbir şey demeden yine peçelerini indirdiler ve dönüp gittiler. O akşam süblime içmişlerdi. Tam yedi gün sancılar içinde kıvrandılar, Münire kurtulamadı, büyük ve kudsî sevdası uğrunda öldü. Nermin yaşadı, hatta evlendi. Zengin bir kocaya düştü, fakat felah bulmadı. İşte böyle, kendisini etere verdi. Çok geçmeyecek, o da ölecek, hem de elan Bidar'ın kendilerini sevdiğine ve aşklarına sadakat gösterdiğine inanarak...

Bidar Bey şimdi sefaretlerin birinde baş kâtiptir. Rivayete göre saçlarını kestirdikten sonra sıhhati de yoluna girmiş, yanakları allaşmış, ensesi kabarmış, yusyuvarlak, tostoparlak bir adam olmuş!

Ben bunları zihnimden geçirirken Madam Aldiyado yanımıza geldi; uzun müddet ev sahibesinden uzak kalmak, mutadı olan iltifat ve dostluklarını göstermemek onun işine gelmez, planlarına uymazdı. Yahudi karısının kafası daima böyle herkesi memnun etmek, herkese hoş görünmek, dünyada bir daha karşılaşması imkânı olmayan kimselere karşı bile samimiyet ve muhabbet göstererek ne olur, ne olmaz, ihtiyaten ahbap listesine sokmak âdetiydi. Derhal bana yine iltifatlar bezletti:

"Aman, ne tatlı hanımefendi bu, canımın içine sokacağım geldi!" diye başladı, nerede oturduğumu sordu, pek yakında, bir gün uğrayacağını söyledi, İzmir'den tafsilat aldı, bütün tanıdıklarıma aşina çıktı, hepsini methetti, hülasa yir-

mi dakikada beni kendisine yirmi senelik ahbap gibi tanıttı, ısındırdı, hatta, biraz da, sevdirdi.

Şâyan şimdi bana yeni bir macera anlatıyor, Fatin Bey'in etrafında en coşkun ve taşkın bir âşık tavrıyla pervane gibi çırpınan hayli yaşlıca bir hanım hakkında malumat veriyordu. Madam Aldiyado da dinliyordu. Lakin söz aleyhine bir şekil aldıkça gayet candan müdafaa etmeye kalkışıyor, bize dedikodu yapmamamız için nasihatler veriyordu. Fakat içimden emindim ki bilmediği bir cihet varsa onu da öğrenmek için can atıyordu.

Bu hanım kırkı geçkindi; fakat otuzunu atlamamış görünmek için çabaladığı pek göze çarpıyordu. Muhakkak vaktiyle pek çok güzeldi; hâlâ da bozulmuş addedilemezdi ya... Başından geçen karmakarışık maceralardan, eziyet ve sıkıntılardan sonra onun hâlâ erkek peşinde koşup didişecek bir halde bulunabilmesine şaşıyordum. Hikâyesini –bildiğim kadar– anlatayım:

Ona Seniha Hanım diyorlardı, fakat galiba bu isim asıl adı değildi, Türk zendostluğunun taktığı bir isimdi, Seniha'yı talih, bir müddet zevk âlemlerine atmış ve oradan şöhret ve servetin en yüksek zirvesine çıkardıktan sonra tekrar yere vurmuş, tekrar çıkarmış ve böyle kararsız, devamsız bir surette, kâh süründürerek, kâh uçurarak ona maceralı bir ömür geçirtmişti. Elan da öyle gidiyordu. Daha pek küçükken ablasını bir mülazıma vermişlerdi, iki taraf da pek fakir, pek muhtaçtı; çukur bir mahallede kıtı kıtına, didişe dövüşe, hırlaşa homurdana yaşıyorlardı. Enişte bey, daha evlendiğinin senesi olmadan abladan bezmiş, ufacıcık baldızına göz atmıştı. Bu tercih kızın izzetinefsini okşamış, uysal

olmasına yardım etmişti. Nihayet kıyamet kopmuş, Seniha on altısında evden atılmış, orta halli bir aileye hizmetçiliğe verilmişti. Orada da az zamanda vakalar olmuştu, evin ihtiyar beyi bir taraftan yeni hizmetçiye aşırı iltifatlar ederken küçük bey de cuşa gelmiş taşkınlıklar göstermişti. Bittabi bu çifte muhabbet eve sığmamış, o zamana kadar pek sakin, pek terbiyeli yaşayan bu baba oğul birbirlerine çatmışlar, külhanbeyleri gibi vuruşup dövüşmüşler, rezaletler koparmışlardı. Seniha'ya oradan da yol görünmüştü. O zaman bir kunduracı talip olmuş, hemen gelin edilmişti. Fakat bu defa da bir kayınbirader musallat olmuş, geçinmelerine sekte vermişti. İşte bu esnada Seniha en aşağı tabakanın uğrağı murdar evlere düşmüştü. Lakin çok geçmeden bir tesadüf onu kurtarmış, Basralı zengin bir adama zevce yapmıştı. Mükellef bir hayat... İsaf edilmeyen hiçbir arzusu yoktu... Kış ortası mesela çilek istiyor, akşama buldurulup önüne koyuluyor. Yazın Çamlıca'ya taşınıyorlar, hanımefendi sıkılıyor, bir ay geçmeden Büyükdere'ye naklolunuyor, oranın da havasıyla imtizaç edilemiyor, Büyükada'ya geçiliyor. Hülasa bir mevsimde dört yer değiştiriliyor. Seniha gene memnun değil, biçare Arapa yapmadığı eziyet kalmıyor, odasına kapanıyor, adamcağızı yanına sokmuyor, evi hekim, hoca ile dolduruyor, sinirlerine arız olan hastalık gün geçtikçe artıyor. Şımarıklığın son perdesi... Mesela kocasını görür görmez, çığlık çığlığa haykırmaya başlıyor:

"Git herif gözümün önünden, defol!"

Öbürü hiç kızmıyor, itiraz etmiyor, silinip kayboluyor. Sonra, biraz geçince çağırtıyor; af diliyor, şaklabanlıklar ediyor, derken birden değişiyor:

"Neye yanıma geldin, ne arıyorsun burada?"

Arap çetrefil lisanıyla izah etmeye çalışıyor:

"Çağırdı sen, geldi ben, el afuv, el afuv!"

Fakat meram anlatmak kabil mi? Seniha kıpkırmızı, her tarafı titriyor, gözlerinden şimşekler çakıyor:

"Git herif, zebella herif!"

Feryadıyla adamcağızı tekrar odadan atıyor. Bir ay, beş ay böyle, nihayet Basralı'nın tahammülü tükeniyor, günün birinde gene Seniha:

"Git herif, zebellâ herif!" diye bağırırken her zamanki gibi uslu uslu, muti[1] ve esir dışarı çıkacağına soba maşasını kapıyor, kadını bir temiz dövüyor, sonra adamlarına tutturup kapıdan attırıyor, arkasından boş kâğıdını da gönderiyor...

Seniha bir müddet izdivacından sonra peyda ettiği namuslu ahbapların evinde, misafir suretinde yaşadı. Basralı'nın tekrar nikâh etmesini ümit ediyorlar, "Kabil değil senden ayrılamaz, bugün yarın haber gelir!" diyorlardı. Halbuki Arap hakikaten inatçı ve metin çıkmıştı; hiç aldırmadı; o zaman Seniha yalvarmaya başladı, vasıtaların biri gelip biri gidiyor. Lakin bir iş göremiyordu. Herif bir defa "Lâ, vallah..." demişti, artık yemininden dönmüyordu.

Hatta kalbinin yumuşamasından korkarak tası tarağı toplamış, memleketine kaçmıştı. İşte o zaman Seniha ahbap evinde yer bulamamaya başlamıştı; istiskaller[2] artmıştı. Nihayet tekrar eski hayatına döndü. Fakat bu defa talih hiç de yardımına gelmiyordu. Gönlüne bir açgözlülük ve rikkat arız olmuştu. Boyuna, şuna buna âşık oluyor, yanıyor, tutu-

1 muti: yumuşakbaşlı, itaat eden

2 istiskal: soğuk davranışlarla hoşlanmadığını belli etme

şuyor, vaktini gözyaşları içinde kıskanmalar, kıvranmalarla geçiriyordu. Beş parasız kalem efendilerine vücudunu vakfetmişti. Böyle istifadesiz ve meşakkatli bir ömürle günden güne tükeniyor, bozulup hırpalanıyordu. Giyim kuşam, servet, sefahat gözünde değildi; o, şimdi, yalnız, değersiz ve lüzumsuz birtakım âşıkane maceralar ve delikanlılar peşinde esir, kendisini ezip üzüyor, küçük izdivaçlar, mini mini ev, bir inziva hayatı tahayyül ederek bu emel arkasında Ali'den Veli'ye atlıyor, ezadan ezaya koşuyordu.

Bir gün iş değişti, bahtın iki kuvvetli kolu tekrar Seniha'ya sarıldı, ağuşuna alıp onu tekrar şımarttı. O sırada Beyoğlu'nda Zâl Bey diye bir herif peyda olmuştu; efelerden... Sarayın adamıydı, bütün meyhanelerle kumarhaneleri, bütün ticarethaneleri haraca kesmişti; ay başları tahsildarları giderler, avaidini toplarlardı. Bu herif böyle nasıl mevki sahibi oluvermişti; bu, karışık, esrarlı bir işti, galiba yüksekten gelen bir emre itaat ederek mühim, hayretbahş bir cinayet işlemiş, büyük bir hizmet görmüştü, bunun üzerine parlamış, İstanbul'u benimsemişti. Gecede birkaç yüz lira kazanıyordu. İstediği adamı dövmeye, istediği dükkânı kapatmaya, istediği binayı kumarhane yapmaya hakkı vardı. Etrafında kendisinden beter sekiz, on haydut, Beyoğlu'nda malikânesinde dolaşan bir derebeyi gibi geçer, etrafa heybet ve dehşet verirdi.

İşte bu Zâl Bey Seniha'ya vurulmuştu. Derhal Nişantaşı'nda bir konak tutulmuş, döşenmiş dayanmış kadın oraya taşınmıştı. Haddine mi kimse şöyle Seniha'ya yan gözle baksın... Mükellef giyinir, karşısında biri zenci, biri Çerkes iki halayık, arabacının yanında bir lala veya seyis, sultan gibi

bir debdebe ve haşmetle mesela Kâğıthane'ye giderdi. Arkasından uzak uzak Zâl Bey'in adamları da araba veya at ile takip ederler, akşam efendilerine malumat verirlerdi. Böyle bir hayat, son zamanda, kimselere müesser olmuş bir şey değildi. Zaten Zâl Bey eve iki üç gecede bir, o da yorgun argın uğrar, hemen yatıp uyur, ertesi günü erkenden kalkıp giderdi. Her uğrayışında Seniha'yı elmasa, altına gark ederdi.

Bu hal, ne yazık ki, uzun zaman devam edemedi. Zâl değişti, başladı kadını hırpalamaya... Bu hırpalama günbegün artıyordu, nihayet dayağa kadar vardı; arabalar satıldı, hizmetçiler savuldu, elmaslar ve altınlar geriye alındı. Evde yemek pişmediği gün çok oluyordu. Seniha kaçıp kurtulmaya can atıyordu, fakat kabil mi? Zâl'in elinden kurtulunamazdı; nereye gizlense buldurur, yakalatıp dövdürürdü. Ne yalvarma, ne naz ve işve, hiçbiri fayda etmiyordu. Çizmesini vurduğu zaman kadıncağız üç arşın öteye fırlıyordu. Zulüm, işkence içinde ölmek üzere idi, derken bir gece Zâl Bey'i ta yüreğinden vurdular, gık diyemeden göçtü; Seniha da kurtuldu.

O zaman eski meftunlarından bir orta halli adam imdadına yetişti; tuttu ta Kavaklarda bir ev buldu, bir kadın bekçi tayin etti, Seniha'yı oraya kapadı, İstanbul'a inmek yasak, misafir kabul etmek yasak, bahçe hududunu atlamak yasak... Şimdi de böyle bir hayat başlıyordu; bir zaman da bu hayatı sürecekti. Fakat Zâl Bey'den son günlerde o kadar çekmişti ki hepsine razıydı; kendisini bir ev hanımlığına verdi. Yemekler öğrendi, turşular kurdu, dikişe, oyaya başladı, hanım hanımcık, kadın kadıncık yaşıyordu, memnundu... Cuma günleri sepetlerini hazırlarlar, Fener'e gezmeye gi-

derlerdi. İstanbul'un en debdebeli, en risk ve fücurlu eğlenceleri içinde mest olmuş, harap olmuş bu vücut şu sükûnetli, edepli seyranlardan zevk alıyor muydu, yoksa buna katlanıyor muydu? En doğrusu Seniha'da iki nefis, iki benlik vardı. Bazen birisiyle, bazen ötekiyle yaşardı. Vakit vakit uslanırdı, vakit vakit azar, azgınlaşırdı. Şimdi sükûn devresiydi; yarın tekrar kuduracaktı. Çok geçmeden değişti, hırçınlaştı ve bir gün kaçıp gitti. Hem kime, bir balıkçıya...

Boğaziçi'nde beş, altı dalyanı, maiyetinde seksen, doksan adamı vardı, hatırı sayılır zenginlerdendi; iki sene evvel babası ölmüş, yerine bu geçmişti; okuması yazması yoktu, cepken, potur giyer, ömrünü kayıkta, denizde geçirirdi. Daha yirmi dördünde, tosun, uçarı, hınzırcasına sevimli garip bir mahluktu. Seniha fener seyranları esnasında, uzaktan uzağa onu görmüş, hoşlanmış, bir gün de beyiyle beraber yağmura tutulduklarından kulübelerine sokulmuştu. Balıkçı ağası derhal ikramlarda bulunmuş, onlara nefis bir balık çorbası yaptırmış, ta akşama kadar alıkoymuş, sonra kocaman kayıklarla meşaleler yakarak evlerine göndermişti. İşte bu tanışmaların tesirde iki taraf birbirine göz atmıştı.

Seniha'nın en hoşlandığı macera bu balıkçı macerası, bu son münasebetti. Ali Bey'e körü körüne, delicesine meftundu. Yaşı da hayli ilerlediğinden sevdiğinin gençliği, ter ve tazeliği izzetinefsini okşuyor, fevkalade zevkine gidiyordu. Büsbütün köylüleşmişti; sanki, bir zamanlar Ada'ları, Çamlıca'ları, Nişantaş'larını süsleyen, ziynet ve şaşaa içinde yüzen kadından onda ufacık bir eser, bir hatıra bile kalmamıştı; hepsini unutmuştu, Basralı'yı, kâtipleri, Zâl Bey'i... Bir Ali Bey'i biliyordu, Bir Ali Bey'i görüyordu, onun için

doğmuş, ona vasıl olabilmek için bu kadar eziyetler çekmiş, hülasa ezelden ona nasip olmuştu. Uzun ve meşakkatli bir yoldan gideceği yere varmış olanlara mahsus bir memnuniyetle şimdi Sarıyer'in aşı boyalı berbat bir yalısında, kaynanalar, görümceler arasında dinleniyordu. Bu kaçıncı nikâh, bu kaçıncı evdi?.

Hiç akla gelmeyen bir zamanda Ali Bey hastalandı, haftasına zatürreden öldü. Kılıçbalıkları dalyana vurmuştu, ırıpları, ağları kurtarmak için avenesiyle gece yarısı Boğaz'ın anaforları karşısında çok çalışmış, terlemiş, sonra kendisini muhafaza edemediğinden nihayet kurban gitmişti. Seniha çılgına döndü, aylarca hayatından ümit kestiler... Fakat sonra, birden değişti; tekrar zevk âlemlerine daldı, vur patlasın, çal oynasın, yaşayıp gidiyordu. Yeni genç nazırlar, genç generaller peşinde koşuyordu. Nedense o esnada güzelliğinin en şaşaalı devrini geçiriyordu. Bu, galiba hüsnünün son parlayışı, son şulesi idi. Hatta, bir zamanlar çok mühim adamlardan biriyle evleneceğini söylüyorlardı, vükela karısı olmaya namzetti. Fakat bunun aslı çıkmadı, bir Mısırlı ile evlendi. Gidip senelerce Kahire'de oturdu. Oradan kocasından ayılmış döndü, parası da vardı; artık evlenmiyor, kimse ile uzun ve külfetli münasebetlere girmiyordu; böyle, hafifmeşrep salonlarda, rastgeldiği genç beylere musallat olarak gönlünü avutuyor, keyfine bakıyordu. Ne maceralı, ne fevkalade bir hayat!

Seniha bizim kendinden bahsettiğimizden habersiz, Fatin Bey'i bir kenara çekmiş, aygın baygın, süzüle serile, bin eda ile konuşuyor, gözlerini genç adamın ta gözlerinin içine dikmiş, sihirbaz cazibesi altında tutmaya uğraşıyordu.

Öbürü de, kocaman bir mazi sahibesi olduğundan mıdır, yoksa, arzuları ve keyifleri uğrunda istediği kimse için bol bol para sarf ettiğini bildiğinden midir, nedense bu geçkin kadına hepimizden fazla alakadar görünüyor, adeta hoşuna gitmeye çalışıyordu. Onun bu temayülünü içimizde en çekemeyen Leylâ Hanım'dı.

Leylâ Hanım'ı ta eski devirden tanırım, fakat asıl şöhreti yeni devirde, meşrutiyetin ilanından sonra başladı. İki kızı ve bir gelini ile beraber derhal siyasete atıldılar; çarşaflarının üzerine kırmızı beyazlı kurdeleler takarak kapı kapı eski rical ve vükela evlerini dolaştılar ve tehditli tavırlarla ianeler toplamaya koyuldular. Dördü de, doğrusu, göz açıcı, şatafatlı şeylerdi... Zaten Leylâ Hanım'la kızları ana ve evlat gibi değil kız kardeş, abla gibi dururlar, aynı tarzda yaşarlardı, Hürriyetperverlik vadisinde arı gibi, yorulma, dinlenme bilmeden çalışıyorlar, elde ettikleri parayı götürüp merkezi umumiye teslim ediyorlardı. Oraca mergup[1] hanımlardı; hatta erkândan bazıları ara sıra gelip evlerinde yatarlar, bir aile efradı gibi muamele görürlerdi. O zamana kadar Selanik ve Üsküp kahvehaneleriyle şantanlarından başka âlem ve hayat görmemiş olan bu yontulmamış, rendelenmemiş, ham, hantal kütükler Leylâ Hanım'ın davetlerinde adeta alıklaşırlar, oturup kalkmalarını şaşırırlardı. Fakat müstait gençlerdi. Az zamanda acemiliklerini üzerlerinden atıyorlar, zemin ve zamana uyuyorlardı. Bu dört güzel kadının muhiti sevilmez, istenilmez şey değildi ki... Daha, o zaman, Leylâ Hanım'ın iki kızı da henüz evlenmemişti; on altı ve on sekiz yaşlarında tüy gibi hafif, peri gibi güzel, gayet canlı ve

1 megrup: sevilip aranan, istenilen, beğenilen

neşeli, âfet şeylerdi; biri keman çalardı, biri piyano... Gelin hanım ise alafranga şarkılar okurdu, hoş bir sesi vardı. Üçü birleşip fasla başladılar mı bu dağlı davetliler akıllarını kaybederlerdi...

Az zamanda hepsi de âşık oldular, bir taraftan memlekette mevkileri yükseliyor, öbür taraftan arzu ve hırsları artıyordu. Leylâ Hanım'ın maksadı kızlarına devir erkânından iki seçme koca bulmaktı; bu hürriyetperverliği, ianeciliği, bu gayret ve faaliyeti hep şu maksada ermek içindi. Maalesef açık ve saçıklıkta, dökülüp serilmekte aşırı gitmişlerdi. Davetliler izdivaçtan ziyade hoşça vakit geçirmeyi düşünüyorlardı. Her biri, ayrı ayrı, birer defa kerime hanımlara, kabaca, hoyratça tecavüz ettiler, muvafakat görmediler, onun üzerine birer birer savaştılar, başka taraflara başvurdular. İzdivaç planı neticelenemedi; kızların adı kirlendi; sade adı değil ahlakları da bozuldu; erkekle yüz göz oldular; evin haysiyeti kırıldı. Artık misafirsiz, davetsiz yapamadılar; hürriyet kahramanları uğramaz olunca şu, bu çağırıldı, derken iş daha umumileşti, büsbütün çığırından çıktı. Nihayet mirasyedi döküntüsü iki herif talip oldu, kızlarla evlendi. Fakat geçinemedi, geçindiremedi, az zamanda boşadılar. Gelin hanım da başını aldı, Avrupa'ya gitti, kafeşantanlara düştü. Hülasa bu aile zelil, sefil oldu.

Yalnız kabahatli ana, Leylâ Hanım daha talihli çıktı, elinde, avcunda servetinden ne kaldı ise artık tükenip sokakta kalacağı bir sırada talih yüzünü gösterdi: Ta gençliğinden beri kendisine karşı unutulmaz, örtülmez bir muhabbet taşıyan ihtiyar bir zengin, Suriyeli bir Paşa –kızlarını tanımamak şartıyla– ona izdivaç teklifinde bulundu; tabii derhal

kabul etti. Şimdi, seksen beşlik kocasının sayesinde refahlı bir ömür sürüyor... Servet de yardım etti, tekrar gençleşti; gözü böyle, Fatin Bey gibi taze delikanlılarda... Onlardan biriyle karşılaştı mı, derhal bahtsızlığından, kocasının yaşlılığından, ruhunun öksüz kaldığından, hülasa böyle birtakım gülünç ve manasız meselelerden bahsediyor, ahlar çekiyor, hatta yaşlar döküyor, dikkati celbederek hulule[1] çalışıyor, fakat hiç de muvaffak olamıyor. Seniha Hanım'la Leylâ Hanım, bu iki geçkin ve hoppa kadın birbirlerini hiç çekemiyorlar. İlle Leylâ, kin ve husumetinin şiddetinden bazen nöbetlere düşüyor, cayır cayır yanıyordu:

"Bu kadın beni öldürecek, bu kadın beni öldürecek!" diye ahbaplarına daima şikâyette bulunuyor.

Fatin Bey galiba ölümü süratleştirecek, Leylâ'yı yaşlılık derdinden büsbütün kurtaracak!

Misafir hanımlar arasında benim, uzaktan, bir tanıdığım daha vardı: Nemika Hanım... Nemika Hanım meşhur Neriman Hanım'ın kızıdır, Neriman'ı bütün İstanbul tanır, Leylâ ile Seniha'nın bir başka nevidir. Öbürlerinden farkı bulunan daha asil, daha kibar bir aileden oluşu ve şimdi, artık büsbütün sakin ve haysiyetli bir tarzda yaşayışı... Yoksa, daha beş, altı sene evvel diğerlerinden hiç de aşağı kalmazdı; rezalet içinde puyandı;[2] kendisinden en çok bahsettirenlerden de biriydi; hiç beklenilmeyen bir günde ortadan çekildi, ahbaplarıyla selamı kesti, boş, meçhul bir adamla evlenip sükûn ve inzivaya girdi. İstanbul'un en güzel, en şöhretli kadınlarındandı, kızı da onun kadar güzeldir ve onun

1 hulule: birinin sevgi veya itimadını kazanmak, girme, dâhil olma.
2 puyan: koşmak

kadar meşhurdur. Lakin bu şöhretler arasındaki fark çok büyüktür. Nemika hafifmeşrep bir kadın değildir, o, kocasına olan sadakat ve muhabbetiyle şöhret kazanmıştır. Belki başka bir kadında olsa bu meziyet şöhret verecek kadar izam edilmezdi, lakin Neriman Hanım'ın kızında bu hayretlere seza bir fazilet teşkil edebiliyor, sahibesine ad, san kazandırıyordu. Nemika, annesinin münasebetsiz hayatından vaktiyle öyle bizar,[1] öyle meyus idi ki birkaç defa evi bırakmış, ahbap, akraba yanına kaçmıştı. Fakat daima onu –güzelliğinden ve anasının adından korkarak– geri çevirmişler, bir türlü kabul etmemişlerdi. Nihayet bir defasında tam iki ay izini kaybetmiş, bir türlü ele geçmemişti. Ne yapmıştı, nerelere başvurmuştu? Bütün halk aleyhinde söylemiş, anasının yoluna saptığını, kim bilir kiminle beraber kaçtığını iddia etmişti. Hatta Neriman da öyle tahmin ediyordu:

"Faziletten bahsedip bir gün böyle yapacağını ben bilirdim!" diyordu.

Halbuki haksızlık ediyorlardı. Nemika zannettikleri gibi yapmamıştı. Arkasına dört peşli bir entari geçirmiş, bir yünlü çarşaf giymiş, vaktiyle dadılarından birisinin oturduğu uzak mahallelerden birine giderek kapı kapı dolaşmış, hizmetçilik aramıştı, bereket hemen ilk günü orta halli bir aile, fazla izahat istemeden onu kabul edivermişti. Ne kadar da iyi bakıyorlardı... Evin hanımı, Nemika biraz fazlaca yorulup mecalsizleşti mi, hemen:

"Yavrum sen çelimsizsin, vücudun bu zahmete gelmez, hele işini biraz bırak da şöyle sobanın yanına otur, biraz ısın, dinlen..." der, hatırını alır, istirahatını temin ederdi.

---

1 bizar: bezmiş, usanmış

Bütün ev şüpheye düşmüştü; esrarengiz bir iş seziyorlardı ama bunu kıza hissettirmemeye çabalıyorlardı. Ne nazik ne namuslu bir aile idi bu...

Bir gün hanım, Nemika'yı yanına çağırdı:

"Şöyle gel bakayım kızım, otur, seninle biraz konuşacağım..." diye başladı.

Ondan hakikati olduğu gibi söylemesini rica etti. Hizmetçilikten yetiştiğine inanmamışlardı, hatta yakinen biliyorlardı ki öyle ufaktan bir aileye de mensup değildi, soyu sopu belli bir familya kızı idi, başından nasıl bir sergüzeşt geçmişti de böyle el kapılarına düşmüştü; anlatırsa kendisini evlatları gibi himaye edeceklerdi, arzusu hilafına bir şey yapmayacaklardı...

Nemika evvela yalanında ısrar etmek istedi, fakat bu güzel muamele kalbini yumuşattı, gözlerinden yaşlar döküldü; hıçkıra hıçkıra bütün yüreğini açtı, dertlerini döktü, kimin nesi olduğunu anlattı; evin hanımı da onunla beraber hüngür hüngür ağlıyordu!

"Ah yavrum, ah kızım!" diyerek Nemika'yı bağrına basıyor, yanaklarını öpüyor:

"Şöyle geç, şöyle otur!" diye baş köşede yer gösteriyordu.

O akşam evin beyi, yaşlı, haysiyetli bir adam, onu yemekte ta yanına oturtmuş üzülmemesi için birçok iltifatlarda, vaatlerde bulunmuştu. Nemika derin bir saadet hissediyor; içinden:

"Keşke benim anam babam bunlar olsaydı!" diye söyleniyordu.

Ertesi günü ona temiz bir oda ayırdılar; ama annesinin evindeki gibi beyaz lake döşemeli, kesme billur aynalı, Bu-

hara halılarıyla süslü, dantela örtü ve gümüş takımlarla dolu bir ağır oda değil, şöyle bir sarı pirinç karyola, bir aynalı dolap, bir sedefli masa, işte o kadar... Nemika saraylara girmiş, tahtlara geçmiş, tahtaravanlara kurulmuş gibi bu bayağı odanın içinde memnun, mesuttu. Fakat bu, devam eder bir hayat değildi, çok gayritabii idi, yavaş yavaş evin beyine bir korku da geliyordu. Ya anası bir şikâyet kapısı açarsa, ya dava ederse... Şirret bir kadın, ona nasıl dayanabilirlerdi? Gidip mahallenin zeki ve işgüzar tanınmış adamlarıyla istişare etti. Günlerce müzakereler edildi, zavallı Nemika her dakika aksi bir karar almalarından korkarak heyecan içinde yaşıyordu. Nihayet korktuğu başına geldi; mahallenin ayanı beyi bu belalı yoldan çevirmişler, anasına haber vermek için ikna etmişlerdi. Günün birinde evin hanımı yanına komşulardan bir cerbezli kadın takarak Neriman'a gitmiş, işi anlatmıştı. O zamana kadar gayet kayıtsız, meraksız duran valide hanım birden muhabbet ve şefkatle tuğyan etmiş, hemen hazırlanmış, kızını almaya koşmuştu. Ne diller, ne gözyaşları döküyordu; vaatlerin bini bir paraya... Kızını göğsüne bastıracak, dünyayı unutacak, bir tarafa çekilip artık huzur ve sükûn içinde mesut yaşayacak... Nemika hiçbirine inanmıyordu ama beraber evine dönmekten başka da çare bulamıyordu. Hamileri şimdi hep anasının tarafını tutmuşlar, ona avdet nasihati veriyorlardı.

İstemeye istemeye döndü.

Fakat ertesi gününden nizalar[1] yine başladı. Haftalar geçerdi, ana kız birbirlerinin yüzünü görmezler, bir kelime lakırdı etmezlerdi. İşte bu esnalarda Nemika'nın yüreğine

1 niza: kavga, çekişme

yeni bir his girdi; gözlerinin önünde yeni bir dünya açıldı; aklı teferruattan uzaklaşarak yalnız bir noktaya toplandı: Seviyordu, tertemiz kalbinin olanca saflığı, birikmiş kuvveti, acemi şiddetiyle bir mecnun gibi seviyordu; hem kimi? Başka kadınların yüzüne bakmayı hatırlayamayacakları çirkin, acayip bir genci... Kısacık boylu, buruşuk yüzlü, şansız, şöhretsiz bir çocuk, ahlakının güzelliği herkesçe tasdik ediliyor ama ne parası var, ne mevkii... Çok ciddi bir tahsil gördüğünü, pek akıllı olduğunu, gayet maruf bir aileden yetiştiğini biliyorlar ama çirkinliğini bu faziletlerin hiçbiri örtemiyor, halktan uzak yaşayan, ömrünü kitaplarının üzerine kapalı geçiren bu alelacayip genci nasıl sevdiğine akıl erdiremiyorlardı. Bu elan bir muamma halinde dillerde destan olup söyleniyor... Neriman Hanım maceradan haber alınca küplere binmişti; o, kızı için şatafatlı bir izdivaç tahayyül ederdi, ille damadının şahsına, şekil ve semaime fevkalade ehemmiyet verirdi. Etrafında dönüp dolaşan ne kadar yakışıklı ve şık tavırlı gençler varsa gözden geçirir, kendine seçiyormuş gibi onlarda sırf kendi beğendiği cihetleri arar, kendi hoşuna giden cihetleri tetkik ederdi. Osman Bey ise bu delikanlılara hiçbir cihetten benzemezdi; zavallı pek düşük, pek silinti bir çocuktu; ne giyinmesini bilirdi, ne konuşmasını... Dört kişinin içine çıkınca şaşkına dönerdi; somurtur, bir kenarda otururdu. Binaenaleyh Neriman'ın arzu ettiği tiplerden değildi. Görür görmez:

"İstemem ben bu hamam böceğini..." diye haykırmış, feryatlar koparmıştı.

Fakat Nemika muhabbetinde inatçıydı. Her türlü manialara rağmen Osman Bey'le evleneceğini söylüyor, dik,

kati bir tavırla anasından muvafakat etmesini istiyordu. Bu münakaşa tam iki ay sürdü, iki taraf da yumuşamıyordu. Nihayet bir sabah Nemika tekrar kayboldu. Bu defa artık dönmedi; sevgili Osman ile evlenmiş ve cüzi bir maaşa razı olarak kocasıyla ta Konya'ya gitmişti. Senelerce orada aza kani, yarı fakir ve muhtaç, fakat mesut yaşadılar. Birbirleri için çıldırıyorlardı. Sonra talih de yardım etti, Osman Bey birbir arkasına terfiler gördü; geldi, İstanbul'a bol bir maaşla yerleşti.

Nemika dünyayı hayret içinde bırakan o emsalsiz güzelliğini sade kocasına hasretmekten büyük bir saadet ve iftihar duyarak sadık ve vefakâr bir ömür sürmektedir. Osman Bey gün geçtikçe çirkinleşiyor, Nemika yaşlandıkça güzelleşiyor, fakat aralarındaki muhabbet zerre kadar azalmıyor, değişmiyor... Anası hâlâ inadında sebat ediyor:

"İstemem ben bu hamam böceğini..." diye hâlâ haykırıyor, feryatlar koparıyor; kızı ile hâlâ yüzyüze gelmiyor.

Ben zihnimden bunları geçirirken Madam Aldiyado Şâyan'la başka bir bahse dalmışlardı. Ağızlarında bir Feyziye Hanım lafıdır gidiyordu. Acaba bu benim ve âlemin bildiği Feyziye Hanım mıydı? Sordum, evet oymuş, nezlesi olduğundan bu geceki âleme gelmemiş.

Feyziye Hanım İstanbul'un güzelliğiyle şöhret kazanmış, kendinden çok bahsettirmiş, zihinlerde iz bırakmış kadınlarından biridir, eski devir onun parlak zamanına tesadüf etmişti. Babası cihetinden öyle pek yüksek, pek kibar, nüfuzlu ve ehemmiyetli değildi; lakin kendisi zamanın en ileri gelen ailelerde ahbaptı; en büyük düğünlere davetli olur, köşeye sanki o oturur, sanki halk onu seyre gelirdi; gelinler gölgede

kalırdı... O devrin giyim kuşam düşkünü kadınları ne kadar para sarf etseler, kabil değil onun mertebesini bulamazlar, onun şöhretine varamazlardı. Müsabakaya girenler hep kaybederdi; her düğünden sonra bu yarışın dedikodusu haftalarca, kayalığa vuran bir lodos denizi gibi insanı bıktıran, sersem eden bir gürültü ile çalkalanır dururdu. Aynı kumaş, aynı terzi, aynı vücut hep birleşse gene ortaya bir Feyziye Hanım çıkamazdı. Feyziye Hanım'da bilinmez, anlaşılmaz, sırrı keşfedilmez bir başkalık, fevkaladelik vardı ki işte onu ne para, ne terzi, ne de güzellik temin edebilirdi... Bu, onun imtiyazı, zekâ gibi münhasıran onun alınmaz, çalınmaz, taklit edilmez bir malı idi.

Her elbise üzerine yakışırdı; ne giyse güzel dururdu; ne renk olsa açardı; ne biçim yaptırsa o günün modası olurdu... Çalışıp özenmeden, kendi kendine olmuş gibi halinde öyle bir tabiilik göze çarpardı ki hepimiz şaşar, aramızda bunu söyleşirdik. Halbuki ne kadar çalışır, özenir, didişir, harap olarak giyinirdi. Dünyada başka düşüncesi yoktu ki... Ya terziye, yahut da düğüne gitmek için sokağa çıkardı. Zaten onun davet edilmediği düğünler şaşaasını, ehemmiyetini, sebep ve hikmetini kaybederdi. Feyziye Hanım İstanbul'un yüksek hayatını hükmüne ram etmiş bir giyim kuşam sultanıydı. Bir taraftan hanımlar elbisesinin peşinde sürüklenirken öbür taraftan da erkekler endamının cazibesine tutulmuş, ayağının izine üşüşürlerdi. Asıl dünyayı meraka sokan bir cihet daha vardı, bu derece itinalı ve pahalı giyinebilmek için lazım gelen bol parayı nereden buluyordu? Babasının ve kocasının serveti buna kâfi gelmezdi; hususi bir serveti, irat ve akarı da yoktu; kimse bir münasebetini, bir hafif

meşrepliğini de bilmiyordu. Ey, bu nasıl oluyordu? Erkek, kadın, bütün halk bu muammanın halli için uğraşıyordu. Peşine düşüp günlerce uzaktan uzağa takip eden beyler hiçbir emareye raslayamamışlardı. Hanımlar da bir ipucu yakalayamamışlardı; mamafih hayli yakışıkalır hikâyeler uydurup, Feyziye Hanım'ı lekelemeye çabalıyorlardı. Fakat o, aleyhinde alttan alta çevrilen bu fesatlara ehemmiyet vermiyor, zinet ve ihtişamına devam ediyordu.

Feyziye'nin en parlak devri hürriyetten evvelki devre tesadüf eder. Zira o zamanlarda mükellef düğünler, kadın içtimaları olurdu; mükemmel giyinmiş birkaç yüz hanımın arasında kendisi zinetli ve ağır, bir odanın ortasında, avizeler gibi yakışır, etrafına şaşaa verirdi. Sonraları yeni yetişmeler kadınlar ortasına düştü, o derece göze çarpmadı, inceliği, zarafeti pek de iyi anlaşılamadı. İlle meşrutiyetin ilanından sonra büyük konaklar kapılarını örtüp de meydanda ona tuvaletlerini teşhir edecek içtimalar kalmayınca, artık kimse süs ve kumaşla meşgul olmayınca şaşırdı. Zannettik ki artık İstanbul büsbütün meclissiz ve hanımsız, hep böyle gürültü, heyecan içinde kalacak, kimse tuvalete, ziynete aldırmayacak... Adeta matem tutuyordu. Neden sonra kederleri bir derece yatıştı, baktı ki daha hür giyinmek, elbiselerini daha keyfine, arzusuna göre yaptırmak şimdi kabil; polisin veya halkın müdahalesinden o derece korkulmuyor; birbir arkasına çarşaflar diktirdi, yeni modalar çıkardı. Eski devirden kalıp da bu devirle de uyuşan ricalin hanımları tek tük meydana çıkmaya başlamışlardı, yeni zamane adamlarının daha pek acemi, pek zibidi olan aileleri de yavaş yavaş sivriliyorlar, ev bark, hademe haşeme sahibi oluyorlar, süse düşüyorlar-

dı. Yeni bir âlem kurulmuştu. Feyziye Hanım gene baş safa geçti, bu devrin de gene mahbubu oldu. Fakat evvelkisine daima mütehassir[1] kalarak...

Umumi harbe kadar onun gene, tuvaletlerine devam edişi o derece hayrete şayan görülmedi; ihtiyacatına yetişen bir geliri vardı, o memba halkın meçhulü idi ama mevcuttu, elbette bir gün anlaşılacaktı: Fakat harp başlayıp da elbiseler yirmi misli artınca zannedildi ki Feyziye Hanım artık duralayacak, müsabakayı ilk defa olarak kaybedecek...

Halbuki hiç de öyle olmadı, bilakis daha arttırdı, birini giyiyor, birini çıkarıyordu; belki ayda beş, altı yüz lira sarf edebiliyordu. Onun böyle her devire kâfi gelen varidatı acaba nasıl esrarlı bir membadan çıkıyordu? Anlaşılamayacak mıydı?

Terzisi ihya oluyordu; kim bilir ona ne kadar minnettar kalıyordu. Ben bile Feyziye Hanım'ın tuvaletlerine imrenerek, ona benzemek isteyerek son elbiselerimi hep aynı terzide yaptırmıştım. Kızlara hiç isim vermeden şöyle olsun, böyle gelsin diye tarifler yaparken ve modellerden islahat, tadilat isterken öyle seziyordum ki hepsi benim Feyziye Hanım'ın son çarşafına benzetmek istediğimi pek âlâ anlıyorlar ve için için gülüşüyorlardı. Hatta ben anladıklarına o kadar kani oldum ki artık gizli tutmayı lüzumsuz gördüm:

"Canım, biliyorsunuz ya, Feyziye Hanım'ın son yaptırdığı çarşafı gibi..." demeye mecbur kaldım.

Ben bunu söylerken diğer iki hanım da ötede aynı tarifi yapıyorlar, aynı biçimi istiyorlardı.

---

1 mütihassir: özlem duyan, özleyen

Evet, terzi Feyziye Hanım sayesinde ihya oluyordu, bu muhakkaktı!

Fakat kadın o kadar parayı nereden buluyordu? Nihayet ben, yalnız ben, işi sezdim; erkek, kadın senelerce peşine düşüp de kim ve ne olduğunu anlayamadıkları o esrarengiz haminin, o bereketli membaın ismini ve yerini öğrendim. Zavallı Feyziye herkesin zannettiği gibi fena ve çirkin bir sergüzeştle hiç de alakadar değilmiş, ne dostu varmış, ne serveti... Bütün o elbiselerin parası ne yabancı bir erkek cebinden, ne de kendi gelirinden çıkıyormuş, sadece terzinin malıymış... Evet Feyziye bir nevi reklâm, çığırtgan, ökse imiş, öyle sultanlar, milyonerler gibi giyinir, azamet satar hürmet ve ikram görürken yeni usul bir bohçacılık edermiş...

Şimdi hanımlar ondan hayretle, takdir ve hasetle bahsederken ben kenarda işin hikmetini bildiğim için şeytan şeytan gülümsüyor, eğleniyordum. Feyziye'nin hayatı benim elimdeydi, emindim ki sırrının faş olduğu[1] gün ona ölümden başka çıkar yol kalmazdı... Fakat söylemeyeceğim; zira hınzırı çok severim, o canım vücudunun karşısında bir erkek gibi gevşediğimi duyarım! Evet, tıpkı bir erkek gibi...

Bu gece tanıdığım hanımlardan biri de Leman Hanım'dı; Darülmalumat yetiştirmesi genç bir kız... Burada, oldukça yaşlı ve maruf kadınlar arasında, onun da işi neydi? İçip söylemede daha acemi, hanımefendilik tavırları almakta henüz pek beceriksiz idi; belliydi ki bol para içine yeni düşmüştü, pek telaşlı, pek gürültülü, pek serpintili çırpınıyordu; bu servet denizinin ortasında sakin ve rahat yüzmeye daha alışamamıştı. Üç, dört aylık türeme yavrusuydu. Fırsatı

1 faş olmak: belli olmak, ortaya çıkmak

kaçırmadım, hakkında malumat topladım; bir aralık yanına sokulup baş başa konuştum da... Öğrendiğimi ve anladığımı yazıyorum:

Tahmin ettiğim gibi, leyli[1] kız mekteplerinden birinde talebelik etmiş; eski devirde vefat eden bir yüzbaşının iki, üç yaşında yetim kalmış kızıymış; Fatih'te Çarşamba semtlerinde otururlar, bin müşkülât ile geçinirlermiş; fakat, malum ya, hep biliriz, o zamanlarda en fakiri gene bir nevi refah içinde, etiyle ekmeğiyle, reçeliyle, şekeriyle yaşardı. Ah, o ufak evlerin hayatını ne kadar severdim... Hatta konağın mebzuliyet ve debdebesinden bıktığım olurdu da ara sıra böyle, İstanbul'un fakir mahallerinde oturan eski ahbaplarımızın evlerine, gece yatısına misafirliğe giderdim. Büyük bir konaktan gelmiş olmak itibarıyla fazla ikram ederler, beni memnun etmek için bin parça kesilirlerdi.

Ne kadar vakitsiz ve habersiz gitmiş olsam gene, önüme, derhal tatlısı ve tuzlusu ile dört, beş türlü yemek, yahut, kahvaltı çıkardı. Pek iyi bilirdim ki o eve ayda nihayet üç yüz, dört yüz kuruş girerdi; bu para ile nasıl yaşayabilirler, çeşit çeşit yemekleri ve takım takım elbiseleriyle refaha yakın nasıl bir ömür sürebilirlerdi! İşte bu ahval o zamanın faziletlerinden biriydi... Bu ucuzluk İstanbul'un ahlakı üzerinde bir nevi mülk koruyuculuk ederdi. Zaten fakir semtler kadınlarını iki âmil baştan çıkardı: Pahalılık ve mektep... Leman bu ikisinin doğurmasıydı. Fena bir tedris ile murdar mütaleaların tesiri altında epeyce hırpalandıktan sonra mektepten çıktı, ne yapacaktı? Muallimelik... Aksi gibi muallimeliği en berbat bir zamana tesadüf etmişti, muharebe memleketin

1 leyli: yatılı

eler tutar yerini bırakmamıştı ki... Vaktiyle dört yüz kuruşla pekâlâ geçinebilen bu aile şimdi kızın kazandığı para da ilave edildiği halde açlıktan perişandı... Fukara semtine pahalılıkla beraber bir de giyim kuşam merakı girmiş, daha doğrusu, bu merak büsbütün artmıştı. O zamana kadar yalnız hayallerinde münasebetsizliklere düşen Leman şimdi, yavaş yavaş hakiki hayatında da sukuta başlıyordu. Bir defa, eline geçen maaşı olduğu gibi götürüp kumaşa, ayakkabıya veriyordu. Annesinin o güne kadar bin ihtimam ve müşkülatla toplayıp hazırladığı çeyiz takımlarını artık böyle elbise ve çamaşırlar giyilemeyeceğinden dem vurarak sattırıyor, sattırıyor, onların yerine yatkın, çürük kumaşlardan çarşaflar, tayyörler yaptırıyordu. Ayağında dekolte iskarpinler, arkasında cicili bicili bir çarşaf, koltuğunda cüzdanı kendisini o dar evden bir dışarıya attı mı, saadet! Kırıla döküle mektebin yolunu tutuyor, orada biraz vakit geçirdikten sonra yanına kendi cinsinden bir kız daha katarak sokaklara düşüyordu; sürt Allahım sürt: Ne İstanbul kalıyordu, ne Beyoğlu... Gülüşe şakalaşa gelen geçen erkeklerle eğlene sözleşe ta geç vakitlere kadar dışarıda, uzak semtlerde dolaşıyorlar, eve uğrayıp ne varsa, bir çorba veya bir sebze, onu atıştırıp gene, alelacele gece misafirliklerine gidiyorlardı. Hatta, bazen birbirlerinin evinde kalıyorlar, gözlerine uyku girmeden bin münasebetsiz şeylerden konuşa konuşa sabahı ediyorlardı. Bu takat tüketici hayat, bu gıdasızlık vücudunu bitiriyordu; boynunda urlar peyda olmuş, göğsü sakatlanmaya başlamıştı. Öyle günler oluyordu ki ağzına iki zeytin tanesi girmiyordu... Ana kız mütemadi bir kavga içindeydiler. Satıla satıla ev artık iyiden iyiye hafiflemişti, mesela bir defasında Leman

lavanta almak için ta eski zamanlardan nasılsa kalmış olan kıymetli bir kâseyi yok pahasına okutuvermişti... Bir defa da ayakkabı için evin mangalını sattırmıştı. Annesi biraz fazla söylendi mi hemen üzerine bayılmalar geliyor, nefesi kesiliyor, haykıra haykıra bütün mahalleyi başına topluyordu... O eski sakin, uslu hayattan şimdi hatıra bile kalmamış, o fakir refahın tadı bile unutulmuştu. Anlaşılıyordu ki Leman büsbütün ortaya düşmek için uğraşıyor, fakat vasıtasızlık ve acemilik yüzünden elan mahfuz kalıyordu.

Nihayet o fırsat ta çıktı; günün birinde para güneşi Leman'ın başına da doğdu; hem de ne garip bir surette:

Akrabalarından bir serseri vardı, Harbiyeden tard[1] edilmiş, nefere çıkarılmış, sonra arkadaşlarından birinin göğsüne hançerini sokup hapse atılmıştı, üşeradan bir mahluk... Muharebenin ilanında henüz zindandaydı, bir aralık Teşkilatı Mahsusa alayına katılıp Kafkasya'ya oradan da Acemistan'a gittiği duyuldu, sonra haber kesildi, tanıyanlar öldüğüne hükmettiler, memnun oldular. Adı sanı unutulduğu sıradaydı bir gün tak tak kapı, Leman'ın evine başında Acem külahı, sırtında büzmeli yeşil bir gömlek, saçı sakalı kınalı bir herif geldi.

"Kimi istiyorsunuz? diye sordular; tanıyamamışlardı. Acem fasih bir Türkçe ve tanıdık bir sesle:

"Açın canım, ben geldim, Aziz..." dedi, hayret içinde kaldılar; Leman yukarıda aydınlık iyi vursun diye çivi ile duvara iliştirdiği toparlak mezat malı aynasının karşısında yüzünü boyamakla meşguldü, yerinden kalktı, merdivenden eğilip baktı.

---

1 tard: kovma, uzaklaştırma

Evet, koca bir Acem, annesi önünde üst kata çıkıyorlardı. Aziz ağabey diye çocukluğunda birazcık tanıyabildiği zabit elbiseli gencin bu şekle gireceğini aklına getirir miydi?. Merak etti; oturdukları odanın kapısına kulağını verip içeriyi dinledi... Gittikçe hayreti artıyordu, acaba dedikleri doğru muydu? Binbir gece masalı gibi bir sergüzeşt... Aziz irattan, akardan, paradan puldan bahsediyordu:

"Sıkıntınız vardır, biliyorum," diyordu. "Artık korkmayın, ben size yardım ederim, başka akrabalarım yok ki... Şimdi her şeyim sizsiniz!"

Sonra gürültülü gürültülü gülüyor.

"Hem bendekiler hep altın paradır, kâğıt kullanmam!" diye övünüyordu.

Leman kıpkırmızı kesilmişti. İlle bir aralık kendi adının da geçtiğini işitince büsbütün heyecana düştü; gözünü anahtar deliğine daha iyi yaklaştırdı. Aziz ta karşısındaydı; iri yarı, güçlü kuvvetli bir adam, elbisesini ve kıyafetini değiştirse hiç de çirkin görünmeyecek, fakat bu haliyle, mazallah, önüne milyonlar dökse yaklaşmaz... Bir saat kadar içeride hasbıhaller edildi, yanına çıkmaya cesaret edemiyordu, belki annesi razı olmayacaktı, hâlâ, oralarda kaçgöç âdeti bakiydi. Lakin kendisini hiç de hissettirmemeyi muvafık bulmadı, gönlü buna razı olamıyordu; kapıyı araladı, baktığını belli etti. Daha sonra annesini çağırdı, yüksekçe ve tatlıca bir sesle sofrada konuştu. İçinden diyordu ki:

"Şimdi o beni tahsilsiz, irfansız, kaba saba bir mahalle kızı farz eder. Nasıl etsem de kıyafetimi göstersem... İhtiyaten giyindi, kuşandı, cüzdanını koltuğuna aldı, hazır durdu. Misafir gitmek üzere tam taşlığa inerken o da mutfak

kapısından haberi yokmuş gibi çıktı, "A!" dedi, geri döndü. Aziz annesine on tane sapsarı, çil çil altın bırakmıştı. Yakında gene gelecekti. Hakikaten iki gün sonra, lastik tekerlekli bir arabaya kurulmuş, Acem elbisesiyle tekrar geldi. Leman artık çekinmeden Aziz ağabeyisinin yanına bir başörtüsüyle çıktı... Anası aşağıda, mutfakta on liranın eve soktuğu muvakkat bir bollukla yemekler yaparken baş başa kaldılar, konuştular. Mesele anlaşılmıştı, Aziz İran hududu dahilindeki aşiretler arasında propagandaya memurdu; hesapsız, kitapsız para alıyor, İngiliz müfreze ve karakollarından kaçırmak için Acem kıyafetine geçip ta içerilere sokuluyordu. Bu parayı güya aşiretlere dağıtıyordu; şimdi, gene para almaya gelmişti, darphanede onun için bilhassa altın basılıyordu. Leman sabahtan beri kapıda bekleyen arabanın komşuları hasede düşüreceğini hatırladıkça kabına sığamıyordu. Aziz yemekten sonra birden:

"Bana biraz müsaade, şurada yarım saatlik işim var, gene geleceğim!" deyip gitti.

Akşama döndü, fakat bir yığın paketle beraber... Ana kız ikisini de sevinçlerinden çıldırtacak kadar ağır, pahalı hediyeler getirmişti. Kumaşlar, ayakkabılar ve şekerlemeler... Belki iki yüz liralık mal! Artık Aziz'in zenginliğinde şüphe yoktu:

"Ben canımı dişime taktım da öyle bu parayı kazandım," diyordu. "Geldiğim gün Enver Paşa 'Hindin yolunu bize sen açıyorsun, yaşa kardeşim' diye alnımdan öptü...

Kaç defa ölümlerden kurtuldum, neler çektim biliyor musunuz? Tam dört ay vücudum yatak görmedi, kursağıma sıcak yemek girmedi... Biz öyle çalıştık. Şimdi bana yarın gi-

deceksin deseler bir dakika durmam, koşarım, iki gün daha durup da dinlensem bile demem..."

Gelen hediyeler arasında bir paket vardı ki Aziz onu sofada alıkoymuştu; akşam basınca:

"Kuzum teyze, şunları bir tepsiye koy da getiriver, bir kadeh çakmasam uyuyamıyorum!" dedi.

Mükemmel mezeler, havyarından sığır diline kadar hepsi var... Ertesi gün araba kapıya geldi, Aziz dedi ki:

"Haydi ikiniz de giyininiz, bir gezme yapalım!"

Hatuncağız artık itiraz kuvvetini kendisinde bulamıyordu, zaten Leman da biteviye anasını sıkıştırıyor, yola sokuyordu. Beraberce gittiler; yolda belki yirmi mağazaya uğrandı ve eşya satın alındı... Para Aziz'in elinde su gibi akıyor, küçücük evin içi servete gark oluyordu. Seyranlar sıklaştı, hem valide hanım ekseriya evde kalıyordu. Aziz kıyafetini değiştirmişti:

"Arkamda hafiyeler dolaşıyor? Beni rahatsız ediyor, istediğim vakit yine eskisinden Acem olurum, o benim elimde..." diyordu.

Leman'a iyice tutulmuştu, bir akşam her ikisi de fazla içtiler; ertesi gün Aziz teyzesinden:

"Bir nikâh kıysak daha iyi olacak, değil mi?" diye sordu.

Nikâh da kıyıldı; yaz mevsimi de geliyordu, o bol para ile Çarşamba mahallesinde oturulmazdı ya... Ada'ya taşınmayı kurdular, eşyalı bir ev aradılar... En iyisi bulundu, sekiz yüz şu kadar liraya... Bir aşçı, üç hizmetçi, derhal yerleşildi!

İşte kulağındaki küpeleri gözler kamaştıran Leman Hanım o muallime ve ceplerinden altın dökülen Aziz Bey de o zindan kaçkınıydı. Ne sergüzeştler, ne adamlar, ne âlem, yarabbi!

Evet, işte Şâyan'ın davetlilerinden ve onların bende hatırlattıkları hanımlardan birkaçı... Daha ne bildiklerim, ne münasebetsizleri ve ne ahlaksızları var; yazdıkça arkası gelecek, bu bap uzanacak, tükenmek bilmeyecek... İyisi mi keseceğim! Hayatları hep böyle maceralarla, intizamsızlıklar ve haysiyetsizliklerle dolu simalar şimdi İstanbul'da o kadar çok ki seyyiat[1] ve rezalet faslı arasında biraz da hayrat ve fazilete yer bulmak bile kabil olmayacak... Zaten ne sınıf kaldı, ne derece... Ne yüksek muhit belli, ne aşağı halk... Hal ve hamur olduk; hep kirlendik, hep lekelendik. İnsan ruhuna sükûn ve istirahat verecek iki hikâye işitemiyor; faziletine iman edeceği bir ahbap bulamıyor; bir meziyetliye tesadüf edemiyor... Mütemadiyen alçalıyoruz, adileşiyoruz, ahlaksızlaşıyoruz. Eskiden alelade adamlardık, ne çok zararlıydık, ne de çok faideli, fakat bugün herkes muzır... Karmakarışık, altüst olduk, ne kadar yazık!

Düğünün ertesi gün öğle yemeğinde toplaştık; Kâni de benim şerefime evde kaldı, Küçükhanım'ın Mis Novart'ı ile Şâyan'ın Madam Aldiyados'u da beraberdi. Zaten daima evde böyle laubali ve fuzulî misafirler bulunuyordu. Bereket onlar alelacele sofradan kalktılar, vapura, bir vapuruna koştular... Kâni diyordu ki:

"Fena sıkılıyorum, ahbap yok, iş yok, eğlence yok... Kış da geliyor, her taraf çırçıplak, sırsıklam çamur içinde kalacak... Halk aç biilaç, dilenciden yolda yürünemeyecek; insan, cebinde parası da olsa bu memlekette şöyle can ve gönülden bir 'Oh!' diyemez ki... Niyetim gidip kışı Viyana'da, Berlin'de geçirmek; zaten geçen seyahatte sefirle laubalileşmiştik, iyi uyuşuyoruz, kârlı işlere de girebildim, ne dersiniz?"

1 seyyiat: kötülükler

Ben susuyorum, İstanbul'un kışından, çamurundan şikâyet eden şu zengine eski gözle, Fikri Paşa'nın selamlığında yatıp kalktığı ve gece yarılarına kadar Saraçhanebaşı'nın murdar sokaklarında dolaştığı zamanki gözümle bakıyordum. Şimdi Berlin'e gidip de sefirlerle, müsteşarlarla baş başa, servetli ve ihtişamlı yerlerde yaşayacak olan o adam mıydı? Çukurçeşme kahvelerinin gedikli müşterisi Kâni mi gidip Adlon Oteli'nin baş dairesine yerleşecek ve zevki için binlerce lira sarf edecekti? Şâyan kocasını tasdik ediyordu.

"Doğru kocacığım," diyordu. "Sen git de sonra bizi de aldır, rahat edersen artık büsbütün yerleşiriz, İstanbul'un yaşanır yeri kalmadı ki... Biraz da adam içinde ömür sürelim, yaşadığımızın lezzetini duyalım... Öyle değil mi İsmet?"

Ben yine susuyordum; yaşadığının, lezzetini duyamadığından, İstanbul'u beğenemediğinden bahseden şu talihli ahretliğe eski gözle, Fikri Paşa'nın hareminde iftar tepsisi hazırlarkenki gözümle bakıyordum. Şimdi Avrupa'ya gidip de adam içinde yaşamaya can atan kadın o seyis Yani'nin hamama sokup da köpek yıkar gibi zorla yıkandığı saçaklı vahşi yavrusu muydu? Şâyan mı Berlin'e yerleşecek ve orada ömrünü geçirecek? Kızları bu bahisten neşelenmişti:

"Gidelim baba," diye şımarıyordu. "Bana 'Sorti de bal' lar[1] yaptırırsınız, orada locamız olur, her gece gideriz; ben bir taraftan da musiki mektebine devam ederim... Berlin dururken İstanbul'da yaşanır mı hiç? Viyana'ya, Peşte'ye, Bükreş'e bile razıyım..."

Ben elan susuyordum; hay mahalle kızı hay! Sen mi arkana ağır mantolar takıp tiyatrolarda dolaşacak ve üstatlar

1 sorti de bal: balo çıkışı (Fr.)

elinden musiki öğrenecektin? Tahtaya sokulu elma şekeri yalaya yalaya bayramı Fatih meydanında geçiren bu soysuz kız mı memleketinden uzaklaşmak arzusuyla çırpınıyordu? Artık dayanamadım, fakat büsbütün ciddi olmaya da cesaret edemediğimden yarı alay:

"Canım," dedim, "nedir bu İstanbul'dan şikâyetiniz? Size zararı ne? Bilakis onun içinde doğdunuz, yaşadınız ve ikbale kavuştunuz, nankörlük etmeseniz ya!"

Kâni kızdı; dedi ki:

"Ben bu gayretimle, bu aklımla, bu talihimle nerede olsam para kazanırdım; hiç olmazsa adam elinden kazanır, adam içinde yerdim... Bu hükümete emniyet caiz mi? Yarın malımı, mülkümü müsadere eder, beni de tutup darağacına götürür... Sebep ne? Zira zenginim... Geç canım, biz daha kabile hayatı sürüyoruz!"

Ana kız onu tasdik ediyorlardı. Bu dört günlük zenginlerde ne derin bir memleket adaveti[1] vardı. Hariçte refah ile yaşayabilmek imkânı hasıl oluverince, derhal, onlara bir vatan düşmanlığı geliyor, memleketi her vesile ile tahkir dillerinin pelesengi oluyordu. Hani meteliksiz damatlar veya mahdumlar vardır da kayınpederlerde babalarının yanında bir sığıntı gibi yaşarlar, zelil, haysiyetsiz sürünürler, sonra ceplerine geçinebilecek kadar para girdi mi hemen tavır ve muameleyi değiştirerek boyuna evi bırakıp ayrılmaktan dem vururlar... İşte bu yeni karunlarda da aynı hali görüyordum ve kendimde de bazı bazı, ister istemez buna yakın hisler duymama rağmen gene alttan alta kızmaktan nefsimi menedemiyordum.

---

1 adaveti: düşmanlık

Aralık aralık Kâni odayı tenha buldukça yanıma sokuluyor, gözlerinde şimşekler çakarak:

"Vay benim pilicim..." diye söyleniyor, gitmeden ille Şişli'de bir akşam buluşmamızı istiyordu; o kadar musallat oluyordu ki boyuna, her defasında teminat vermeye mecbur kalıyordum.

Bu son zamanlarda ona büsbütün bir eğlence, zevk, sefa merakı arız olmuştu. Artık İstanbul'un eğlenceleri kâfi gelmiyordu. Buranın mahdut âlemlerde çelimsiz ve mariz kadınları gönlünü avutamıyordu. Zaten bunun için Avrupa seyahatine çıkacaktı. Sanki, pek yakında dünyadan elini eteğini çekecekmiş gibi az zamanda çok, pek çok, zevk duymak arzusu içinde sağa, sola, her tarafa başvuruyor, "Yaşamalı, yaşamaya bakmalı!" nakaratını ağzından bırakmıyordu... Kudurmuş, çıldırmış denecek bakışları vardı. İçimde Kâni için bir korku duyuyordum!

VI

Eski ve Yeni İstanbul

İşte İstanbul'u dolduran şahıslarla sergüzeştelerden birçok numune... Ben gördüğümü ve bildiğimi olduğu gibi, hiç değiştirmeden, süslemeden, hayalimden bir şey ilave etmeyerek yazdım. O kadar muhtelif simalar ve maceralar topladım ki şimdi benim bu tasvirlerimi okuyanlar yolda rastgeldikleri bir çehre veya kulaktan kulağa işittikleri bir vaka karşısında, zannederim ki, bir aşinalık duyacaklardır. Filvaki daha bildiğim ve haber aldığım ne sergüzeştler, ne vakalar var; İstanbul'un çizemediğim daha ne kadar sahneleri, kendine has ne başka şekilleri mevcut... Fakat öyle birbiri ardına soluksuz ve istirahatsız yazmakla eserime fazla bir karışıklık vermekten, kitabı dar bir bavul gibi tıka basa doldurmuş bulunmaktan çekindim. Hem bazı meşhur sergüzeştler vardır ki üzerlerinden biraz zaman geçmedikten sonra yazılırsa lezzetsiz olur. Bu hatıraları okuyan kariler, mesela diyebilirler ki:

"Kâni ne oldu? Sen ne olacaksın? Netice nedir?"

Maalesef bunların cevabını şimdi veremeyeceğim, dediğim gibi aradan vakit geçirmek lazım geliyor. Hem hakika-

te o kadar sadık kalmak azmindeyim ki kitabıma dosdoğru bir netice verebilmek için daha bir müddet beklemek iktiza ediyor. Ben tarihnüvisim, vakaları kaydediyorum, muhayyelemden imdat bekleyemem.

Bir gün, sırasını düşürürsem, gene İstanbul'dan, onu dolduran şahsiyetlerden, belki de bu romandaki eşhasın neticelenmemiş görünen maceralarından tekrar bahsedebilirim.

Zaten doğru düşünülürse, "netice" denilen şey hayatta mevcut değildir ki... Mesela, Kâni için: "Benimle görüştüğünün ertesi günü kalp sektesinden vefat ediverdi." desem tam manasıyla bu bir netice midir? Yahut Şâyan'dan bahsederken: "Delicesine hareketleri arttı, arttı, nihayet çıldırdı, şimdi Alman Hastanesi'nde, yahut Almanya'da tedavi edilmektedir." diye yazsam bunu bir "netice" mi sayacağız? İnsanların hayatı bazen "netice" zannedildiği yerde tekrar başlar ve başlayacak görünen yerde birden kesilir. Biz ömürlerimizi akıp giderken seyretmeliyiz, asıl o zaman dikkate şayandırlar, mensuplarına kavuştukları yerde ehemmiyetlerini kaybederler. Ben burada vakamın eşhasını hayatta oldukları gibi konuşturdum ve kendimi de, onları da zorlamadan ileri, geri yürüttüm... Bunu yapabildiğimden dolayı çok memnunum!

İstanbul daha ziyade eski devirde şahsiyetli ve ehemmiyetliydi.

Şimdi renksiz ve sefil... Dar fakat süslü, alafranga bir apartman odasında oturup dışarının tramvay ve otomobil seslerini işiterek şu satırları elektrik ziyaları altında yazarken parama ve istiklalime rağmen hiçbir zevk duymadım.

Mevsim kış... Fakat ne çeşnisiz bir kış... Gençliği, gençliğimin kışlarını, kış gecelerini hatırlıyorum... Islak kaplamalı çürük, harap evlerde, dalgalı ve benekli şişeleri köşe başındaki bakkaldan alınan sekiz numara mor petrol lambasının ışığına toplaşarak ne hoş zamanlar geçirirdik. Ah o zamanki İstanbul'un satıcı sesleri... Durgun ve karanlık sokaklarda dolaşan gece simitçileri, bozacılar, keten helvacılar... Tahassürle onları anıyorum ve eriyorum, yüreğim sızlıyor, matem içinde gibiyim; çok yaşlanmışım da gençliğimi hatırlıyor gibi lezzetle için için dalıyorum... Şimdi defterimi kapadım; ta çardaklı turşucudan başlayarak Saraçhanebaşı'ndaki konağı, Fikri Paşa'nın saatli odasını, hizmetçiler peşinde koşan Damat Bey'i, bizim o serseri ruhlu Küçükhanımefendi'yi, herkesi, her yeri tekrar gözümün önünden geçiriyorum; pek iyi tanıdığım ve gördüğüm o devrin şayanı dikkat bütün simalarını birer defa daha hatırlıyorum ve ne kadar zevk duyuyorum... Halbuki son senelerin hatıratı bende böyle güzel ve huzurlu bir teessür yapamıyor; yüreğim sıkılıyor, sinirlerim geriliyor, vicdanım azaba benzer bir sızı ile doluyor; adeta üzülüyorum. Hiç şüphe yok ki Kâni bildiğim o "Elma Kâni" olarak kalmalıydı, Şayan ahretlikten çıkmamalıydı, hatta ben bile koltuğumda ut, konak konak dolaşmakta devam etmeliydim... Dünyanın intizamı, memleketin hayrı, İstanbul'un güzelliği namına bu, böyle olmalıydı!

Bizim hepimize eski devir biçilmiş bir kaftan inmiş!

Bu gece hiç uyuyamadım; sabahın alacakaranlığı camları ağartırken daha ben ayaktaydım, gönlüm, nedense, hicranla, yeisle dolu... ışığı söndürdüm: Etrafımda gördüğüm eşya nasıl henüz belli belirsiz duruyorsa, perdeler, masalar,

koltuklar ancak fark edilebiliyorsa ben de öyleyim; kendim için yarı mevcut, yarı hayattayım... Yalnız derin, keskin bir şey, bir ağırlık ve kuvvet var ki göğsümden basıyor. Altında ezilmiş gibi, ölmüş gibiyim... Kendimi duymuyorum, fakat hüznümün, hicranımın acısını duyuyorum.

Acaba bir sinir hastalığının başlangıcı mı?

Pencereyi açtım, balkona çıktım: Örtülü bir kış sabahı, gökte değişiksiz sedefi bir aydınlık; ne pembe bir çizgi, ne mavi bir yırtık, ne minareler, ne medrese damları, ne de kale duvarları veya su bentleri... Şişli'nin çırılçıplak, yarı ikmal edilmiş, araları arsalarla fasılaya uğrayan zevksiz bir mahallesi... Şimdi kulağıma bu alacakaranlığın içinden bir temcit veya ezan sesi gelse ve gözüme şöyle, uzakta eski İstanbul'un bir parçası görünse ne kadar memnun olacağım!

Gurbette, yabancı diyarlarda kalmış gibiyim; yerime, evime, membaıma dönmek arzusunun bir açlık gibi içimi bayılttığını duyuyorum. Aynı İstanbul'un içinde İstanbul'u arayarak ve artık bulamayacağımı pek iyi anlayarak hıçkıra hıçkıra ağlamak istiyorum.

Ben İstanbul'un, eski İstanbul'un, o şahsiyetli ve güzel İstanbul'un içyüzünü afacancasına tanıyan bir evladıydım; onu ben ne iyi anlardım... Sanki o da bana ayrıca, herkese yaptığından fazla yüreğini açardı.

İşte ben bu pek iyi tanıdığım ve pek çok sevdiğim vücudu kaybettim. Ona yanıyorum, onun hasretini çekiyorum!

SON

Bebek, 15 Eylül - 15 Kânunuevvel 1918

Refik Halid Karay

İstanbul'un Bir Yüzü

"Gurbette, yabancı diyarlarda kalmış gibiyim; yerime, evime, memba ıma dönmek arzusunun bir açlık gibi içimi bayılttığını duyuyorum. Aynı İstanbul'un içinde İstanbul'u arayarak ve artık bulamayacağımı pekiyi anlayarak hıçkıra hıçkıra ağlamak istiyorum.
Ben İstanbul'un, eski İstanbul'un, o şahsiyetli ve güzel İstanbul'un içyüzünü afacancasına tanıyan bir evladıydım; onu ben ne iyi anlardım... Sanki o da bana ayrıca, herkese yaptığından fazla yüreğini açardı.
İşte ben bu pekiyi tanıdığım ve pek çok sevdiğim vücudu kaybettim. Ona yanıyorum, onun hasretini çekiyorum!"

Refik Halid Karay, Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'un ve İstanbullunun hallerini anlattığı *İstanbul'un Bir Yüzü*'nde, alaturkalıktan alafrangalığa tebdil eden, eski âdet ve yaşayış tarzlarını muhafaza eden ve "eski" ile "yeni" arasında sıkışıp kalan farklı kesimlere mensup insanların yaşam tarzlarını ve kişilik özelliklerini usta kalemiyle gözler önüne seriyor.

ISBN 978-975-10-3083-2

/inkilapkitabevi
/inkilapkitabevi
/inkilapkitabevi
Online alışveriş: inkilap.com